

Akademia nauk
Wyższej edukacji Ukrainy;
Narodowy związek
dziennikarzy Ukrainy;
Instytut dziennikarstwa KNU
im. Tarasa Szewczenka;
Kolegium prasy i telewizji
(Ukraina)

Wyższa Szkoła Stosinków
Międzynarodowych i
Komunikacji Społecznej w
Chełmie;
Akademia Pomorska w Słupsku;
Międzynarodowa organizacja
dziennikarzy "4 władza"
(Polska)

INFORMACYJNY OBSZAR

Ukraińskie realia: doświadczenie transformacji

Zbiór artykułów naukowych

Zredagowany przez Violetta Szymańska

Chełm,
2016

Академія наук
Вищої освіти України;
Національна спілка
журналістів України;
Інститут журналістики КНУ
ім. Тараса Шевченка;
Коледж преси та
телебачення (Україна)

Вища школа міжнародних
відносин та суспільних
комунікацій у м. Хелм;
Поморська Академія
в м. Слупськ;
Міжнародна організація
журналістів "4 влада"
(Польща)

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР

УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ: ДОСВІД ТРАНСФОРМАЦІЙ

Збірка наукових статей

За редакцією Віолетти Шиманської

Хелм,
2016

УДК35.078.3-021.3:311.21-044.922 (477)

ББК67. 9 (4 УКР)

Інформаційний простір. Українські реалії: досвід трансформацій: Збірка наукових статей до V міжнар. наук.-практич. конф. (м. Хелм, Польща 28 листопада 2015 р.): україномовний варіант / За заг. ред. Віолетти Шиманської. – Хелм : Вид-во ВШМВСК, 2016. – 164 с.

ISBN 978-617-7378-07-94

Збірка наукових статей до V міжнародної науково-практичної конференції представляє наукове бачення стану розвитку українського інформаційного простору. Засадничою ідеєю конференції є побудова ефективного механізму взаємодії у тріаді «влада–суспільство–медіа».

УДК35.078.3-021.3:311.21-044.922 (477)

ББК67. 9 (4 УКР)

ISBN 978-617-7378-07-94

© автори, 2016

ЗМІСТ

Бухтатий Олександр Теоретичні аспекти реформування комунальної преси в Україні	3
Вакулич Володимир, Людвенко Миколай Висвітлення теракту 11 вересня 2001 р. в українських медіа як аргумент необхідності роздержавлення українських газет.....	16
Радинська-Калініченко Анастасія GR – менеджмент як новітній інструмент сучасних суспільних комунікацій	35
Стрельцов Володимир, Сидора Вадим Ціннісний вимір суспільних комунікацій віртуальних спільнот сучасного інформаційного простору.....	46
Бондар Юрій Видавнича співпраця України та Білорусі в контексті трансформаційних процесів Європи.....	60
Головченко Гліб Шкільні медіа: реалії нової інформаційної доби.....	80
Довгань Валерій, Захаркевич Наталія Інформаційне забезпечення ухвалення управлінських рішень у галузі ветеринарної медицини України	93
Радченко Олександр, Тетяна Гузенко Створення системи патріотичного виховання – домінанта інформаційного простору України в умовах російської агресії на Донбасі	102
Кучабський Олександр, Петраков Сергій Світовий досвід регулювання інформаційного простору держави.....	115
Міхальські Томаш, Парубчак Іван Соціальний діалог як ефективний інструментарій сучасних суспільних комунікацій	131
Галицька Наталія Проблемні питання впровадження медіа-освіти в начально-виховний процес: зарубіжний досвід та українські реалії	145
Коцур Віталій "Гібридна" війна Росії проти України: виклики для європейської безпеки	157
Шпак Віктор Інформаційний простір у спектрі видавничої продукції.....	168
<i>Рецензії</i>	
Історія видавничого бізнесу сучасної України.....	181
Малий бізнес – серцевина видавничої справи	183
Комунальна преса: на порозі реформування	185

Олександр БУХТАТИЙ,
*кандидат наук з державного управління,
головний консультант Головного Департаменту
інформаційної політики Адміністрації Президента України*

УДК 007:304:659.4

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ КОМУНАЛЬНОЇ ПРЕСИ В УКРАЇНІ

Анотація: у статті досліджуються проблемні питання діяльності комунальних друкованих засобів масової інформації в Україні та визначається законодавчий механізм їх реформування.

Ключові слова: друковані засоби масової інформації (преса), державна підтримка преси, комунальна власність, журналіст.

Постановка проблеми. Всі концепції демократичного державотворення передбачають, що свобода слова – це право людини і громадянина, яке захищає всі інші основоположні права людини. Саме ця свобода потребує державного захисту та конституційних гарантій.

Сьогодні очевидним є те, що класична модель демократизації виявилася невідповідною розвитку України. Можна припустити, що новітня історія України є яскравим прикладом цієї тези: за майже чверть сторічний період державотворення і до сьогодні ми не можемо стверджувати про встановлення чітких законодавчих гарантій захисту свободи слова, ясного розуміння необхідності цього феномену в українському суспільстві та відповідно – утворення інституту незалежних засобів масової інформації. Зокрема, одним із проблемних і дискусійних питань є питання реформування комунальних друкованих засобів масової інформації.

Зазначимо, що у 20-30 роках минулого століття, а саме в часи становлення Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР) в Україні був сформований особливий сегмент друкованих засобів масової інформації місцевої сфери розповсюдження– "районна преса" – газети, засновані і фінансовані місцевими організаціями Комуністичної партії Радянського Союзу практично в кожному адміністративному районі. У 1990 роках після розпаду Радянського Союзу ці видання перейшли в комунальну власність органів місцевого самоврядування.

Метою нашого дослідження є розроблення на основі отриманих результатів положень, рекомендацій та пропозицій щодо здійснення реформування комунальної преси в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про недостатній науковий інтерес та стабільне несприйняття в державному апараті, органах місцевого самоврядування, навіть громадських активістів та науковців важливості і місця проблеми реформування комунальної преси в процесах демократизації всієї державно-управлінської системи.

На нашу думку, шлях щодо досягнення поставленої мети пролягає перш за все у виокремленні невирішених частин загальної проблеми, яка полягає у хибному розуміння як управлінцями, так і науковцями функції місцевої преси та її політико-економічного зв'язку з системою центральних та місцевих органів державної влади.

Виклад основного матеріалу дослідження.Зазначимо, що нормативно-правову базу діяльності преси в Україні складають спеціальні закони України про пресу, постанови Уряду України та інші нормативні акти. Водночас, багато з них були розроблені у 90-х роках минулого сторіччя та є наслідком пострадянської управлінської системи і не відповідають європейським стандартам у сфері медіа.

Спроби законодавчого врегулювання питання про реформування комунальної преси мають більш ніж десятирічну

історію. У 2005 році Україна узяла зобов'язання перед Радою Європи провести роздержавлення ЗМІ.

На вищий офіційний рівень ця проблема була піднята після Помаранчевої революції, коли в 2005 році Україна взяла зобов'язання перед Радою Європи провести роздержавлення ЗМІ. На нашу думку, існує необхідність у прийнятті спеціального законодавчого акту щодо реформування саме комунальних друкованих засобів масової інформації, дія якого поширюватиметься на комунальну пресу, засновниками (співзасновниками) якої є місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, і редакції комунальних друкованих засобів масової інформації, засновниками (співзасновниками) яких є місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування.

Між тим ринок преси в Україні переживає не кращі часи. Вважаємо за доцільне відзначити, що на сьогодні система статистичних спостережень за станом розвитку галузі друкованих засобів масової інформації не задовольняє наявні потреби та не створює об'єктивної картини для можливостей запровадження аналізу, моніторингу та заходів реагування відповідних державних органів на кризові ситуації. За даними Державного наукового підприємства "Книжкова палата України імені Івана Федорова" в Україні в 2014 році видавалося всього 2169 газет, з яких 555 – комунальних, загальний разовий наклад яких складав понад 2 млн. прим. (загальний наклад всіх газет – 2 700 млн. прим.).

Таким чином на сучасному ринку преси в Україні сегмент комунальних друкованих ЗМІ займає біля третин частини ринку місцевої і регіональної преси. Загальний річний обсяг валових доходів комунальної преси складає 286,7 млн. гривень, з якого:

130,1 млн. гривень - доходи від реалізації накладів (47,5%);

68,9 млн. гривень - доходи від реклами (23,5%);

8,1 млн. гривень - за освітлення діяльності органів державної влади і органів місцевого самоврядування (2,9%);

79,4 млн. гривень - дотації з місцевих бюджетів (26,3%);

11,3 млн. гривень - з інших джерел.

Наше дослідження спирається на дані, подані відповідними структурними підрозділами обласних державних адміністрацій та узагальнених спеціалістом Національної спілки журналістів України. Зазначимо, що до 2013 року найбільш ґрунтовним дослідженням комунальної преси була так звана «Медіа-карта», яка складалася Державним комітетом телебачення і радіомовлення України у 2005-2006 роках після Помаранчевої революції. Окрім назв газет медіа-карта містила дані про майно редакцій, форму власності, середній тираж тощо. Водночас, у наступні роки цю роботу було повністю згорнуто. Фактично де-революційні процеси в українському суспільстві та органах влади знайшли своє відображення і в у середовищі редакцій комунальної преси. Революційний підйом змінився стагнацією. Зокрема, за свідченням міжнародних організацій у сфері медіа кожного року Україна поступово втрачала свої позиції у рейтингу свободи слова і лише у 2014 році їй було повернуто статус держави з «частково вільними медіа».

Аналіз показує, що 174 (33,9%) видання працюють з прибутком в 129,8 млн. гривень, 354 (49,1%) - мають збитки 321 млн. гривен.

Треба відмітити, що в різних регіонах співвідношення між кількістю збиткових і прибуткових комунальних видань розподіляється нерівномірно.

Світова практика свідчить, що державна підтримка ЗМІ не є унікальним явищем, притаманним виключно авторитарним державам. На сучасному етапі виокремлюють такі форми державного протекціонізму щодо підтримки газет:

- спеціальні державні програми щодо підтримки;
- бюджетні субсидії;
- регулювання ринку, контроль за власністю, антимонопольні заходи;

- розміщення державного замовлення.

Проте в українських умовах механізм дотацій з місцевих бюджетів відіграє скоріше негативну роль, оскільки з одного боку сприяє "лояльності" газет до діяльності місцевої влади, а з іншого – виступаючи в ролі фінансової ін'єкції, не сприяє прагненню до збільшення доходів, тиражу і зменшення витрат.

Так, аналіз діючих механізмів щодо державної підтримки ЗМІ, зокрема місцевої преси, показує, що вони не відповідають сучасним викликам та реаліям. За роки незалежності України переважна більшість створених видань припинила своє існування через економічні проблеми, а в ряді випадків через політичний та адміністративний тиск. В свою чергу, з цього числа функціонуючих газет – половина відноситься до категорії видань регіональної та місцевої сфери розповсюдження, з яких, в свою чергу, половина – є виданнями комунальної форми власності. У більшості периферійних адміністративно-територіальних центрів (районів) функціонує лише одна газета, співзасновником якої у різній конфігурації виступають місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування та трудові колективи редакцій.

Важливою особливістю діяльності комунальних видань є те, що більшість з них працюють на території районів, чисельність населення яких коливається від 20 до 50 тисяч осіб. Практично неможливо досягти рентабельності видання в малонаселеному районі, зокрема, й через практичну відсутність рекламного ринку. Через ментальні особливості українського рекламного ринку, архаїчність поглядів на роль місцевої преси великий рекламодавець не йде в цей медіа-сегмент.

На перший погляд тиражі місцевих комунальних видань є недостатньо високими, але вважаємо за належне звернути увагу на два аспекти:

–по-перше, в Україні відсутня процедура сертифікації тиражів друкованих видань. Часто зазначені у вихідних даних сотні тисяч примірників виявляються завищеними в десятки разів. Але

специфіка місцевої преси полягає в її розповсюдженні за передплатою, тобто – саме фактичних, а не фіктивних тиражів, які розповсюджуються підприємствами УДПЗ «Укрпошта»;

–по-друге, важливою характеристикою друкованого видання є не скільки тираж, скільки показник «насиченості», який визначається як співвідношення кількості аудиторії до тиражу.

Так, амплітуда "насичення" комунальної преси у різних територіально-адміністративних одиницях України складає від 5 потенційних читачів (Чернігівська обл.) на один екземпляр (що фактично означає, що редакції вдається доставляти своє видання практично в кожную другу сім'ю) до 167 чоловік на одну газету (Львівська обл.).

Сумарні витрати на видавничу діяльність складають – 264 млн. гривень, з яких : заробітна плата і соціальні нарахування на неї складають – 155,4 млн. гривень (58,9%); видавничі витрати - 81,9 млн. гривень (31%); податки і збори - 18,1 млн. гривень (6,8%); послуги "Укрпошти" - 14,4 млн. гривень (5,5%).

Одним з найгостріших проблемних питань реформування комунальної преси є право власності на приміщення редакцій. Більшість редакцій розміщуються в приміщеннях, які знаходяться в комунальній власності органів місцевого самоврядування і розміщені переважно в центрі адміністративних районів. У одиничних випадках ці приміщення знаходяться на балансі редакцій.

Загалом,моралізаторські заяви про "право місцевої громади" на них є популістськими, позбавленими здорового глузду та ґрунтуються на нерозумінні природи функцій місцевої преси. На нашу думку, «право місцевої громади» на власні друковані засоби масової інформації щорічно підтверджується кожним членом громади, який передплачує місцеву пресу. Ще одним ключовим моментом є склад засновників комунальних друкованих ЗМІ. Варіант, що найчастіше зустрічається – декілька засновників: місцевий орган державної влади; орган місцевого

самоврядування, трудовий колектив редакції. Вважаємо, що в законодавчий акт про реформування комунальної преси повинен обов'язково гарантувати, що *домінуючим правом голосу відносно способу реформування повинен володіти трудовий колектив редакції*.

Схематично нашу ідею можна розглядати як триваріантний алгоритм зображений на рисунку1.

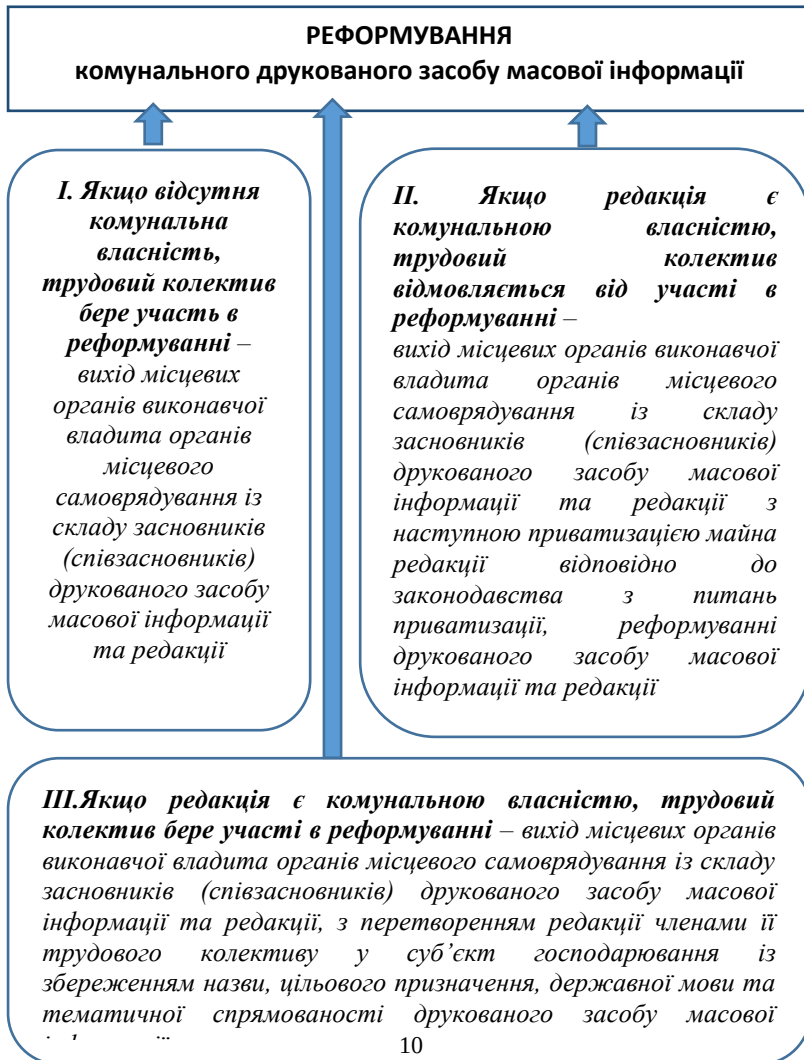

Рис. 1. Способи реформування комунальних друкованих видань.

Відзначимо, що за даними на травень 2014 року із загальної чисельності комунальних видань близько п'ятої частини (21%) працюють без дотацій з місцевих бюджетів. У ряді випадків розмір дотація не перевищує 10-15 тис гривень, що також можна вважати як ознаку здатності редакцій працювати без дотацій.

Але в той же час існують приклади, коли ці розміри бюджетних дотації складають декілька сотень тисяч, а то і мільйонів гривень. Парадоксально, але часто саме у великих обласних центрах (Київ, Львів, Харків) обласна комунальна преса дотується на мільйони гривень при реальних накладках в 3-4 тис. екземплярів.

Ще однією характерною особливістю діяльності комунальних друкованих засобів масової інформації є їх відкрита і прозора політика щодо оподаткування. На відміну від більшості приватних медіа, які часто ухиляються від сплати податків, виплачують заробітну плату у конвертах, комунальні редакції виконують перед державою всі зобов'язання. Водночас, аналіз показує, що існують випадки, коли ситуація доходить до абсурду: деякі редакції сплачують податків та обов'язкових платежів біля 7% від суми валового доходу, а у деяких цей показник перевищує 20%.

На нашу думку, досить критично потрібно ставитись і до тези про «представництво і суверенітет» споживача у засобах масової інформації. По-перше, з початку 90-х років минулого сторіччя урізноманітнення мас-медіа та реальні можливості вибору і контролю над ними з боку аудиторії в результаті поширення концентрації власності стосовно засобів масової інформації і їх злиття істотно скоротилися, що призвело до монополізації на місцевому рівні і створення так званого «домінанту власності».

Важливо зазначити, що й до сьогодні значна частина редакцій комунальних друкованих видань не в повній мірі

використовують свій потенціал. На нашу думку, врегулювання цієї проблеми полягає у двох взаємозалежних площинах: економічній та інформаційно-контентній. Проведений економічний аналіз дає підстави до вироблення низки рекомендацій.

По-перше, потребують врегулювання питання щодо встановлення економічно обгрунтованої передплатної ціни на 2016 рік.

По-друге, зважаючи на початок передплатної кампанії на 2016 рік, необхідно розробити та реалізувати стратегію проведення цієї кампанії, адже зростання доходів від передплати експоненціально відзначається на кривій валових доходів.

По-третє, зважаючи на бюджетну та економічну кризу необхідно зменшити залежність від дотацій з місцевих бюджетів. Крім того, потребує докорінного реформування не тільки складова фінансово-економічних відносин, а й сфера відносин з органами влади, в результаті якої редакції повинні вийти на якісно новий рівень контенту, що, в свою чергу, матиме позитивний вплив на авторитет видання та збільшення їх тиражів.

Вважаємо також, що потрібно наголосити на значущості запровадження в процесі реформування преси державної підтримки, зокрема:

–встановлення для редакцій пільгових умов надання в оренду приміщень, що перебувають у державній або комунальній власності, відповідно до частини другої статті 9 цього Закону;

–адресна підтримка реформованих друкованих засобів масової інформації місцевої сфери розповсюдження;

–надання редакціям реформованих друкованих засобів масової інформації місцевої сфери розповсюдження протягом всього строку реформування, встановленого цим Законом, пріоритетного права на укладення договорів на висвітлення діяльності місцевих органів державної влади, органів місцевого самоврядування.

На нашу думку, у законодавчому акті щодо реформування комунальних друкованих засобів масової інформації в Україні потрібно передбачити механізм державної підтримки реформованим газетам та їх редакціям.

Вважаємо, що фінансування друкованих засобів масової інформації та редакцій (крім друкованих засобів масової інформації, яким надається державна підтримка згідно із статтею 3 Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів») через чотири роки після набрання чинності цим Законом з місцевих бюджетів має бути заборонене.

Водночас європейська практика припускає наявність прямого чи непрямого фінансування мас-медіа, які діють на регіональному і місцевому рівні [??, с. 59]. Вважаємо, що така підтримка має здійснюватися виключно з державного бюджету за умови дотримання певних вимог, визначених вищим органом в системі органів виконавчої влади.

Підсумовуючи варто зазначити, що незважаючи на фінансову фінансово-економічну кризу 2014 року в Україні сформовано умови для започаткування процесу реформування комунальної преси. Зокрема, це стосується формування в Україні сектору «бездотаційних» комунальних редакцій, які усвідомлюють роль і важливість політичної та економічної незалежності, необхідність протидії цензурі з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування тощо.

Очевидно й те, що негативно сприймають цю ідею й більшість керівників місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які усвідомлюють, що можуть втратити можливість як впливати на кадрову, фінансову та редакційну політику комунальних друкованих засобів масової інформації місцевої та регіональної сфери розповсюдження, так і засновувати нові видання.

Успішність реформування вимагає:

–*по-перше*, започаткування «пілотного» проекту, під час якого протягом першого року будуть зроблені відповідні статистичні спостереження, на результатах яких формуватиметься подальша політика щодо реформування комунальних друкованих ЗМІ;

–*по-друге*, розроблення і створення механізму державної фінансової підтримки преси, місцевої сфери розповсюдження, який повинен функціонувати як «страховий фонд» на випадок надзвичайних ситуацій на вітчизняному ринку преси;

–*по-третє*, усвідомлення принципової неможливості рентабельної діяльності друкованих засобів масової інформації місцевої сфери розповсюдження, та мета щодо недопущення знищення таких видань або встановлення контролю за ними з боку іноземних кампаній потребує перегляду основних принципів державної інформаційної політики.

Перспективи подальших досліджень полягають в тому, що сучасна модель інформаційної функції держави створила декілька механізмів, які здійснюють генерування інформаційних відносин. Більшість дослідників сьогодні єдині в тому, що в сучасних суспільствах, з високим ступенем розподілення функцій, утвердження інформаційної демократії відбувається переважно за посередництвом інституту місцевих засобів масової інформації.

Список використаних джерел:

1. Бухтатий О. Реформування комунальних ЗМІ: про ситуацію – мовою цифр / О. Бухтатий, В. Горобець. – Журналіст України. – № 11. – 2014. – С.

2. Галлін Деніел С. Сучасні медіасистеми: три моделі відносин ЗМІ та політики [Текст] / Деніел С. Галлін, Паоло Манчіні ; [пер. з англ. О. Насика]. – К. : Наука, 2008. – 320 с.

3. Кін Дж. Мас-медіа і демократія [Текст] / Джон Кін ; [пер. з англ. О. Грищенко]. – К.: К.І.С., 1999. – 134 с.

4. Майн Х. Средства массовой информации в Федеративной Республике Германии [Текст] / Херманн Майн ; [пер. с нем.

Мелитта Балъе, Т. Маневич]. – Rieden : Издание Коллоквиум в научном издательстве Фолькер Шпис ТОО, 1996. – 158 с.

5. Мак-Квейл Д. Теорія масової комунікації [Текст] / Деніс Мак-Квейл ; [пер. з англ.. О. Возьна, Г. Сташків]. – Львів : Літопис, 2010. – 583 с.

6. Програма діяльності Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2014 року // Урядовий кур'єр. – 2014. – № 231.

7. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів. Закон України від 23 вересня 1997 року № 540/97-ВР / Офіційний вісник України. – 1997. – № 45 (21.11.97). – с. 4.

8. Про друковані засоби масової інформації (преси) в Україні. Закон України від 16 листопада 1992 року № 2782-XII / Відомості Верховної Ради України. – 1993. – 1 (05.01.93). – ст. 1.

9. Радченко О. В. Інституційні та методологічні аспекти формування і реалізації державної комунікативної політики в Україні / О. В. Радченко, О. Є. Бухтатий // Публічне управління : теорія та практика : зб. наук. пр. Асоціації докторів державного управління. – Х. : Вид-во АДНДУ, 2014. – № 3(19). – С. 33–39.

10. Стандарти Ради Європи у сфері медіа. Законодавчий бюлетень. [Текст] / А. Черевко. – К. : IREXU-Media, 2005. – 86 с.

11. Україна медійна : на порозі інформаційної революції [Текст]: моногр. / Олександр Бухтатий, Олександр Радченко, Гліб Головченко. [За науковою редакцією д. держ. упр., проф. Радченка О. В.]. – К. : Видавець СВБ Панасенко, 2015. – 208 с.

OleksandrBukhtatyi

PERSPECTIVES OF MUNICIPAL PRESS IN UKRAINE

Annotation: *This article explores the problematic issues of municipal printed media in Ukraine and decided by the mechanism of reform.*

Keywords:*(newspapers, state mediasupport, community property, journalist.*

Володимир Вакулич,
доктор політичних наук,
секретар Національної спілки журналістів України,
доцент Інституту журналістики Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

Микола Людвенко,
доктор по
літичн
их н

УДК 007

ВИСВІТЛЕННЯ ТЕРАКТУ 11 ВЕРЕСНЯ 2001 р. В УКРАЇНСЬКИХ МЕДІА ЯК АРГУМЕНТ НЕОБХІДНОСТІ РОЗДЕРЖАВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ГАЗЕТ

Анотація: У статті зосереджено увагу на висвітленні теракту 11 вересня 2001 року в українських газетах «Голос України», «Урядовий кур'єр» (засновники трудові колективи та державні органи влади) та «Киевские ведомости», «Час» (засновники приватні підприємства).

Ключові слова: тероризм, газети.

Постановка проблеми. Більшість дослідників теми висвітлення терактів, як правило, звертаються до телебачення та інтернету. Дослідник А. О. Гетьман пише, що прямий репортаж стає найбільш цікавим для глядача, тому що дає відчуття причетності до події. Глядачі переживають подію в той час, коли вона відбувається. У цьому аспекті основною характерною ознакою новітніх телевізійних служб новин є те, що журналісти почали використовувати можливості трансляції онлайн, тобто передачі інформації в режимі реального часу, паралельно з

подією, що відбувається. Це спричинило створення нових стандартів праці тележурналістів у прямому ефірі. [1]

Газети ж часто знаходяться поза предметом дослідження, як такі, що не можуть конкурувати в оперативності висвітлення подій із електронними засобами. Тим не менше, друковані ЗМІ виходять десятками, а то й сотнями тисяч екземплярів, доносять своє бачення і розуміння тих чи інших подій, в тому числі і пов'язаних з терактами.

Метою та предметом дослідження авторами взято теракт 11 вересня 2011 року в Нью-Йорку і його висвітлення українськими газетами впродовж тижня. Для порівняння аналізувалися, з одного боку газети приватні, з іншого – державні. Щоб співставити їх, і побачити, як зазначені видання використовують сучасні поліграфічні, електронні можливості для створення якісного газетного продукту.

Виклад основного матеріалу. Отже, Нью-Йоркський теракт 11 вересня 2001 року стався о 9 год. 30 хвилин за американським часом (за київським – 17.30.). О. Зінченко, керівник телеканалу «Інтер», так описує події цього дня: «Реклама? Яка реклама... Я віддав команду зупинити роботу всіх начиточних, монтажних. Зупинили практично все – основні сили були кинуті на те, що відбувається в Америці. Працювали з коліс – прямо в ефір. Прийшла новина – швидко її перемонтовуємо... адже інформація надходить постійно, змінюється щосекунди, ніхто навіть в США не розуміють, що показують їх камери». [2]

А що ж вийшло з-під пера газетного журналіста, коли в ефірі мовлено – перемовлено про надзвичайну подію, до того ж газети могли повідомити про неї тільки наступного дня.

12 вересня:

«Урядовий кур'єр» пише, що номер уже був підписаний до друку, коли жахлива звістка надійшла з Нью-Йорка й Вашингтона: на ці міста була здійснена атака літаків-терористів. Газета вмістила інформаційні повідомлення зарубіжних агенств та знімки:

поваленого хмарочосу і Президента США Дж. Буша під час звернення до нації. [3]

«Голос України». Про теракт жодного повідомлення. Головна увага газети прикута до 60-річчя з дня народження Голови Верховної Ради України І.С. Плюща. Він – на першій сторінці з кількома розкішними букетами. [4]

«Киевские ведомости» на першій сторінці розмістили велике фото палаючого Манхеттена, у кутку фото Президента США Дж. Буш, що звертається до нації. Фото в кольорі, текстова врізка на коричневому фоні: «Це найграндіозніший теракт за всю новітню історію Америки після бомбардування Перл Харбору». Газета застосовує всю кольорову палітру поліграфічних та інформаційних можливостей, щоб зібрані матеріали, знімки дали найповнішу картину про перебіг подій. Темі теракту присвячена майже вся третя сторінка: матеріал «Вибухи в Америці – зухвалий виклик цивілізованому людству» проілюстровано двома фото: група людей панічно тікає від палаючого будинку «близнюків»; жінка в масці для захисту від диму і підтекст: через декілька годин чисте небо Нью-Йорка стане чорним [5].

«Час». Газета виходить раз в тиждень. У цьому номері про теракт ніяких повідомлень. [6]

13 вересня:

«Урядовий кур'єр» темі американської трагедії присвячує 1, 3 та 4 сторінки. Перша – ілюстрована знімками палаючих братів-близнюків та короткими офіційними матеріалами – «Співчуття Президента України», Заяви РНБО, Кабінету Міністрів, МЗС України. На третій сторінці під рубрикою «Події та коментарі» газета подає добірку матеріалів про можливих винуватців трагедії, резонанс події у світі. На четвертій – про ажіотаж на фондових та фінансових ринках світу і розгорнутий публіцистичний матеріал Андрія Черви «США: один день справжньої війни». Всіма можливими засобами газета намагатиметься розібратися і

донести до читача інформацію про причини і наслідки жакливі трагедії. [3]

«Голос України» нарешті відгукнувся про подію: «Чорний день в історії людства» - Анатолія Марцинковського з початком на 1 сторінці і закінченням на сьомій. Газета вмістила короткі повідомлення зарубіжних інформагентств, фотознімки АП і Рейтер, добіркою матеріалів з ранкового і денного засідання Верховної Ради України кількома інформаційними повідомленнями зарубіжних агентств. Своїми враженнями про подію поділилася лікарка Міллі з Флориди: «Наш Президент заявив, що не будемо відповідати на терор... Я теж на це сподіваюся» [4]

«Киевские ведомости» відкривається знімком групи людей з переляканими, покритими кіптявою обличчями – «Хто написав сценарій «американської трагедії?». І версій відповідей – серед можливих авторів міжнародний терорист Усама Бен Ладен, японці, що помщаються за Хіросіму, югослави, розбомблені в Белграді і власні, «штатівські» терористи». Американській трагедії газета присвятила 2-5 сторінки. Красномовні заголовки «Бортпровідницю зарізали: літак падає», «Гинуть пожежні, гине поліція», «Хроніка терористичних атак проти США», «Черга донорів». Газета зателефонувала в Нью-Йорк і взяла інтерв'ю в колишнього одесита Михайла, який проживає в Нью-Йорку: «Я працюю в кількох хвилинах ходу від всесвітнього торгового центру... Думав, що почалася війна». В поданих газетою матеріалах відчувається розмаїття поглядів на подію, намагання з'ясувати причини трагедії. Так, у «Хроніці терористичних атак проти США», наведений огляд терактів проти цієї країни з квітня 1983 року, коли «Бомба, зірвана терористом-камікадзе в американському посольстві в Бейруті, обірвала життя 63-людей, 17 із яких громадяни США. Закінчується хроніка жовтнем 2000 року – «Начинений вибухівкою гумовий пліт врізався в американський есмінець «Коуп». Загибло 17 чоловік.» Цим газета

доводить, що теракт 11 вересня різниться тільки масштабами, а самі теракти мають систематичний характер.

Привертає увагу замітка «Небезпечний пил Мангеттена»: «З ранку до ночі південна частина Мангеттена була вкрита сіро-чорним пилом, склад якого вивчається. Всесвітній торговий центр будувався ще тоді, коли в Америці на повну силу застосовувався азбест, до якого зараз ставляться як до сильного канцерогену (у свій час Америка втратила мільярд доларів на його видалення із старих будинків)».

Сергій Кисельов і Альона Гетьманчук у майже полосуванні статті «Тероризм як останній аргумент у спорі» зазначають: те, що відбулось в минулий вівторок, уже названо другим Перл Харбором. Після першого, коли в 1941 році японці атакували військово-морську базу США, Америка оголосила війну Токіо і її виграла. Але виграти війну, оголошену тероризму, практично не можливо. Автори публікації також роздумують про версії теракту.

Людей хвилює і стан фінансових ринків. Газета пише, що безпрецедентна атака терористів на США втягнула всі фінансові ринки в стан найглибшого шоку. Цікавий висновок: «Світ недоодрержає грошей, і, відповідно, цифр економічного росту. Світ – це ми, в тому числі й Україна. А з доларом буде все о'кей».

Не менш цікава замітка про те, як американські режисери десятки разів «зривали» Мангеттен і Білий дім, викрадали літаки. Голівуд робив це так майстерно, що коли на екрані пройшов перший сюжет про теракт, багато хто сприйняв його як чергові кадри із бойовика. Достатньо пригадати фільми: «Президентський літак», «Пасажир 57», «Міцний горішок», «Армагедон», «Пекло в піднебесі» та ін. [5]

Номер газети «Час» має вийти наступного дня.

14 вересня:

«Урядовий кур'єр» подає низку офіційних матеріалів:

– зустріч Президента України Л.Д. Кучми з послом США Карлосом Паскуалем;

– Указ Президента України про оголошення в Україні дня скорботи і солідарності з американським народом;

– звернення Президента України Л.Д. Кучми до українського народу: «усвідомлюючи весь трагізм того, що сталося в ці дні, ми повинні робити серйозні й адекватні висновки, не применшуючи можливих загроз».

Газета продовжує друкувати роздуми А.Черви «Виклик не тільки Америці». Авторська позиція: «Ми не торкаємося політичних моментів. США сповнені праведного гніву, бажання знайти і покарати терористів. Але... треба швидше розібратися з суто технічними й організаційними таємницями, щоб дістати уроки на майбутнє. Всюди і всім.» У коротких замітках про подію – бойова готовність альянсу, перші арешти підозрюваних у вчиненні теракту і навіть про те, що льотчиків – камікадзе у Києві не вчили. [3]

«Голос України» обійшовся двома матеріалами: «Випробування на єдність» та «Може початися друга стадія трагедії». Перший – телезвернення з приводу подій Президента України Л.Д. Кучми, друга – інформаційний огляд А. Марциновського, декілька коротких повідомлень у рубриці «Хроніка. Факти. Події» - «ООН засудила теракти» і «Світ тужить за загиблими». [4]

«Киевские ведомости». Перша сторінка – фото в кольорі, квіти та свічки біля американського посольства в Києві й така важлива інформація: тільки 21 відсоток американців виступає за нанесення удару-відповіді, 71 відсоток – за розслідування причин.

Газета дає слово нашим співвітчизникам: Роман Кудлай: «Не можна відповідати на зло злом. Справа в іншому – в процесах розвитку цивілізації, в глобалізації, Америка тут зверху, це і роздратувало терористів.»

Олег, військовослужбовець: «Десяток крилатих ракет скоро впаде на Кабул або Пакистан. Весь жах в тому, що гине мирне населення.»

В. Колісник, пенсіонер, інвалід війни: «Аукнулися Америці і Югославії і ультиматуми, і зневага до інших національностей... США і зараз погрожують, що нанесуть удар-відповідь. Так не можна. Якщо вони не почнуть ставитися до інших народів з повагою, то будуть отримувати і далі. Не думаю, що терористи зробили це заради задоволення, це якась біль, образа їх підштовхнула».

Чим цікаві такі експрес-опитування? Чуємо думку, сталення до події пересічних громадян, їх нетипові міркування.

Про теракт газета пише на 1, 3 сторінках з продовженням на 6, 7, 8, 10: Публікація «Діло пахне Ладеном» - головний підозрюваний, саудівський мільйонер Усама бен Ладен, ще в 1994 році, втративши саудівське підданство, одержав від батька бізнесмена спадщину в 300 млн. доларів. Точне знаходження Бен Ладена невідоме нікому. Прийнято вважати, що він переховується в Афганістані.

Картину трагічної події дає експрес-опитування 600 респондентів, проведеному «Фондом Свободи»:

Чи знаєте про теракт?

92% - так;

8% - ні

Які почуття викликав теракт?

Співчуття – 83%

Радість, що Америка покарана, – 4%

Байдуже – 13%

Яким шляхом іти в бій з тероризмом?

Знищувати – 56%

Важко відповісти – 38% [5]

«Час». На першій сторінці фотоколаж - Дж. Буш у футболці з пляшкою якогось напою (уособлюючи в такому образі демократичну та вільну Америку), літак, на фоні веж-близнюків та величезної хмари пилу. Вздовж лівої сторони колажу – фото Усами Бен Ладена, Садама Хусейна і Ким Чен Ина, тобто імовірних

винуватців трагедії. В публікації «Тотальний терор» (1 сторінка газети, продовження на 2) акцентується увага на любові американців до фільмів, що починається з глобальних катастроф, бомбардувань Нью-Йорка й Вашингтона, масових жертв. Аж раптом – повна розгубленість, шок: «І це при тому, що терористична загроза існувала для кожного жителя США раніше: підривалися посольства, лунали вибухи в людних місцях.» Далі за текстом – опис самої події і декілька запитань: кому це вигідно і чи будуть помітні наслідки для України? «Безумовно, найбільше претензій до Вашингтона мають араби...» і відповідь на друге питання: «Вони вже є. За ніч долар подешевшав на 30 коп. (для прикладу, в Москві майже в двічі)».

На третій сторінці газети у рубриці «Вчасно» - невеличка нотатка під колоритною назвою «Моя хата з краю» - результати опитування киян, проведені Социс, після терористичних актів у США: третина жителів столиці – шоковані; третина респондентів висловили свою надзвичайну стурбованість; а ще третину опитаних, ці події хоч і тривожать, але не надто. Приблизно половина опитаних вважають, що трагічні події так чи інакше торкнуться їх особисто, але 30,8 відсотка киян переконані, що їх це не стосується.

Висновок: видання «Час», після подій в США, обмежилось у своєму черговому тижневому номері фотоколажем, однією статтею і двома невеличкими замітками. Слід зазначити, що нестандартний фотоколаж в номері, привертає увагу, краще будь-якого фото з місця подій і замітки, хоч і не великі, але цікаві, «живі». Однак все це доведено до читачів на 4 день після трагедії...

Водночас, більшість публікацій видання, присвячені подіям в Україні. На першій сторінці, біля новини про теракт, фото Георгія Гонгадзе, 16 вересня минав рік після його загибелі...[6]

15 вересня:

«Урядовий кур'єр». На першій сторінці видання зворушливе фото - дитина тримає свічку, та невеличка замітка «Три хвилини мовчання і довга жалоба» - Верховна Рада України вшанувала трьома хвилинами мовчання пам'ять жертв небаченого в історії людства терористичного акту в США.

Далі газета подає ключовий матеріал Андрія Чирви – інтерв'ю з відомим політиком Дмитром Видріним під заголовком «Террашок»: «Трагедія зачепила не тільки долі загиблих та їхніх родичів, а й фундаментальні основи Америки.

Національну гордість американців, їхнє уявлення про свою роль і місце в світі, глибинний генотип американця, який уже звик не програвати, а тут раптом така страшна поразка».

Д. Видрін зазначає, що Америка сьогодні являє собою досить складну і максимально досконалу економічну і соціальну систему. А є такий закон: чим складніша і довершеніша система, тим легше вона піддається зовнішньому впливу.

Про стан на фінансових ринках в інтерв'ю з нашим співвітчизником президентом асоціації українських банків Олександром Сугоняко: Якщо немає економічних підстав в Америці щодо зниження курсу долара, то в Америці й поготів».[3]

«Голос України». Головна увага до роковин смерті Георгія Гонгадзе. На знімку - сам Георгій, дружина та діти. Під фото коментар, який починається словами: «Рівно рік тому Георгій Гонгадзе не повернувся до дому...» Газета оприлюднила Заяву Верховної Ради України з приводу теракту: «...Верховна Рада України заявляє, що подолання тероризму є одним із важливих та невідкладних завдань світової спільноти і боротися з ним необхідно об'єднаними зусиллями всіх держав і народів, створивши для цього дієвий міжнародний механізм». Заява датована 13 вересня 2001 року і повинна була б бути надрукованою день тому.

Видання інформує про перенесення дати проведення україно - німецьких міжурядових консультацій у зв'язку з подіями в Нью-

Йорку та Вашингтоні. У замітці під назвою «Щоб не повторилося» відгукується про подію Олена Цифріна з Вашингтона: «Знаю чимало сімей, яких зачепив цей жах. Люди тільки-но починають усвідомлювати, що сталося, але ще не зовсім розуміють, як треба реагувати.»

На другій сторінці - заява фракції «Батьківщина» під гучною назвою «Тероризм не пройде. Демократія переможе»: «Чорний день Америки 11 вересня потряс увесь світ, всю світову громадськість», зазначається в заяві, «Ми вимагаємо від Президента і Парламенту України виступити з новими ініціативами із зміцнення національної європейської і глобальної безпеки. Закликаємо всі здорові сили стати на захист демократії і прав людини в Україні... Народ України зробить свій внесок у подолання всіх форм тероризму і на національному, і на міжнародному рівнях. Закликаємо всіх людей доброї волі оголосити священну війну світовому тероризму».

Прокоментувати теракт газета попросила директора «Фонду ефективної політики», головного політтехнолога Кремля Гліба Павловського. В інтерв'ю «Сталося те, що сталося», зокрема, каже: «Світ побачив слабкість і вразливість наддержави». Російський політтехнолог в якійсь мірі задоволений таким перебігом подій, адже це на руку Росії, яка зміцнює свої позиції. Добре було б, якби редакція залучила і українських експертів до оцінки події. Вийшло однобоко і зовсім не зрозуміло чому раптом взяла верх російська позиція.]4]

«Киевские ведомости» У суботньому номері видання - 2 фото на першій сторінці: американських мусульманок зі свічками в руках і прапором США та мусульманської молоді в країнах Близького Сходу, яка радіє, дізнавшись про теракт. Тобто, дві різних реакції мусульманського світу на події. Над фото заголовок «Антиарабська хвиля набирає висоту» і невеличкий коментар: «Суперечлива реакція мусульманського світу на трагедію 11

вересня може мати далекосяжні плани. В Америці білі расисти спляють мечеті і б'ють підлітків у школах.»

В цілому у номері темі теракту присвячено досить багато публікацій. Так, в статті Ю. Пархомчука «Дзвінки помилкові, дзвінки тривожні» говориться про те, що апокаліпсис в США підштовхнув буйну фантазію наших співвітчизників, що викликало шквал дзвінків на службу «02» з повідомленнями про нібито заміновані об'єкти. Про появу мародерів, купівлю дихальних масок іу підприємливих торгашів, а появу в інтернеті продажів уламків звалених братів – близнюків.

Не можна оминати статтю О. Бузини, «Бен Ладен старого часу» в рубриці «Літературний ринг», в якій автор розповідає читачам історію виникнення таємної школи вбивць (assassin) і послідовників Гірського старця Хасан ібн Саббах (Бен Ладена XII століття). Цікаві рядки: «Мета виправдовує засоби – учні Хасана ібн Саббаха мали право обманювати і зраджувати заради перемоги святої справи. Але екстремістів завжди менше звичайних людей. Розраховувати на підтримку мас їм не приходилося, борці за «істину» були страшніше любого державного режиму. Єдиним виходом виявився терор проти перших осіб держави – хочеш розігнати стадо, убий вожака...». [5]

16 – 17 вересня газети «Урядовий кур'єр» та «Голос України» не виходили.

17 вересня:

«Киевские ведомости». На першій сторінці - «День пам'яті Гонгадзе», «Упав балкон по вул. Дмитрівській», «Фоторепортаж із пекла» Джона Лабріоли, який дивом врятувався, спустившись з 71-го поверху північного хмарочосу Всесвітнього торгового центру за 10 хвилин до обвалу, і встиг зробити ряд унікальних знімків (сам фоторепортаж розміщений і займає всю останню сторінку номера).

На 5 сторінці матеріал про те, що в поліцейських дільницях раз за разом телефонують хулігани, повідомляють про закладені

там і там взривні прилади. Приїхавши на місце блюстителі порядку, не виявлять і натяку на диверсію. Перші мародери – 33 річний місцевий житель проникнув в заборонену зону і пограбував магазин на 3 тис. доларів. Мережеві шахраї-спамери закликають користувачів переводити гроші в неіснуючі «Фонди допомоги жертвам, що вижили» та Експрес-фонд сприяння постраждалим. [5]

18 вересня:

«Урядовий кур'єр». Видання вмістило короткі замітки на третій сторінці номера: прес-центр СБУ спростовує інформацію нібито наявності міжнародних терористів у Києві, яку з посиланням на СБУ поширив ряд інформаційних агентств та інтернет-видань; кримські мусульмани категорично засуджують організаторів і виконавців терористичних актів у США і глибоко сумують про жертви терору; 72 години на роздуми – рівно стільки виділяє Вашингтон талібам для видачі Усами бен Ладена; «Талібан» закликав до джихаду - у разі нанесення США та їхніми союзниками ударів по території Афганістану, арабський світ повинен об'єднатися і єдиним фронтом виступити на захист братів по вірі. [3]

«Голос України». Під заголовком «Усім світом-проти тероризму» - на першій сторінці газета інформує читачів, що члени постійної делегації Верховної Ради України в ПАРЄ закликали депутатів асамблеї розглянути питання про створення глобальної системи боротьби з міжнародним тероризмом.

Коротка замітка в кінці 9 сторінки: «Найкращий захист – напад» - висловлювання відомих посадовців щодо теракту, зокрема, мера Нью-Йорка Рудольфа Джуліані, віце-президента США Діка Чейні та американського Міністра оборони Дональда Рамсфелда. Інформується також, що правлячий в Афганістані рух «Талібан» знову підтвердив, що не має наміру видавати бен Ладена, офіційний коментар канцлера ФРН Герхарда Шрьодера

про ймовірність військової участі Німеччини в американській «акції помсти» проти міжнародного тероризму. [4]

«Киевские ведомости». На першій сторінці газети велике фото - зібрання афганських вояків, і запитання: «Два дні до війни?» - у випадку відмови Саудівської Аравії, Об'єднаних Арабських Еміратів і Палестини розірвати дипломатичні відносини з рухом «Талібан» військовий конфлікт на Близькому і Середньому Сході може розширитися до катастрофічних меж.

Матеріал Всеволода Білобардова «Рикошет», або, що робити, коли хочеться бути сильнішим, але потрібно бути мудрішим. Автор статті застерігає Америку від імовірних помилок у прийнятті рішень Вашингтону у боротьбі з терором: «Мова звичайно не йде про капітуляцію перед терором: сенс непростого висновку полягає в затребуванні політики настільки мудрої, виваженої і динамічної, щоб знімати неминучі розбіжності на початкових фазах непорозуміння... На жаль, США починає робити помилки на стадії підготовки акцій у відповідь». Автор статті не зовсім підтримує вимогу Вашингтона Саудівській Аравії, Об'єднаних Арабських Еміратів та Пакистану розірвати дипломатичні відносини з владою талібів, акцентуючи увагу на іншій стороні медалі: «... громадська думка в Пакистані, Саудівській Аравії та ОАЕ глибоко співчуває талібам, які борються, на їх думку, проти хаосу в Афганістані».

Є над чим задуматись і після таких рядків: «Головна проблема сьогоденної Америки – безпрецедентна збудженість масової свідомості, яка вимагає видовищ, круто замішаних на крові. Мова йде, наприклад, про дві третіх американців, які готові до відплати, навіть ціною великих жертв з боку Америки».

На 10 сторінці видання велике фото Джоржа Буша і три публікації «Розбуджений гігант» рахує втрати» - мова йде про чергове звернення Президента США до нації.

«Таліби проти всіх» - рішення урядів Узбекистану та Індії надати США свій повітряний і наземний простір для нападу на

Афганістан в рамках операції «Благородний орел», звичайно, якщо така потреба буде.

«72 години на роздуми» - заява Усами бен Ладена про непричетність до терактів в Нью-Йорку: «Американський уряд постійно вішає на мене собак за всі ворожі напади на підданих США. Я живу на території ісламського емірату Афганістан і поважаю закони, які видає уряд».

В цілому газета зробила розмаїтий колаж позицій різних сторін: потерпілих, підтримуючих і звинувачених. [5]

19 вересня:

«Урядовий кур'єр». На 3 сторінці фото Рейтер Джорджа Буша з коментарем - Президент США відвідав Ісламський центр у Вашингтоні, аби нагадати американцям мусульманської віри, що обличчя терору – це не обличчя ісламу в цілому. Далі під фото публікація Георгія Долженко «Гіркий досвід Мангеттену» - зважаючи на масштаби втрат і швидкість руйнування хмарочосів у Нью – Йорку в наслідок терористичного акту, редакція попросила відповісти на ряд запитань технічного характеру заступника директора з наукової роботи Державного НДІ будівельних конструкцій І. Ткаченка і, зокрема, що мусять врахувати на майбутнє українські будівельники: «Нормами проектування в усіх країнах світу досі не враховувався вплив великомасштабних терактів на будівлі та споруди громадського призначення». [3]

«Голос України». На сьомій сторінці видання у рубриці «Хроніка. Факти. Події» з поміж інших повідомлень невеличка замітка – США вимагають бен Ладена «живим або мертвим». Вміщено також заяву з приводу теракту поета і депутата Бориса Олійника: «У терористів, як і в смерті, немає національних ознак...» Загалом газета фактично згорнула тему теракту. [4]

«Киевские ведомости». На першій сторінці велика яскрава схема можливих напрямків ударів США на Афганістан, зверху напис «Відсіль бомбити будем Бена?».

Темі боротьби з тероризмом присвячуються 4-5 сторінки. Цікава публікація «Американський закон поки за бен Ладена» - «В США повним ходом готуються до боротьби зі «злом нового типу». Правда, на цьому шляху США зіткнувся з непередбачуваною перешкодою у вигляді власного законодавства. Ще в 1976 році Президент Форд, намагаючись обмежити діяльність американських спецслужб, видав указ, який забороняє фізичне усунення політичних противників США. Таким чином, оголосивши війну міжнародному тероризму, Буш порушив діюче законодавство, згідно якому він не має права віддавати наказ з усунення, скажімо, бен Ладена або когось іншого. На цій же сторінці фото АП з зображенням моджахедів, які готуються до війни і стаття «Таліби тягнуть волинку». На п'ятій сторінці аналітична стаття професора Гелія Чорного «Зіткнення різних цивілізацій». [5]

20 вересня:

«Урядовий кур'єр». Темі боротьби з тероризмом присвячено третю сторінку, зокрема, зустріч на той час прем'єр-міністра України А. Кінаха з Надзвичайним і Повноважним послом США в Україні Карлосом Паскуалем.

Надруковано низку ініціатив України щодо антитерористичних акцій, повідомлення, що львів'яни запалили свічки пам'яті жертвам американської трагедії, а США, за зверненнями 249 громадян України розшукує їх рідних, які перебували в момент терактів на території США. [3]

«Голос України» розмістив заяву фракції Народного руху України щодо терористичних актів, скоєних у США. [4]

«Киевские ведомости». На першій сторінці фото Миколаївського фермера Архипова з трьома чоловіками в масках і анонсом – сьогодні розмова піде про особливості українського тероризму (болюче фермерське питання газета розглядає з натяком на українські реалії). Поруч - фото мусульманина зі зброєю і підпис – «Бомбити в будь-якому випадку». Коротке

повідомлення – вчора в Кабулі вирішилася доля Усами бен Ладена. Афганська шура – зібрання богословів – повинно було надати відповідь на ультиматум США про видачу «терориста номер один». Тим часом Штати заявили, що Афганістан бомбитимуть, незалежно від рішення, прийнятого шурую.

І вже традиційно на четвертій - п'ятій сторінках номера – продовження теми теракту у статті «Благородний орел» розправляє крила», фото лідера палестинців Ясира Арафата, який здає кров потерпілим. В продовження теми стаття Д. Чекалкіна «Теракт в США затягнув близькосхідний вузол», де автор, маючи восьмирічний дипломатичний досвід роботи на Близькому сході, висловлює своє бачення близькосхідного конфлікту. [5]

21 вересня:

«Урядовий кур'єр» – світлина афганців з двома ручними ракетними установками. Під фото інформація: духовні лідери Афганістану учора закінчили радитися з приводу видачі бен Ладена США. Прямого відхилення ультиматуму нема. Однак було вирішено, що терорист номер один має покинути територію країни. Таліби змушені з цим погодитись. [3]

«Голос України». Два фото і дві замітки в одному абзаці: біля посольства США молодіжною громадською організацією «Християнський альянс молоді» проведено поминальну молитву, присвячену загиблим у результаті теракту в США, згідно з учорашньою підсумковою постановою афганської шури бен Ладену рекомендовано добровільно «залишити територію Ісламського емірату Афганістан» і «знайти нове місце проживання». Вміщено також реакцію про теракт Комітету з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією Верховної Ради України. Читаємо традиційний набір слів у таких випадках, які не несуть конкретних пропозицій, а публікація більше для того, щоб Комітету «засвітитися». [4]

«Киевские ведомости». На першій сторінці зображення хмарочосів-близнюків. Жваво обговорюється тема насиченості на

телеекранах відео – інформаційного продукту зі сценами жорстокості і насилля, масових вбивств та знущань над людською гідністю. Обговорити таку тему в черговому номері газету спонукала заява в парламенті депутатської фракції СДПУ(о), очолювана на той час Олександром Зінченком, про необхідність прийняття невідкладних заходів щодо захисту громадської моралі і свідомості на вітчизняному телебаченні. З цього приводу в публікації «Культ насилля ми зруйнуємо?» висловились керівники провідних українських каналів – Інтер, ТЕТ, Нового каналу, заступник Голови Національної ради з питань телебачення і радіомовлення. На 2, 4 сторінках повідомлення щодо подій в США та подальше розв'язання конфлікту з талібами. [5]

«ЧАС». Публікація шеф-редактора «Часу» Тараса Чорновола «На переломі суспільної моралі». В ній автор згадує терористичні акти в Америці, рік без Георгія Гонгадзе, сфальсифіковані президентські вибори в Білорусі, повний розгاردіаш і втрату орієнтирів у політичному житті України...

На 8-9 сторінках – велика аналітична стаття Юлії Лимар «Третя світова» - роздуми автора про десятиліття американського миру, екскурс в біографію Усами бен Ладена, про початок операції «Помста». [6]

Зробивши тижневий огляд чотирьох українських газет, не можна не помітити певних закономірностей і відмінностей у підходах до висвітлення однієї з найбільших трагедій початку XXI століття. Один з головних висновків - зміна парадигми взаємовідносин органів державної влади та засобів масової інформації є нерозривно пов'язаною з питанням врегулювання актуальних проблем сьогодення, насамперед тих, які стосуються державного суверенітету в інформаційній сфері, в якій склалася парадоксальна ситуація: з одного боку, українське суспільство чітко задекларувало своє прагнення до європейського співтовариства, вітчизняне законодавство про свободу слова вважається досить ліберальним та, хоч і повільно, але поступово

наближається до стандартів Ради Європи, а з іншого – чи не кожен державний орган продовжує утримувати за бюджетні кошти (тобто живе за рахунок суспільства) власне друковане видання.

Як результат, у нашому дослідженні маємо майже дві діаметрально протилежні картини. Успішніше і цікавіше на прикладі теракту робили газетну продукцію недержавні видання, зокрема газета «Киевские ведомости». Матеріали її були мобільнішими, розмаїтими, переконливими. Видання шукало нетрадиційні способи одержання інформації. Менш успішна – газета «Час», оскільки виходила раз у тиждень і не могла змагатися в оперативності. В той же час знайшла свій підхід у висвітленні теракту. Власне, «Урядовий кур'єр» також вмістив ряд змістовних, актуальних матеріалів, показав належний професійний рівень, хоч поступався в сміливості думки, залученні широкої аудиторії експертів. Чого не скажеш про газету «Голос України», у якій святкування дня народження Голови Верховної Ради превалювало над великомасштабним терактом. Відомо, що це видання фінансується Верховною Радою України, річна сума бюджетних витрат сягає більше десяти мільйонів гривень.

Можна також впевнено стверджувати, що можливості газетного рядка далеко не вичерпали свого ресурсу у конкуренції на ринку ЗМІ. Для творення сучасної преси є всі поліграфічні і технологічні можливості. Впровадження персональних комп'ютерів, комплексів програмно-технічних засобів для автоматизації додрукарської роботи та видавничої діяльності дає змогу робити найрізноманітніші матеріали високої якості, в тому числі і в кольорі.

Що вже казати про важливість INTERNET для організації редакційно-видавничих процесів.

Давно назрів час для змін. Багато українських редакторів десятками років чекають на роздержавлення преси, готові без дотацій виходити на вільний ринок. Редактор Новотроїцької районної газети «Трудова слава» (тираж якої у депресивному

сільськогосподарському районі Херсонської області перевищує 5,5 тис. примірників) Валерій Горобець переконаний, що авторитет видання залежить від його якості, актуальності матеріалів і гостроти. Звертаючись до керівників місцевих видань, каже, що вони володіють унікальним інформаційним ресурсом, який є недосяжним не тільки для центральних, а й для обласних видань. “Капілярна,” місцева інформація надзвичайно потрібна і цікава.

Всі заклики та аргументи про «право громади» на заснування своєї газети мають префікс «псевдо» та походять від «лукавого», оскільки така преса працюватиме переважно виключно і саме на тих осіб, які мають прямий доступ до бюджетних асигнувань, за рахунок яких забезпечується її фінансування. Право ж громади полягає у можливостях вільного доступу до об'єктивної та неупередженої інформації, права на багатоманіття засобів масової інформації, тобто права на безперешкодне її створення, отримання і розповсюдження.

Список використаних джерел:

1. Гетьман А. О Висвітлення подій міжнародного тероризму на телебаченні у режимі реального часу електронної бібліотеки Інституту журналістики
journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1806.

2. Зинченко А. Украинский технологический ренесанс. – К.: Основні цінності, 2002. – с. 30-31.

3. «Урядовий кур'єр»: № 164 від 12.09.2001, № 165 від 13.09.2001, № 166 від 14.09.2001, № 167 від 15.09.2001, № 168 від 18.09.2001, № 169 від 19.09.2001, № 170 від 20.09.2001, № 171 від 21.09.2001.

4. «Голос України»: № 163 від 12.09.2001, № 164 від 13.09.2001, № 165 від 14.09.2001, № 166 від 15.09.2001, № 167 від 18.09.2001, № 168 від 19.09.2001, № 169 від 20.09.2001, № 110 від 21.09.2001.

5. «Киевские ведомости»: №201 від 12.09.2001, № 202 від 13.09.2001, № 203 від 14.09.2001, № 204 від 15.09.2001, № 205 від

17.09.2001, № 206 від 18.09.2001, № 207 від 19.09.2001, № 208 від 20.09.2001, № 209 від 21.09.2001.

6.«Час»: № 34 від 7-13.09.2001, № 35 від 14-20.09.2001, № 36 від 21-27.09.2001.

Volodymyr Vakylich, Mykola Ludvenko?????

PERSPECTIVES OF MUNICIPAL PRESS IN UKRAINE

Annotation: *In report I shall focus on covering theme of terrorism on newspapers in real-time reporting and practical problems, which appears in the work of TV journalists on this theme m.*

Keywords: *terrorism, newspapers.*

**Анастасія Радинська-Калініченко,
аспірант Академії муніципального управління, м. Київ**

УДК 354.32

GR – МЕНЕДЖМЕНТ ЯК НОВІТНІЙ ІНСТРУМЕНТ СУЧАСНИХ СУСПІЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Постановка проблеми. Розвиток взаємодії держави з підприємництвом є одним з пріоритетних завдань напрямів діяльності публічної влади, що визначено в низці актів законодавства і програмних документах [1].

Особливої актуальності і значущості це завдання набуває в умовах суспільних трансформацій, що зумовлюють інституціональні перетворення системи органів державної влади і органів місцевого самоврядування (органи публічної влади), а також формування імперативу залучення ресурсів сектору приватного підприємництва для реалізації суспільно значущих проектів та програм.

Взаємовідносини між державою і сектором приватного підприємництва в Україні врегульовані Законом України «Про державне-приватне партнерство» [2]. Разом з тим, у наукових публікаціях спостерігається поширення категорійно-понятійного комплексу «публічно-приватне партнерство» замість державно-приватного партнерства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з питань розроблення теоретико-методологічних підходів до розв'язання вищезазначених проблем розвинені у низці наукових публікацій [3, с.20-25; 4, с.309-315; 5, с.105], де розроблені інституціональні основи публічно-приватного партнерства (далі – ППП). ППП на відміну від державно-приватного партнерства розширює коло партнерських відносин між приватним сектором і державою, а також суб'єктами публічного права, зокрема, юридичними особами публічного права, що згідно зі ст. 81, пункт 2 Цивільного кодексу України створюються розпорядчими актами Президента України, органів державної влади або органів місцевого самоврядування.

Публічно-приватне партнерство в [3; с. 20-25] визначено як інституціональне та організаційне об'єднання органів публічної влади, а також утворених ними установ, організацій (юридичні особи публічного права) на національному, галузевому, регіональному рівнях (публічний партнер) і приватного підприємництва (приватний партнер), стосунки між якими закріплені як на інституціональній, так і на договірній основі на фіксований або необмежений період часу, що припускає взаємодію партнерів шляхом інвестування фінансових, майнових, інтелектуальних і матеріально-технічних ресурсів для досягнення конкретних цілей реалізації суспільно значущих і стратегічно важливих проектів в різних сферах діяльності, зокрема, національних та пріоритетних інноваційно-інвестиційних проектів, що мають забезпечити технологічне оновлення і модернізацію на інноваційній основі базових галузей реального сектору

національної економіки, надання громадських послуг у масштабах всій країни або окремих її територій.

У науково-технічній та інноваційній сферах діяльності до кола публічних партнерів у форматі ППП залучаються Національна Академія наук України та національні галузеві академії наук, наукові організації, установи, підприємства та вищі навчальні заклади державної та комунальної форми власності, що створені законодавчими або розпорядчими актами державних органів чи органів місцевого самоврядування.

Визначення невирішених проблем. Для забезпечення ефективного співробітництва державних інститутів з інститутом приватного підприємництва, зокрема, за напрямками модернізації національної економіки, залучення інвестицій для реалізації суспільно значущих національних та пріоритетних інноваційно-інвестиційних проектів мають бути розв'язані такі проблеми :

- удосконалення законодавчої бази такого співробітництва шляхом розширення суб'єктів державно-приватного партнерства;
- запропонувати механізми ефективної реалізації партнерства органів публічної влади з приватним підприємництвом і налагодити моніторинг та координацію їх функціонування;
- утвердити принципи соціальної відповідальності як органів публічної влади, так і приватного підприємництва;
- забезпечення інтересів як держави, так і приватного підприємництва у форматі їх ППП, а також оцінювання ризиків такого партнерства і управління ними.

Цілі і предмет дослідження, висвітлені у цій статті, полягають у розробці механізму управління зв'язками публічної влади із суспільством (англ. мовою «Government Relations» або скорочено «GR»), зокрема, із сектором приватного підприємництва, що має усталену скорочену назву в наукових публікаціях як GR-менеджмент [5; с.105]. GR-менеджмент націлений на вирішення проблем утвердження і розвитку інституту публічно-приватного

партнерства в державі. Сама діяльність щодо налагодження взаємодії і відповідних комунікацій держави (представленої інститутами публічної влади і організаціями, асоціаціями публічного сектору) і суспільства (представленого інститутами громадянського суспільства) має поширену назву GR-діяльність. Управління цією діяльністю або GR-менеджмент за світовою практикою стало функціональним завданням спеціально утворених структурних підрозділів як в органах публічної влади, так і в корпораціях.

Виклад основних результатів дослідження. Складний і багатовимірний процес налагодження взаємодії публічної влади і підприємництва у форматі ППП потребує свого механізму управління, який дозволяє з одної сторони виявити комплекс проблем, що підлягає вирішенню за проектно-орієнтованим підходом і обопільною участю влади та підприємництва з урахуванням їх інтересів, а з іншої сторони визначає структуру, обсяг необхідних залучених ресурсів та управління ними.

Властивістю сучасної держави стають розвинені горизонтальні зв'язки «державо-суспільство-підприємництво», які переважають над вертикальними зв'язками, які притаманні централізованій адміністративній системі побудови держави. Крім того, соціальна відповідальність покладається не тільки на державу, але й також на бізнес і на складові громадянського суспільства.

Трикутнику комунікацій «державо – суспільство – підприємництво» приділяється особлива увага. Про це свідчить інституалізація GR-діяльності в цих країнах у контексті розвитку публічної політики і публічного адміністрування. Наприклад, у США (GR-діяльність має назву «Public affairs» або в перекладі «заняття публічними справами») з метою координації такої діяльності на урядовому рівні утворено Рада з публічних справ (US Public Affairs Council) [5; с.65].

Імперативи розвитку феномену GR-діяльності як сфери суспільної та соціальної взаємодії формуються під впливом таких факторів :

ускладненням внутрішньої структури сучасного суспільства, що супроводжується виявленням різноманітної множини як приватних, так і корпоративних та суспільних інтересів;

посиленням регулюючого впливу держави на всі сфери життя суспільства, але переважно через горизонтальні зв'язки;

активізацією публічного адміністрування, зокрема, Уряду, що безпосередньо зачіпає інтереси більшості суспільних та корпоративних груп;

утвердженням основ та розвитком елементів громадянського суспільства.

З урахуванням цих факторів формується проблематика комунікацій з владою, тобто взаємодія груп суспільних, корпоративних інтересів і органів публічної влади, а також вплив цих груп інтересів на розробку державної політики і державно-управлінських рішень (далі – ДУПР, що включає законодавчі, нормативно-правової та розпорядчі акти).

Крім того, раціональна поведінка суб'єктів підприємництва формується за умов володіння ними повною і симетричною інформацією :

фактичною (щодо того, що відбувається в політиці, зокрема, економічній, інвестиційній політиці, господарській країни на поточний момент, заходи Уряду щодо регулювання в національному господарстві);

прогностичної (щодо того, які відбувається явища і які тенденції їх розвитку);

аналітичної (оцінками взаємозв'язків явищ і як вони мають впливати на діяльність суб'єктів підприємництва).

До розв'язання низки цих проблем доцільно спиратися на методологію GR-менеджменту, яка розкривається як проектування (планування), організація й управління усіма видами

контактами між інститутами громадянського суспільства, підприємництвом та інститутами публічної влади і просування їх інтересів в економічній, політичній та соціальній сферах. GR-менеджмент за своєю суттю виступає комунікативним фактором між суспільством, зокрема, його сегментом підприємництва з публічною владою.

В основі методології GR-менеджменту полягають принципи взаємності співробітництва, координації та субсидіарності соціальної відповідальності. Це зумовлено обставинами, що держава за теперішніх умов становлення громадянського суспільства не може бути одноосібним провідником державних і суспільних інтересів.

Характерним для GR-діяльності є її різноманітність та динамізм, а також вплив політичного курсу, що проводиться в країні, на завдання, які ставляться перед GR-службами.

Слід зазначити, що GR-діяльність від PR-діяльності, змістом якої є вибудова зв'язків організації із суспільством з метою формування суспільної думки про позитивну репутацію організації, відрізняє рівень і масштаб комунікацій, їх спрямованість на вирішення соціально-економічних проблем чи задоволення групових інтересів.

Розв'язання багатопланових завдань програмних документів та актів законодавства щодо модернізації інституціональної структури суспільства і національної економіки передбачає взаємодію інститутів підприємництва і громадянського суспільства в умовах підвищення ролі інститутів публічної влади і держави у цілому [6; с.330]. При цьому на державу покладаються такі завдання :

- формування інституціональної бази модернізації, адміністративно-правових режимів її проведення в різних сферах суспільної діяльності;

- регулювання і координація функціонування інститутів публічної влади в умовах державно-управлінських реформ, пов'язаних з виконанням завдань модернізації;

- залучення до вирішення завдань модернізації національної економіки приватних підприємницьких структур разом зі структурами громадянського суспільства (суспільні та професійні організації, асоціації виробників, об'єднання громадян, відкритий медійний простір, різного характеру комунікативні заходи та інше).

GR-менеджмент реалізації зазначених завдань передбачає таку взаємодію у форматі PPP і застосування відповідних методів, відображених у таблиці 1.

Таблиця 1

Зміст, функції та цілі GR-менеджменту

Зміст GR-менеджменту	Функції і цілі
Моніторинг соціально-політичної та економічної ситуації. Проявляється в організації систематичного моніторингу впливу ДУПР органів публічної влади, на соціальні зміни, стан національної економіки та структурні зрушення.	Моніторинг дозволяє оцінити ефективність діяльності органів публічної влади, а також оцінити їх вплив на суспільний розвиток і спрогнозувати наслідки ДУПР та розробити стратегію його впровадження.
Політичне консультування і бізнес-консалтинг.	На основі результатів аналітичного дослідження розробляються відповідні рекомендації владним та підприємницьким структурам для подальшої взаємодії.
Загальний, ситуаційний, стратегічний та кризисний менеджмент.	Розроблення низки відповідних алгоритмів на мікрорівні та на макрорівні для вирішення актуальних проблем, а також прогнозування проблем, які можуть виникнути внаслідок прийняття тих чи інших управлінських рішень.
Переговорний процес як специфічний вид сумісної	Завданням GR-менеджменту в переговорному процесі є його

діяльності, який потребує застосування психологічних механізмів і особливих технологій проведення.	організація і успішне його проведення з урахуванням інтересів усіх сторін.
Застосування технологій лобістської діяльності, як сукупності методів впливів груп інтересів на прийняття ДУПР органами публічної влади.	Прийняття ДУПР органами публічної влади для задоволення або урахування інтересів цих груп.
Іміджмейкінг як сукупність технологій і практик, спрямованих на реалізацію завдань щодо формування іміджу органів публічної влади.	Формування сприйнятливого у приватних підприємств позитивного іміджу органів публічної влади з метою утвердження довіри до співробітництва з ними через ППП.
Управління інформаційним ресурсом щодо заходів GR-менеджменту, реалізація низки інформаційних програм в ЗМІ, покликаних позбутися інформаційної асиметрії у взаємовідносинах влади з підприємництвом.	Забезпечення прозорості та контролю громадськості, проведення необхідних експертиз ДУПР, включаючи громадські експертизи.

Особливу увагу слід приділити в GR-менеджменті застосуванню методології лобістської діяльності, як комплексу заходів, форм і методів утворення ділових контактів з метою забезпечення впливів з боку зацікавлених корпоративних або громадських груп на публічну владу з метою задоволення або врахування своїх інтересів.

Змістом феномену лобіювання є закріплення економічних інтересів певних груп у законодавчих чи політичних актах, відображення їх позиції у політичних рішеннях, що доповнює інституціональну систему демократичного представництва і дозволяє групам, сформованим за певними інтересами, приймати участь у розробці ДУПР. Лобіювання має давню історію і широку практику застосування. Слід також відзначити неоднозначність впливів лобістської діяльності на соціально-економічний прогрес,

а також пов'язані з нею корупційні ризики, пов'язані з вузько корпоративними інтересами, які можуть суперечити суспільним.

Управління лобістською діяльністю є складовою GR-менеджменту і застосовується як органами державної влади, так і підприємництвом в представницьких органах публічної влади.

Разом з тим, не зважаючи, що лобізм знайшов достатньо масштабне поширення у політичній діяльності багатьох розвинених країн світу, але інституціональну основу він має не всюди.

У цьому контексті доцільно врегулювати на законодавчому рівні вплив громадськості на прийняття нормативно-правових актів [8, с. 415; 9].

При цьому, слід визначити предмет правового регулювання в лобістській діяльності, суб'єктно-об'єктний склад правовідносин, що підлягають врегулюванню, принципи GR-менеджменту лобістською діяльністю, форми і методи її проведення, права, зобов'язання, порядок функціонування суб'єктів лобістської діяльності, а також обмеження, що накладаються на лобістську діяльність з метою запобігання корупційним діям.

Існуючі законодавчі ініціативи містять пропозиції запровадити державну реєстрацію лобістів уповноваженими структурами в органах публічної влади з метою їх акредитації в тих органах, де буде здійснюватися лобістська діяльність.

Слід також врегулювати питання розкриття інформації щодо лобістської діяльності, визначити порядок забезпечення державного і громадського контролю лобіювання, а також відповідальність суб'єктів правовідносин, пов'язаних з лобістською діяльністю, в разі порушення ними норм законодавства.

Інституціоналізація лобістської діяльності включає визначення поняття «лобіювання» як законного впливу зареєстрованих і акредитованих в установленому порядку осіб (лобістів) або представників груп інтересів, який здійснюється за замовленням корпоративних або суспільних груп на органи

публічної влади, їх посадовців при розробці і прийнятті ними ДУПР.

Важливим є встановлення заборони на лобіювання певних видів ДУПР і встановлення певних обмежень на суб'єктний склад лобістів, що має на меті зниження ризиків корупційних дій.

Врахування зазначених факторів має забезпечити утвердженню в політичному житті лобісткої діяльності як складової GR-діяльності і об'єкту GR-менеджменту, як легального механізму взаємодії влади, підприємництва і суспільства.

Висновки. GR-діяльність як комплекс методів, що забезпечують зв'язок груп інтересів підприємництва з державою, сприяє вибудові відносин між державою і приватним сектором у форматі ППП.

Зважаючи, що інститут ППП є ефективним механізмом залучення і концентрації ресурсів для розв'язання соціально-значущих проблем, представляється доцільним його застосування в процесі реалізації державної політики реформ, спрямованих на модернізацію національної економіки, а також для реалізації пріоритетних інноваційно-інвестиційних проектів.

У зв'язку з цим виникає проблема активізації участі підприємництва у форматі ППП до взаємодії з органами публічної влади, при цьому виникає проблема встановлення комунікацій між приватним партнером і публічним партнером.

Виконання цього завдання доцільно покласти на створені в органах публічної влади GR-служби, які повинні здійснювати у рамках ППП вибудову системи взаємодії підприємництва з державою і суспільством, здійснювати підготовку питань, пов'язаних з координацією діяльності публічних і приватних партнерів, інформувати про урядовий політичний курс, а також ініціативи Уряду щодо формування і реалізації соціально-економічних, інноваційно-інвестиційних програм, контролювати лобіювання.

Законодавче врегулювання питань GR-діяльності та управління нею за методологією GR-менеджменту сприятиме її

розвитку, зокрема, як механізму утвердження і розвитку інституту публічно-приватного партнерства.

Перспективи подальших наукових розвідок за напрямом становлення і розвитку GR-менеджменту пов'язуємо з розробкою системи індикаторів його запровадження й оцінювання його ефективності, а також розробкою заходів зниження корупційних ризиків.

Список використаних джерел:

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014-2024 роки» від 28.08.2013 р. № 641-р [Електронний ресурс] – Режим доступа : - <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/641-2013-p>.

2. Закон України «Про державне-приватне партнерство» [Електронний ресурс] – Режим доступа : - <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.

3. Гусев В.О. Публічно-приватне партнерство у сфері інноваційної діяльності / В.О. Гусев // Проблемы и перспективы инновационного развития экономики : материалы XVII Международной научно-практической конференции, 10 – 15 сент. 2012 г., Алушта / НАН Украины, ТС НИО Крыма. – Симферополь: ИТ «Ариал», 2012.

4. Сімсон О.Е. Правова модель приватно-публічного партнерства в інноваційній сфері : монографія / О.Е.Сімсон. – Х.: Право, 2013. – 448 с.

5. GR-связи с государством: теория, практика и механизмы взаимодействия бизнеса и гражданского общества с государством. Учебное пособие / под ред. Л.В. Сморгунова, Л.Н.Тимофеевой. – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2012. – 407 с.

6. Ємельянов В.М. Розвиток партнерських відносин бізнесу і влади в системі державного управління сталим розвитком регіонів України: теорія, методологія, практика: [монографія] / В.М. Ємельянов. – Миколаїв : ПП Ємельянова Т.В., 2012. - 420 с.

7. Панкратов А.А. Государственно-частное партнёрство в современной практике : основные теоретические и практические проблемы. Монография. / А.А. Панкратов // М.: «Анкил», 2008. – 248 с.

8. Діалог суспільства і влади: європейські правові стандарти та досвід : Збірка документів. Пер з іноз. мов / За заг. ред.. В.М.Литвина. – К.: Парламентське вид-во, 2011. – 480 с.

9. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції проекту Закону України «Про вплив громадськості на прийняття нормативно-правових актів» від 22.04.2009 р. № 448-р [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/448-2009-p>.

Anastasiya Radinskaya-Kalynychenko

**BETWEEN PUBLIC AUTHORITIES WITH BUSINESS IN THE
FORMAT OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP**

Annotation: *This article ?????????m.*

Keywords: ?????????**list.**

Володимир Стрельцов,
*доктор наук з державного управління, доцент,
начальник управління інформатизації навчального процесу
Харківського регіонального інституту державного управління
НАДУ при Президентіві України,*

Вадим Сидора,
*кандидат наук з державного управління,
старший викладач кафедри інформатизації державного
управління Харківського регіонального інституту державного
управління НАДУ при Президентіві України*

УДК ?????

ЦІНІСНИЙ ВИМІР СУСПІЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ ВІРТУАЛЬНИХ СПІЛЬНОТ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

Анотація. В дослідженні деталізовані умови виникнення феномену саморефернтності віртуальних спільнот. Ґрунтуючись на аналізі соціалізаційних бар'єрів в спільнотах реального світу і мережі Інтернет, доведена ціннісна природа утворення останніх та їх здатність сприяти задоволенню потреб гідності її членів. Визначено потенційні загрози існування віртуальних спільнот в перехідних суспільствах.

Ключові слова: цінності, гідність, користь, держава, саморефернтність, віртуальні спільноти, соціалізація.

Постановка проблеми. Значна привабливість мережі Інтернет та розвиток неформальних гетерархічних мереж громадянської дії поступово змінила спосіб функціонування державно-політичних режимів. М. Маклюен ще в 1960 році стверджував, що медіа не пасивні канали транслявання

інформації, вони не тільки надають інформацію, а безпосередньо впливають на дійсність [1]. Тут варто вести мову не просто про наявність «реального» та «онлайн світу», а про їх органічне співіснування. Звичайно, мережа Інтернет є похідною, проте її вплив на реальні події зростає з кожним роком та навпаки – вплив суспільних інститутів відчувається все менше – натомість, в мережі починають формуватись власні формальні та неформальні імперативи.

Підвищена увага до феномену «віртуальних спільнот» (онлайн-спільнот) вимагає від держави застосування інноваційних підходів реагування на процеси, що відбуваються в рамках цього простору. Вітчизняні та закордонні науковці в цьому контексті намагаються дати відповідь на декілька запитань: Наскільки можливим є вплив держави на самореферентні системи? Який інструментарій може використовувати держава в цій царині? Яким чином підвищити рівень забезпечення національної безпеки і визначити межу між національними та суспільними інтересами в умовах розвитку віртуальних спільнот? До якої міри держава має захищати права та гідність людини?

Більшість науковців збігається на думці, що регулювання діяльності віртуальних спільнот є неприйнятним, та і неможливим. Проте, не має згоди щодо подальших напрямків взаємодії держави та віртуального світу.

Говорячи про онлайн-спільноти і нові засоби комунікації як про осередок нового етапу розвитку суспільства, варто визначити структуру управління онлайн-спільноти, механізми та шляхи взаємодії з державою. З іншого боку, це є неможливим без детального вивчення причин виникнення онлайн-спільнот та ролі людської гідності в цьому процесі.

Тому **метою дослідження** є визначення умов виникнення самореферентності онлайн-спільнот та внутрішніх чинників їх саморегуляції.

Виклад основного матеріалу. Варто звернути увагу на реальний світ та дослідити чого саме бракує та, що так відчайдушно шукають користувачі мережі. Н. Бердяєв в статті «Человек и машина» досліджував парадокс – без техніки не можлива культура, але засилля техніки веде до її занепаду. На його думку, людство завжди намагалось повернутись до природних відносин та відійти від механістичного бачення світу. Кажучи іншими словами, кожна людина має інтенцію до романтизму та саме романтизм протиставляється домінуванню технічної форми над природою. Далі він розкриває романтизм як відновлення спотвореної машинізмом ієрархії цінностей та повернення символізму в суспільне життя [2].

Еволюція суспільних відносин найбільш повно розкрита в працях Е. Тоффлера. Він виділяє три етапи еволюції суспільних відносин, за його термінологією хвиль – корінних змін у суспільстві, пов'язуючи їх із технічним прогресом.

Перша хвиля, за класифікацією Е. Тоффлера, відображає стан суспільства після аграрної революції, що прийшла на зміну первісним мисливцям та збирачам. Таке суспільство було тісно пов'язана із землею, а оточуючий світ переповнений символізмом. Характерною особливістю цього етапу був пріоритет моральних цінностей та наявність дрібних спільнот, лідери яких регулювали більшість суспільних справ та мали досить велику владу.

Переходом від першої хвилі до другої стала індустріалізація. Цей етап відзначається створенням державності, що привело до здійснення керівництва з центру та позбавило дрібні спільноти самостійності. Така консолідація сприяла тому, що столиці стали осередком великодержавної влади. Е. Тоффлер робить припущення, що занепад другої хвилі буде породжувати обурення, хвилювати суспільні настрої та спричиняти переміщення влади із центру до регіонів [3].

Перші дві хвили дійсно співпадають із думкою Н. Бердяєва про те, що техніка, в широкому розумінні, веде до занепаду культури. Проте саме третя хвиля відзначається домінуванням техніки, але, тим не менш, за багатьма ознаками вона подібна до першої хвилі – в частині децентралізації, зменшення масштабів соціальних систем та символізму соціальних процесів. Тим самим, ми спостерігаємо щось, на зразок діалектичного повернення минулого, що повністю суперечить думці Н. Бердяєва про бездуховність техніки та її антагоністичність культурі. Навпаки, третя хвиля характеризується відмовою від бюрократизації і систематизації суспільних відносин та повернення до романтизму в суспільному дискурсу.

Зворотній процес, «інтервенція» онлайн сервісів до реального світу, зараз повністю змінив світовий медіа простір. Багато відомих та впливових журналів зараз не тільки мають електронну копію матеріалів в мережі Інтернет, але поступову змінюють формат діяльності, відмовляючись від класичного «журнально-газетного», переорієнтовуючись на мережеву аудиторію, відповідним чином змінюючи форму подання матеріалів. Феноменальний успіх «Вікіпедія», «WikiLeaks», численних соціальних мереж значною мірою знизив монополію на інформацію класичних суспільних інститутів, а за визначенням Н. Лумана позбавлення монополії на інформацію дорівнює позбавленню влади. Парадоксально, але рушійною силою всіх цих змін став не технологічний прогрес, не механістичний світ – чого так боялися філософи 19-го та початку 20-го сторіччя – а дрібні соціальні групи та їх альянси, що користуються новими засобами комунікації.

Н. Луман відомий опрацюванням теорії самореферентних систем говорить «про нову парадигму у теорії систем і вбачає її у відмінності між «ідентичністю» і «різними» або «іншим» [4].

У загальному вигляді самореферентність визначається як відсутність зовнішніх реферуєчих (оцінюючих, контролюючих)

факторів у відношенні до того, що відбувається в системі (сутність самореферентності та самоексплікації полягає у відсутності будь-яких зовнішніх, «об'єктивних» контролюючих інстанцій) [5, с. 245].

Соціокультурна цілісність онлайн-спільнот ґрунтується не тільки на внутрішній єдності, але й на диференціації внутрішнього та зовнішнього кола – не інтегрованого до спільноти широкого загалу. Доказом здатності до самовідтворення та самореферентності онлайн-спільнот можуть бути:

- уявлення їх членів про межі таких спільнот, про відмінність від оточуючого середовища та спроможність до відтворення цих відмінностей;

- наявність внутрішньої та зовнішньої мотивацію до самовідтворення (самоактуалізація).

Яскравою ілюстрацією самореферентності онлайн-світу є «Декларація незалежності кіберпростору» («Cyberspace Independence Declaration»), де проголошувалося право на свободу в мережі Інтернет та принцип не втручання жодної з країн у регулювання відносин в онлайн просторі [6. Радикальні положення декларації про повну відсутність правового регулювання взаємин в онлайн-спільнотах були можливі, до того часу поки не почалась інтеграція державних, фінансових та громадських установ у мережу Інтернет. Варто зазначити, навіть до появи онлайн-представництв формальних структур, свобода в мережі ніколи не сприймалась як хаос – діяли (та продовжують діяти) механізми саморегулювання, що засновані на людській гідності. Обсяг правової регламентації державою поведінки шляхом установлення заборон та обмежень поступово зростає. Проте, пропагування державою певних цінностей завжди обмежує задоволення потреби гідності людиною і сприяє розвитку суспільної аномії. Разом з тим, наслідки використання державним апаратом інструменту примусу за авторитарного та демократичного режиму суттєво різняться.

У першому випадку це приниження та покора, які підвищують рівень аномії і формують тип особистості, яка в особливий спосіб задовольняє потребу гідності. Придушення силами військових заворушень в країнах соціалістичного табору є яскравим свідченням досить обмеженої можливості вибору в ситуації покори. Більшість людей з різних міркувань (збереження робочого місця, життєві перспективи) була змушена знаходити для себе компроміси, тим самим збільшуючи сферу проникнення аномії, яка втратила фрагментарний характер і заповнила сфери, де раніше людина керувалась категоріями моральності, заспокоюючи потребу гідності. Доволі тривалий характер «підміни понять» сприяв розвитку виправдань, оскільки правові норми не збігалися з реальним станом суспільних справ.

У другому варіанті, використовуючи інструмент примусу в полегшеному вигляді (державний та громадський контроль), системи публічного управління країн Західної Європи зберегли багато сфер, не вражених аномією, де вплив цінностей на поведінку людини або суспільних груп залишається доволі суттєвим завдяки відсутності виправдань.

Інтенсивний розвиток інституту прав людини призвів до загальноновизнаного використання правниками категорії людської гідності. Так, у преамбулі Загальної декларації прав людини наголошується, що визнання гідності, яка властива всім членам людської сім'ї, і рівних та невід'ємних їх прав є основою свободи, справедливості та загального миру [7]. Проте в управлінській практиці ця категорія тільки починає набирати ваги. Саме гідність людини має стати вихідним пунктом дослідження світу віртуальних спільнот як основна управлінська цінність, яка дозволяє регулювати спосіб їх функціонування.

Єдиним варіантом, що зменшує аномію та сприяє якнайповнішому задоволенню потреби гідності є система управління, що використовує спільні цінності, а не апарат примусу.

Разом з тим, правознавець В. Дудченко зазначає, що істинної системи цінностей не існує, а є множина цінностей одного й того ж рівня, які конфліктують між собою. Цей конфлікт не розв'язний. Суспільна наука чи суспільна філософія здатні щонайбільше виявити цей конфлікт і усі його наслідки; рішення має бути віддане вільному розсуду кожного індивіда [8]. Тобто, людина знову попадає в пастку вибору між добром та злом на основі засвоєних цінностей. Дуже часто цінуючи добро, людина обирає зло. Численні приклади автократичних режимів є гарним тому підтвердженням, оскільки їх представники керувалися і керуватимуться благими намірами.

Серед багатьох науковців поняття «цінність» зазвичай використовується в декількох розуміннях. Вони трактуються як специфічні соціальні визначення об'єктів навколишнього світу, які виявляють їх позитивне або негативне значення для людини та суспільства (добро, зло, прекрасне, потворне, ідеали тощо). Цінності є внутрішнім стрижнем культури, концентрацією духовних потреб та інтересів соціальних спільнот, центрами мотивації людської поведінки [9]. Т. Парсонс трактує цінності як найвищі принципи соціальної дії, які забезпечують об'єднання індивідів у спільноти та згоду всередині цієї спільноти. Отже, цінності одночасно інтегрують та диференціюють людей, сприяють виникненню соціальних класів, верств, етнічних груп, націй та народів [10, с. 113].

Для цілей подальшого дослідження доцільно зупинитися на розумінні цінностей як найпоширеніших зразків поведінки, які використовуються для позитивної чи негативної оцінки гідності людини (або такої оцінки групи громадськістю). Загальнолюдські цінності можуть бути визначені в категоріях оцінки рівня власної гідності, що включає: лояльність, відповідальність, відвагу, патріотизм, правдивість, добросовістність, солідарність, справедливість, толерантність, чесність, щедрість. Цих цінностей є

обмежене коло, в залежності від прийнятих критеріїв та визначень, різні автори наводять різну їх кількість.

Визначившись з категоріальним апаратом, зосередимось на механізмі засвоєння цінностей в віртуальних спільнотах шляхом соціалізації. Виокремлення певної соціальної групи досить тривалий процес, проте входження до сформованої соціальної групи може вимагати ще більших зусиль. Саме наявність бар'єру входження в спільноту дозволяє ідентифікувати її як таку. Такий бар'єр отримав назву соціалізація – наслідування та прийняття моральних норм, традицій та ідеологій, що дозволяють індивіду сформувати необхідні навички та звички потрібні для повноцінної участі в суспільних процесах окремої спільноти [11].

Виокремлюють два основних типи соціалізації **[Ошибка! Закладка не определена.]**:

- первинна соціалізація – охоплює дитинство, юність та молодість і є характерною тим, що людина соціалізується через своє безпосереднє оточення (родина, друзі, родичі). Інститутами соціалізації є сім'я та освіта;

- вторинна соціалізація – охоплює зрілість та старість і характеризується тим, що людина соціалізується через вплив вторинних соціальних груп та соціальних інститутів. Інститутами соціалізації є ЗМІ (ЗМК), виробництво, культура, економіка, право тощо.

Особливістю онлайн-спільнот є те, що ієрархія етапів соціалізації повторює шлях від «дитини» до повноправного члена онлайн-спільноти, не дивлячись на вік потенційного члена спільноти. Розуміння соціалізації як процесу включення індивіда в систему суспільних відносин, дозволяє виокремити два аналогічних етапи, але з іншим змістом.

Первинна соціалізація в онлайн-спільноті – подолання так званого цифрового розмежування. Проблема цифрового розмежування стала актуальною не так вже давно, але все свідчить проте, що з плином часу вона буде ставати все гостріше.

Це обумовлено не технічним прогресом, як таким, а скоріше його наслідками – зміною не тільки способу поширення інформації, але й самим «духом» суспільних відносин. Тобто людина в процесі соціалізації мала навчитись комунікувати вербально та письмово, а зараз додатково вимогою стало вміння користуватись мережею Інтернет.

Вторинна соціалізація відрізняється від звичної соціалізації лише обмеженнями, що накладають засоби комунікації – неоднозначність ідентифікації співрозмовника та відсутність механізмів соціального примусу (статус, впливовість тощо). Нижче наведено етапи вторинної соціалізації в онлайн-спільнотах:

1. Прийняття формальних соціальних імперативів. Передбачає засвоєння як загальноприйнятих норм спілкування, пов'язаних із особливостями комунікації в мережі Інтернет, так й особливих – властивих певній онлайн-спільноті. Наприклад, більшість спільнот буде ворожо сприймати повідомлення які можуть бути трактовані як рекламні – це буде грубим порушення загальних формальних норм спілкування. Більшість загальних норм обумовлена інформаційною переважаністю мережі, тому довгі повідомлення скоріше за все не будуть сприйняті, проте, це залежить від спрямованості онлайн-спільноти.

Всі ці імперативи об'єднує одна ознака – вони можуть бути формалізовані та зазвичай викладені письмово.

2. Прийняття не формалізованих соціальних імперативів. Природа не формалізованих знань вимагає специфічного способу поширення, соціалізація здійснюється шляхом сумісної активності серед членів онлайн-спільноти. Оскільки вербально чи письмово передати такі знання неможливо, а можливо лише наслідування дій лідерів спільноти або ж активних членів, тобто носіїв моральних імперативів.

Прийняття таких не формалізованих знань є чи не найважливішим етапом соціалізації в онлайн-спільноті. Саме такі імперативи дозволяють сформувати спільну апіорну позиції з

більшості із питань та дозволяють ефективно діяти та приймати рішення. Претенденти на членство або навіть формальні члени спільноти, що не розділяють такі імперативи будуть ігноровані або взагалі виключені з онлайн-спільноти.

3. Засвоєння соціальних функцій. Онлайн-спільноти подібні до первісних спільнот, тому немає нічого дивного в досить чіткій соціальній ієрархії. Ієрархія зазвичай не є формалізованою, проте всі суб'єкти внутрішньої комунікації дотримуються такої неформальної субординації та «соціалізують» порушників. Для нових членів розуміння соціальних функцій, пошук свого місця в соціальній ієрархії також можливий лише шляхом сумісної діяльності.

4. Визнання в соціальній групі (входження до соціальної групи). Наступним етапом соціалізації є входження в онлайн-спільноту в якості повноправного члена, з певним місцем в неформальній ієрархії та авторитетом. Тобто бар'єр входу вже подолано, але спільноти постійно знаходяться в пошуку нових ідей і цілей. Тому кожен член спільноти проходить через постійний процес ресоціалізації.

Ресоціалізацію не виокремлено як окремий етап, бо вона відбувається безперервно слідуючи природі соціальних груп та супроводжує процес відтворення онлайн-спільноти. Відповідно до зміни цілей існування спільноти та стану оточуючого середовища, члени спільноти можуть бути змушені пройти через всі етапи соціалізації: від вивчення технічних можливостей нових засобів комунікації, до змін соціальних функцій та положення у неформальній ієрархії.

Отже процеси соціалізації в мережі Інтернет і зокрема в онлайн-спільнотах є досить складними та тривалими. До того ж, закони віртуальної субкультури фіксують норми «гідної» поведінки, які не є чимось стабільним і непорушним, а змінюються, інколи суттєво, в залежності від ролі держави та громадянського суспільства в регулюванні суспільних процесів.

В. Дзюндзюк зазначає, що у віртуальному просторі окрема особа вільна від соціальних бар'єрів, що виникають в результаті фізичного втілення ідентичності. Проте хотілося б підкреслити, що будь-який член віртуального співтовариства повинен виконувати правила цього співтовариства, інакше він буде з нього «вигнаний», але при цьому співтовариства є практично нерегульованими з боку зовнішніх по відношенню до них і їх членів джерел, вони розвиваються за принципом мережевих просторів, що самоорганізуються [12].

Фактично реалізація власних потреб в мережі обмежується лише потребою гідності особи. Будь-яка потреба користі віддзеркалює стан браку чогось, і коли брак зникає потреба переходить в латентний стан. До того ж мотиви користі мають виключно аверсійний характер, який суб'єктивно відчувається як стан прикрості [13, **Ошибка! Закладка не определена.**]. В цьому контексті формування та розвиток віртуальної субкультури в автократичних режимах має певну особливість. Пристосування до ситуації покори, що має місце в тоталітарних суспільствах, примітивізує механізми задоволення потреби гідності. Як зазначає М. Косевський : «На перший план виходять відносні техніки, які полягають на порівнянні себе з іншими за певною шкалою оцінок, яка набуває значення гідності. Характерною рисою поведінки таких осіб є перебільшення своїх переваг та пошук вад у інших, залежність від думки оточення та агресивне неприйняття інших думок» [14]. Тому саме для перехідних суспільств, люди в яких протягом тривалого проміжку часу зазнавали приниження, більш ймовірним є виникнення ситуацій за участі віртуальних спільнот, що несуть загрозу національній безпеці. Масова аномія та відносність задоволення потреби гідності, практично підміна цього поняття, призводять до зростання заздрості, намаганням отримати більше (влади, грошей, нагород тощо) ніж інші. Фактично, це може бути об'єднаним мотивом для віртуальної

спільноти на чолі з ватажком, що переслідує корисливі цілі захоплення влади або збагачення.

Щодо форми правління у віртуальних спільнотах, то В. Дзюндзюк визначає її як «демократичну теократію», обґрунтовуючи це наявністю головного модератора віртуального простору, слово і рішення якого є обов'язковим до беззаперечного виконання, але всі інші учасники абсолютно рівні у своїх правах і можливостях, незалежно від свого реального соціального статусу, майнового положення й інших характеристик [12].

Але не маючи спільних мотивів та ціннісних орієнтацій, які б об'єднали та спонукали до відповідних дій значну частину соціуму, така спільнота так і залишиться віртуальним наміром її засновників. В цій ситуації доречніше говорити про лідера(ів) та учасників спільноти, що за формою можна назвати «аксіократією» з огляду на спільні цінності, що рухають рівними за статусом учасниками. В цьому віртуальному утворенні простежується деяка подібність із Європейським Союзом, де є група країн-лідерів, але всі країни є рівними за визначенням і керуються загальнолюдськими цінностями, в основі яких лежить людська гідність.

В той же час, прийняття в якомога більшу кількість спільнот підвищує можливості особистості до задоволення потреб користі, якщо вони не суперечать потребі гідності. В іншому випадку людина відчуває когнітивний або моральний дисонанс і може втратити інтерес до цієї спільноти. Виходячи з цієї позиції можна припустити, що можливості соціалізації в реальному світі є недостатніми, що бар'єри входження до соціальних груп є неприйнятними, за наявності альтернативи членства в онлайн-спільнотах. Разом з тим, обсяги задоволення людиною потреби гідності можуть не співпадати із наявними можливостями в реальному світі із різних причин:

– розбіжності між гідністю потенційного члена і моральними імперативами, ідеологією та традиціями спільноти;

– несправедливість розподілення соціальних ролей в спільноті, тобто критерії формування соціальної інфраструктури не відповідають неформальній структурі лідерства, авторитета, впливовості в середині самої спільноти;

– механістично-бюрократичний апарат класичних спільнот не сприяє творчості, тому згадана інтенція до романтизму за Н. Бердяєвим та прагнення самоактуалізації знижує привабливість традиційних суспільних інституцій.

Формалізм інтенцій традиційних інституцій та формалізм процесу соціалізації в них є відображенням механістично-бюрократичного світу. Прийняття такої ідеології може йти в розріз із гідністю людини та баченням свого місця в світі, хоча правовим порядком гідність людини визнається найвищою цінністю. Людина, що керується користю уникає чогось, а не прагне до чогось. Зовнішні чинники не викликають потреби гідності, як у випадку з потребами користі, а лише створюють можливість її задоволення. І це є фундаментом для розбудови системи державного управління на ціннісних засадах, яка як і релігія має здебільшого створювати можливості для задоволення потреби гідності, бути взірцем, ціннісним ідеалом для досягнення певних цілей, а не уникати ситуації, що склалася, шляхом задоволення потреб користі.

Список використаних джерел:

1. Маклюэн М. Понимание Медиа: внешние расширения человека : перевод с английского В. Г. Николаева. / М. Маклюэн — М.: Гиперборей; Кучково поле, 2007. — 464 с.
2. Бердяев Н. «Человек и машина» / Н. Бердяев // Вопросы философии. — № 2. — 1989.
3. Тоффлер Э. Метаморфозы власти : Пер. с англ. / Э. Тоффлер. — М.: ООО "Издательство АСТ", 2003. — 672 с.
4. Луман Н. Социальные системы. Очерк общей теории. — СПб.: Наука, 2007. — С. 518-519.

5. Roth G. Erkenntnis und Realität: Das reale Gehirn und seine Wirklichkeit / In: S.J. Schmidt (Ed.), Der Diskurs des radikalen Konstruktivismus. – Suhrkamp, Frankfurt. – 1987. – p. 229-255.

6. Barlow J. A Cyberspace Independence Declaration / John Perry Barlow // Electronic Frontier Foundation (EFF) – Режим доступу : http://w2.eff.org/Censorship/Internet_censorship_bills/barlow_0296.declaration.

7. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

8. Дудченко В.В. Природне право та історія (за вченням Лео Штрауса)/ В.В. Дудченко // Збірник наукових праць «Держава і право». – Київ, 2010. – Випуск 47. – С. 9-14.

9. Радченко О.В. Ціннісна система суспільства як механізм демократичного державотворення : [Монографія] / Олександр Радченко – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2009. – 380 с.

10. Парсонс Т. О структурі соціального дійства. — М.: Академический проект, 2000. — 880 с.

11. Socialization – Режим доступу : <http://en.wikipedia.org/wiki/Socialization>

12. Дзюндзюк В.Б. Віртуальні співтовариства: потенційна загроза для національної безпеки // Електронне наукове фахове видання «Державне будівництво». – 2011. – №1. – Режим доступу : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2011-1/doc/1/02.pdf>

13. Стрельцов В.Ю. Соціальна аномія та остракізм як головна перешкода інтеграційних процесів між Україною та ЄС // Теорія та практика державного управління. Збірник наукових праць. – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2011. – Вип.3 (34). – С. 471-479.

14.Kosewski Marek. Wartości, godność i władza: dlaczego porządni ludzie czasem kradną, a złodzieje ujmują się honorem, Wizja Press&IT, Warszawa 2009. – 244 s.

Volodymyr Streltsov, VadimSydora

VALUES FRAMEWORK OF VIRTUAL COMMUNITIES GOVERNANCE

Annotation: *The study detailed conditions for the occurrence of the self reference phenomenon of virtual communities. Based on an analysis of barriers to socialization in the community of the real world and the Internet have proved the nature of value-based of the latter and their ability to contribute to meeting the needs of the dignity of its members. The potential threats to the existence of virtual communities in transitional societies have eliminated.*

Keywords: *values, dignity, self-interest, state, self reference, virtual communities, socialization.*

Юрій БОНДАР,

кандидат політичних наук,

*докторант Інституту журналістики Київського
національного університету імені Тараса Шевченка*

УДК ??????

ВИДАВНИЧА СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ ТА БІЛОРУСІ В КОТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЄВРОПИ

Анотація. У статті розглянуто історичні аспекти українсько-білоруської співпраці у видавничій сфері, проаналізовано досвід державної підтримки та тенденції розвитку видавничої галузі у Білорусі, сучасний стан співробітництва білоруських та українських видавців

Ключові слова: цінності

Постановка проблеми. Українсько-білоруські «книжкові» взаємини сягають літописних часів. Публікаторство й видавнича справа часто були спільними, а отже так само значимі для культури та ширше – історії обох народів. Знаковим у цьому сенсі є древній Заславль – один із символів білоруської державності, який був заснований київським князем Володимиром на честь свого сина Ізяслава. За діяння на ниві просвітництва сучасники називали Ізяслава Книжником, а згадки про його високу освіченість і мудрість збереглися у Никонівському літописі [12, 16]. Вшановуючи князя, нащадки встановили Ізяславу кілька пам'ятників, останній – у День білоруської писемності 2014 року [13]. В пошані білорусів також і матір Ізяслава – легендарна полоцька княгиня Рогнеда, кохання і стосунки якої з Володимиром стали темою не одного літературного, в тім числі книжкового, твору. Рогнеда народила Володимирі кількох синів. Серед них і

славнозвісний Ярослав Мудрий – найвидатніший книгар і подвижник видавничої справи Київської Русі.

Наступні й різні часи теж прикметні видатними постатями, що вписували свої сторінки у спільну видавничу історію. Церковний діяч і мислитель, проповідник Кирило Туровський, організатор видавничої справи і полководець, князь Костянтин Острозький, писар і гетьман Пилип Орлик, першодрукар, «русин із Полоцька» Франциск Скорина, редактор і перекладач, автор знаменитої «Граматики словенської» Лаврентій Зизаній, освітянин і мовознавець Мелетій Смотрицький, «києво-могилянець», богослов Симеон Полоцький, письменник і друкар, укладач першого українського словника Памво Беринда...

Серед значимих постатей також і Спиридон Соболь, доля якого, як, можливо, нікого іншого, заверстана у спільне видавництво. Народившись у Могильові, освіту майбутній видавець і літератор здобував у Києві, де згодом викладав у Братській школі, а з 1626 по 1628 рік очолював її як ректор. За покровительства митрополита Іова Борецького Соболь організував на Подолі приватну друкарню, де побачили світ збірник легенд і розповідей про життя палестинських пустельників «Лимонар», церковні «Октоїх», «Апостол», книги для домашньої молитви та інші видання. Через конфлікт з архімандритом Петром Могилою (також, до слова, видавцем і організатором друкарства) Соболь на початку 1640 року полишив Київ, прийнявши пропозицію співпраці від білоруського магната Богдана Статкевича, для якого раніше друкував замовні книжки. У Кутейні, куди перевіз частину друкарського обладнання з Києва, а потім у Буйничах та Могилеві, Соболь перевидавав свої київські друки, а також підготував нові. Знаковим був «Буквар» білоруською мовою, перші примірники якого побачили світ на початку 1630-х років і який мав велике значення для розвитку видавничої справи і культури східних слов'ян. Новаторською була вже назва – доти подібні видання називали лише «азбуками». Вперше вказано і те, що книга призначена саме для навчання дітей, освіті яких видавець надавав

важливого значення. Яскраво й виразно оформлені букварі (Спиридон Соболев вважав, що художня привабливість збільшує засвоюваність навчальних матеріалів) надалі стали взірцевими для творців посібників і підручників. На згадку про «Буквар» Спиридона Соболева на території Кутейнського Свято-Богоявленського чоловічого монастиря в Орші встановлено пам'ятник, який відкрили у жовтні 2014 року.

Спробував свого часу Соболев і російських видавничих хлібів. 1637 року він подався до Москви, де запропонував свої знання як друкаря та перекладача, планував відкрити тут і школу перекладів. Проте уміння Спиридона не були затребувані, невдовзі йому, як неблагонадійному, заборонили в'їзд до Росії. Трохи згодом за дорученням митрополита Петра Могили Соболев здійснив поїздку і на Волощину, де допомагав місцевому правителю Матею Басарабу налагодити книгодрукування, мав намір відкрити свою друкарню у Львові. Скінчив же свій життєвий шлях Соболев 1645 року у, припускають дослідники, Києві, до останніх днів працюючи друкарем у Києво-Печерській лаврі.

Втім не лише давнина поєднує українсько-білоруський видавничий простір. Часи бездержавності – під гнітом російського царизму та в роки СРСР – також багато в чому схожі для обох народів, втім числі у книгарстві. Спільність ця не лише в утиках національних мов, примусовому зросійщенні, а й знову ж таки у долях видавців та авторів творів.

До великих імен, якими може пишатися і Білорусь, і Україна, належить також Митрофан Довнар-Запольський. 1888 року його, у майбутньому основоположника білоруської національної історіографії, відрахували з Першої міської гімназії Києва за, як зазначалося у таємному наказі попечителя Київського навчального округу, «негожу і шкідливу поведінку, що виразилася в читанні знайдених у нього книг злочинного змісту» – поеми Тараса Шевченка «Марія», листа Миколи Костомарова до Олександра Герцена та збірника «Громада», що побачив світ у Женеві під орудою Михайла Драгоманова. Закінчивши згодом історико-

філологічний факультет Київського університету святого Володимира, де навчався у видатного українського історика Володимира Антоновича, і захистивши докторську дисертацію з історії Великого князівства Литовського, Руського і Жемантійського, Довнар-Запольський створив у Києві наукову школу, представники якої зробили значний внесок у справу національного самоусвідомлення українців та білорусів. Історик тісно співпрацював із часописами, публікував результати своїх пошуків з історії Київської Русі, Білорусі, України, Литви, Польщі та Росії окремими виданнями. Довнар-Запольський усіляко підтримував ідею створення Білоруської Народної Республіки, був автором «Основ білоруської державності», документа, який 1919 року видали кількома мовами і поширили в європейських країнах та під час відомої Паризької мирної конференції. 1925 року вчений підготував ґрунтовне дослідження «Історія Білорусі», яке у Мінську назвали націоналістичним, а рукопис праці конфіскували. Після цього Довнар-Запольського, як у схожій ситуації, до слова, і українця Михайла Грушевського, фактично вислали до Москви під таємний нагляд, де він помер так само, як і його український колега, восени 1934 року, що дає підстави для припущення про не випадковість цих смертей.

1930-ті роки залишили трагічний карб в історії обох народів. Як і Україною, Білоруссю пронеслася безжальна віхола сталінських репресій, під жорна яких втрапили десятки і сотні представників творчої інтелігенції. Одна з найбільших трагедій в історії білоруського письменства сталася у ніч з 29 на 30 жовтня 1937 року, коли сталіністи розстріляли 23 молодих білоруських поетів. Репресій зазнали й українські культурно-освітні організації та школи, що діяли в Білорусі, – усі вони були закриті.

Попри драматичні сторінки, прокрустову заідеологізованість гуманітарної сфери, радянський період позначився і розвитком білоруського книгарства, що зафіксовано статистикою друку. За даними Книжкової палати БРСР, від 1918 до 1990 року у Білорусі було видано майже 104 тисячі книжок і брошур, загальний наклад

яких сягнув 1 373 мільйони примірників. Вершинним у довоєнний період був 1932 рік, коли побачило світ 1520 видань. Прикметно, що більшість з них продукували власне білоруською. Якщо, скажімо, 1918 року таких було 46,2 % від загальної кількості, то 1930-го вже 88,4 %, що становило 93,1 % від загального накладу видань. Показовими, стверджує дослідник видавничої справи Роман Мотульський, були 1931 та 1932 роки, коли у Білорусі побачила світ найбільша кількість видань білоруською за увесь радянський час – 1 300 [18, с. 58]. Проте посилення комуністичної диктатури дуже скоро призвело до згортання видавництва та падіння обсягів виданого білоруською: 1940-го показники таких видань майже опустилися до рівня 1918 року.

Воєнне лихоліття змусило Москву повернутися до видань білоруською: 1944 року їх обсяг сягнув найвищого показника за часів СРСР – 92,7 %, а наклад – понад 93 % від загальної кількості виданих книжок і брошур. «Ренесанс» скінчився із завершенням війни. Надалі кількість видань білоруською поступово зменшувалася і 1990 року опустилася до позначки 15,3 % від виданого в республіці [18, с. 59]. Всього ж останнього «радянського» року в Білорусі, за даними Асоціації книгорозповсюджувачів незалежних країн, видали 2 883 книжки і брошури сумарним накладом 54,9 мільйона примірників і середнім накладом 19 тисяч примірників. На одного жителя Білорусі 1990 року було видано по 5,44 примірника книжкової продукції [5].

Найбільше в радянській Білорусі видавали технічної та навчальної літератури. Поширеними були і художні твори, зокрема, білоруських літераторів Адама Адамовича, Петруся Бровки, Василя Бикова, Якуба Колоса та інших. Багато видавали класиків, надто ж російських – Максима Горького, Льва Толстого, Олександра Пушкіна, Єгора Гайдара, Володимира Маяковського та інших, сумарні накладі творів яких сягали сотні тисяч примірників (твори 51 російського письменника й поета були видані в Білорусі накладом понад мільйон примірників). Популярними, хоча й не

такими тиражними, як російські, були й українські літератори, наклад творів яких сумарно становив 1 932 тисячі екземплярів. Найчастіше ж з українців білоруси видавали Тараса Шевченка, Петра Панча, Семена Скляренка, Миколу Нагнибиду та Івана Франка [18, с. 60].

Після здобуття Білоруссю незалежності видавнича справа Білорусі набула, виразніших національних ознак. Сприяла тому і законотворча діяльність. У 1990 – 1991 роках були ухвалені закони про мову (білоруська набула статусу державної), культуру, освіту. Вже 1994 року кількість першокласників, що вивчали білоруську, збільшилася до 56,6 %. [14, с. 35]. Від 1994 року на державному рівні почали вшановувати День білоруської писемності, столицею якого 2014 року був Заславль [13].

Значну увагу приділяли, зокрема, відродженню національної пам'яті. Було перевидано праці з історії та культури Білорусі Митрофана Довнар-Запольського, Олександра Цвікевича та інших раніш замовчуваних науковців, почали виходити історичні журнали «Спадщина», «Білоруський історичний журнал», «Білоруське минуле». У Мінську відкрили музей білоруської літератури, який став одним із центрів книгознавства, а 1996 року заснували видавничу серію «Білоруська бібліотека», до програми видань якої увійшли твори класиків білоруської літератури. За підтримки держави було налагоджено також і випуск серії «Шкільна бібліотека», пільгове видання підручників для учнів та студентів навчальних закладів, навчально-методичної літератури для педагогічних працівників.

Державну політику Білорусі, в тім числі у гуманітарній сфері, скорегували 1995 року, коли був проголошений курс на тіснішу інтеграцію з Росією. Позначилося це і на впровадженні білоруської мови.

1988 року в Білорусі ухвалили нову редакцію «Закону про мови», яким проголосили державний статус вже двох мов – білоруської та російської. Від 2002 року в середніх школах скасували екзамен з білоруської літератури. Кількість книжок

білоруською скоротилася до 10,6 %, а їх загальний наклад становив лише 8 % від сукупного тиражу видань в країні [14, с. 35 – 36]. Якщо, приміром, 2013 року білоруською було видано 1 153 назви книжкових видань сумарним накладом 3 873 тисяч примірників, то російською ці показники становили, відповідно, 9443 і 25 645 тисяч примірників. Подібна ситуація склалася і на ринку періодики. Того самого 2013 року в Білорусі виходили друком 921 назва журналів, збірників та бюлетенів (з них російською – 778, білоруською – 133), а також 654 газети (російською – 460, білоруською – 189) [22]. За даними незалежної лабораторії «Новак», кількість громадян Білорусі, що користувалися білоруською у побуті, впала до 3,9 відсотка, зменшилася і кількість тих, хто розуміє її. З державної білоруська перетворилася на мову опозиції, що виступала проти зросійщення білорусів [11].

Катастрофічний стан побутування білоруської та національного книговидання став предметом гострої суспільної дискусії, започаткованої білоруськими літераторами. Перший секретар Спілки письменників Білорусі Геннадій Пашков звернув увагу, зокрема, на засилля на білоруському ринку продукції російських видавців, які «не мають жодного відношення до Білорусі, але рекламуються» у той час, коли погіршується стан поповнення фондів бібліотек у регіонах, які сформовані переважно виданнями ще радянських 80-х років, білоруську ж літературу перестають перекладати іншими мовами [4].

Доволі несподівано для опозиції на захист білоруської став і Олександр Лукашенко, який свого часу наполегливо сприяв упровадженню в республіці двомовності, за що навіть отримав подяку від Володимира Путіна. В офіційних промовах останнього часу Лукашенко кілька разів підкреслив важливість збереження й розвитку мови та культури титульної нації Білорусі, що було розцінено спостерігачами як проголошення курсу на «м'яку білорусизацію». На думку політичних експертів, зміни в «мовному питанні» білоруського очільника значною мірою пов'язані з

українською кризою та агресивним нав'язуванням Москвою ідей так званого російського світу, який загрожує так само і Білорусі. «Після Криму Лукашенко з жахом усвідомив, що його теза «білоруси – це росіяни, тільки зі знаком якості» може вдарити бумерангом, – каже політолог Валерій Карбалевич. – Росіяни можуть сказати: якщо так, то давайте об'єднуватися, ми ж один народ. І може вийти як у Криму чи на Донбасі» [26].

Позиція Лукашенка, яка в Білорусі фактично визначає державну політику, одразу ж знайшла проекцію і у висловлюваннях та діях державних чиновників різних рівнів – від прем'єр-міністра до регіональних керівників. Радник президента Білорусі Кирило Рудий, приміром, оприлюднив результати соціологічних досліджень, які провели за дорученням президентської Адміністрації, з яких випливає, що перспективу втрати білоруської мови громадяни розцінюють як одну з головних загроз білоруській державі [1]. Доволі резонансним була і заява міністра освіти Михайла Журавкова, який заявив, що, на його думку, вивчати географію та історію Білорусі потрібно лише білоруською, те саме стосуватиметься з часом й інших навчальних предметів [26]. Слова міністра викликали невдоволення у Росії. Концентовано їх озвучив заступник директора Центру україністики та білорусистики Московського державного університету Богдан Безпалько: «Сумно констатувати, що Білорусь рухається антиросійським курсом. Влада республіки йде шляхом націоналізму українського штибу. Поки що це не настільки очевидно, але ситуація надалі буде тільки загострюватися» [26].

Суспільно-політичні й ринкові пертурбації, економічна криза останніх років безумовно позначилася на розвитку видавничої галузі Білорусі та, відповідно, кількісних показниках друкованої продукції. Разом з тим Білорусь одна з небагатьох країн колишнього Радянського Союзу, де держава залишається активним гравцем на видавничому полі, що впливає і на «самопочуття» галузі. Здобувши самостійність, білоруси намагалися обрати найоптимальніші моделі розвитку в тім числі й

національного книговиробництва. І їм багато в чому, визнають експерти, вдалося якщо не обійти гострі кути трансформацій, то значно зм'якшувати їх, уникнувши багатьох негативів, характерних в тім числі й для української видавничої справи. За різними джерелами, зокрема Асоціації книгорозповсюджувачів незалежних держав, білоруси демонструють найменше відставання у кількості виданого на одного жителя країни. Якщо у більшості пострадянських країн цей показник опустився до межі одного і менше примірника на рік, то в Білорусі фактично увесь період після 1990 року це було чотири і більше примірників, а 2014 року – понад три примірники [6, 24].

Стабільною й характерною для Білорусі залишається тематика книжкових видань. Як і раніше, найбільше за кількістю назв та накладом білоруси видають навчальної та навчально-методичної літератури, а також наукових та науково-популярних видань, частка яких сягає майже половини щорічно продукуваних книжок і брошур. Багато видається і художньої літератури [10].

Білоруси зберегли впливовий сектор державних видавництв, що нині перебувають у сфері управління Мінінформації Білорусі. Серед них – «Білорусь», «Наука і техніка», «Вища школа», «Мистецька література», «Енциклопедія імені Петруся Бровки», «Народна освіта» та інші. Саме тут реалізують державні видавничі проекти, такі, як «Золота колекція білоруської літератури», «Історія білоруської книги», багатотомні енциклопедичні серії «Регіони Білорусі», «Культура Білорусі», «Міста і села Білорусі», «Археологія Білорусі», «Велике князівство Литовське» та інші. Анонсовано і створення електронної універсальної енциклопедії Білорусі, яка, за словами міністра інформації Лілії Ананич, має бути одним із символів держави [20].

Проте домінують нині на книжковому ринку Білорусі все ж приватні видавництва. Найбільшими є «Харверст», яке продукує понад третину книг від сумарного накладу усіх видань, а також «Аверсєв», «Попурі», «Білий вітер», «Сучасна школа» та інші, яким належить лєвова частка ринку[10]. Приміром, 2010 року 10

найбільших білоруських видавництв видали 36,6 % від усіх назв видань, а їх наклад становив 73,8 % [5].

Відчутна тенденція і до розширення видавничої суб'єктності. За різними оцінками, кількість суб'єктів видавничої справи у різні роки незалежності Білорусі сягала майже 800 (порівняно з 1990 роком збільшення становило 80 разів). За даними Міністерства інформації Білорусі, станом на 1 серпня 2014 року в республіці було зареєстровано 406 видавничих організацій різної форми власності, з яких державної – 151. Більшість суб'єктів видавничої справи – 303 – репрезентували столицю. На початок 2015 року кількість зареєстрованих видавничих організацій в Білорусі сягнула півтисячі [24].

Збільшилася, відповідно, і загальна кількість виданих книжок і брошур. За статистичними даними, нині в Білорусі щорічно видають майже вчетверо більше, ніж 1990 року. Приміром, 2013 року тут побачило світ 11 441 книжкове видання, сукупний наклад яких становив 31 416 млн. примірників [22]. (Проте, варто зауважити, переважна частина цих видань, це все ж так звана малотиражна продукція – до тисячі примірників. Такі книжки і брошури, приміром 2013 року, становили 59,4 %, з виданого [22].)

У Білорусі розробили свої механізми підтримки видавничої справи. Від орендної плати звільнено усі державні підприємства, а також ті видавці, в номенклатурі видань яких продукція освітянської, наукової та культурологічної тематики становить понад половину. В планах уряду також звільнення від ПДВ доходів від діяльності з видання та розповсюдження книжкової продукції освітянсько-наукової тематики [4]. Здійснюється і пряме фінансування видавничої галузі. 2014 року на підтримку національного книговидавництва з бюджету Білорусі виділили понад 20 мільярдів рублів, що вдвічі більше, ніж роком раніше [7]. Розглядається можливість залучення до реалізації масштабних державних книжкових проектів не лише державних, а й приватних видавництв, що є темою публічної дискусії у білоруських ЗМК [20].

Взято курс і на оптимізацію державної видавничої системи. Передбачає вона, зокрема, створення видавничих об'єднань, що гуртуватимуть, приміром, газети та журнали схожої тематики та спрямованості. Досвід такої оптимізації у білорусів також є. Так, створено видавничий комплекс «Поліграфічний комбінат імені Якуба Колоса», куди увійшли окремі раніш самостійні підприємства, а понад 600 працюючих, які потрапили під скорочення, працевлаштували в інших сферах [20].

Попри загальне різке зменшення кількості книгарень – від 641 у 1990 року до нинішніх 120, намагаються білоруси зберегти і державну мережу книгорозповсюдження. Нині до системи Міністерства інформації входить понад 80 книжкових магазинів, які об'єднуються в окремі структури «Белкнига», «Бресткнига», «Гомелькнига», «Вітебськкнига» тощо, сегмент котрих, за різними оцінками, становить від 20 % до чверті ринку реалізації книжкової продукції [5].

Окрема увага у Білорусі й до так званих базисних інформаційних ресурсів. Влітку 2006 року в столиці відкрили нове приміщення Національної бібліотеки Білорусі – головного універсального та наукового книгосховища республіки. Нині велична ромбоподібна споруда, перед котрою – пам'ятник Франциску Скорині, один із символів сучасного Мінська. Фонд бібліотеки нараховує близько дев'яти мільйонів примірників видань, серед яких унікальні старовинні рукописи та твори першодрукарів. Для користувачів бібліотеки – 20 читальних залів, де створенні усі умови для роботи в тім числі і читачів з обмеженими фізичними можливостями, комунікаційну ж та науково-дослідницькі потреби забезпечують понад 1 500 комп'ютерів. Хоча, свідчить статистика, загальна кількість бібліотек в Білорусі, а також кількість видань бібліотечних фондів, як, власне, і відвідуваність бібліотек, з року в рік зменшується [25, с. 19]. Що, втім, не лише білоруська тенденція.

Етапним для видавців Білорусі був 2012 рік, який оголосили Роком книги. Його вінцем стало ухвалення Закону «Про видавничу

справу в Республіці Білорусь», де видавництво не лише здобуло законодавче визнання, а й де значною мірою були урегульовані питання підготовки, виготовлення та розповсюдження друкованої продукції, окреслено нові вимоги до ліцензування видавничої діяльності, що певним чином структурувало видавниче поле. Передбачалось, що закон унормує також сферу електронних видань, однак, оскільки їх виробництво охоплює не лише суто видавничу, а й інші сфери інформаційного обігу, це питання вирішили відкласти [10].

Зауважимо, що у Білорусі жорстко стежать за дотриманням законодавства у галузі видавничої справи. ЗМІ повідомляють про непоодинокі випадки припинення діяльності підприємств, що займаються реалізацією друкованої продукції без необхідних дозволів Міністерства інформації. Якщо ж провину підприємців встановлюють, література, яку реалізовували, а також дохід від її продажу конфісковують. Передбачено також значні штрафи за незаконну діяльність [3].

Обґрунтовано пишаючись своєю видавничою історією, білоруси прагнуть зробити книгу одним із символів сучасної Білорусі. На це спрямоване і прагнення Мінська отримати 2017 року статус Всесвітньої столиці книги. Саме того року Білорусь відзначатиме знаменний ювілей національного книговидання – 500-річчя відтоді, як 1517 року з'явилася «Псалтир» білоруською, видрукуваний першодрукарем, «русином із Полоцька» Франциском Скориною.

Нові традиції утверджуються і в українсько-білоруській видавничій співпраці. Ґрунтуються вони, зокрема, на міждержавних договорах про співробітництво. Насамперед варто згадати Угоду «Про співробітництво в галузі книговидання, книгорозповсюдження і поліграфії», підписану 10 лютого 1995 року в Алмати Урядами країн СНД, в тім числі Білоруссю та Україною. Сторони-підписанти висловилися за «створення умов найбільшого сприяння для діяльності видавничих і книгорозповсюдницьких організацій держав-учасниць Угоди,

усіляко сприяючи розробці та реалізації спільних програм випуску соціально значимої (дитячої, навчальної, науково-технічної, довідкової) літератури, художніх творів національних класиків і сучасних авторів, окремих книг, серій та іншої друкованої продукції» [29].

Відповідно до цього документа, а також раніш ухвалені Угоди про співробітництво в галузі інформації від 9 жовтня 1992 року, у червні 1999 року в Мінську було проголошено створення Міждержавної ради із співпраці в галузі періодики, книговидавництва, книгорозповсюдження і поліграфії [27]. Окрім сприяння реалізації міждержавних рішень у сфері видавничої справи, до функцій Ради віднесли обмін статистикою друку, створення інформаційної бази з проблем, що можуть мати спільний інтерес, розроблення пропозицій з нормативно-правового регулювання відносин держав-учасниць Угоди в галузі періодики, книговидавництва, книгорозповсюдження та поліграфії, підготовку реалізації спільних програм і заходів з розвитку співпраці та інше.

2004 року в Чолпан-Ати було ухвалено фактично нову редакцію Угоди про співробітництво у галузі книговидавництва, книгорозповсюдження і поліграфії [28]. Серед іншого підписанти заявили про те, що заохочують прямі зв'язки і безпосередні контакти між видавництвами, книготорговельними та поліграфічними підприємствами й організаціями, асоціаціями та об'єднаннями, обмін фахівцями (видавцями, книгорозповсюджувачами, поліграфістами, перекладачами) для здійснення спільних проєктів, а також розширення таких обмінів.

Видавнича діяльність знайшла місце і в Договорі про дружбу, добросусідство і співробітництво між Україною і Республікою Білорусь від 17 липня 1995 року, який ратифіковано Законом України № 267/97-ВР від 16 травня 1997 року [9]. У ст.6 Закону, зокрема, йдеться, що «Високі Договірні Сторони будуть розвивати співробітництво в галузі культури, інформації, літератури і мистецтва, надавати державну підтримку збереженню і розвитку національно-культурної самобутності українців у Республіці

Білорусь і білорусів в Україні, зокрема громадським національно-культурним об'єднанням у культурно-просвітницькій, видавничій діяльності, освіті рідною мовою, взаємообміну студентами, викладачами і художніми колективами» [8].

Одним з напрямів співпраці є виставкова діяльність. Видавці України та Білорусі – постійні учасники міжнародних книжкових форумів, що відбуваються в столицях обох країн. Важливим у такій співпраці був 2009 рік, коли Україна стала Почесним гостем XIV Мінської міжнародної книжкової виставки-ярмарки. На 200-метровій експозиційній площі було репрезентовано продукцію майже 100 видавництв і видавничих організацій України різних форм власності. У рамках форуму відбулися двосторонні семінари, «круглі столи» та ділові зустрічі, на яких фахівців-практики видавничої галузі та науковці поділилися досвідом і обговорили проблеми національного книговидання в умовах суспільних трансформацій.

На розвиток міжнародної видавничої співпраці зорієнтована і трирічна фокусна програма «Транзит: Польща – Україна – Білорусь», що була ініційована в рамках Лейпцизького книжкового ярмарку 2012 року. Завданням програми стала спільна промоція у Німеччині польської, української та білоруської літератури. Завдяки реалізації програми десятки письменників, перекладачів, науковців та видавців отримали змогу репрезентувати свої твори на європейському літературно-видавничому просторі.

Плідні також і двосторонні контакти окремих видавництв та навчальних закладів. Приміром, Ніжинський державний педагогічний університет імені Миколи Гоголя уклав угоди про співпрацю, в тім числі й видавничу, з Білоруським державним педагогічним університетом імені Максима Танка у Мінську та Гомельським державним університетом імені Франциска Скорини. Угода між філологічним факультетом Львівського національного університету імені Івана Франка та філологічним факультетом Білоруського держуніверситету передбачила не лише обмін викладачами та студентами, допомогу в підготовці навчальних

програм для відділення української філології БДУ, а й комплектування його бібліотеки науковою й методичною літературою, підручниками й посібниками української мови, а також іншою літературою, виданою в Україні. Є свої напрацювання і в інших навчальних закладів. Міжрегіональна Академія управління персоналом, видавництво якої впродовж багатьох років було постійним учасником виставкових заходів у Білорусі, уклала угоду з унітарним об'єднанням «Белкнига» про поширення білоруських видань через академічну мережу книгорозповсюдження «Бібліон». У одній з книгарень МАУП під час Київської міжнародної книжкової виставки 2003 року за участю високих офіційних представників двох країн відкрили перший відділ білоруської книги в Україні. Ініціатива «знизу» спонукала подальший розвиток двосторонньої книжкової співпраці. Невдовзі в рамках розвитку проекту відділи вже української книги були започатковані також і в містах Білорусі, зокрема в Гомелі.

Активно популяризує білоруську літературу українське державне видавництво «Етнос», що спеціалізується на друках мовами національних меншин. У доробку видавців десятки видань творів як класиків, так і сучасних письменників Білорусі. Серед них наукове видання «Нариси білорусько-українських літературних зв'язків», «Білоруські народні казки», антологічна збірка «Мелодії білоруської жалійки», поетичні переклади з білоруської Петра Осадчука, твори Майї Львович, Василя Сидоренка та інших літераторів [15, 17, 21, 23]. Художня література Білорусі у полі уваги також і «Українського письменника». Поміж книжок, підготовлених видавництвом, – поема Якуба Коласа «Нова земля», що побачила світ у рамках видань програми «Українська книга» 2006 року. Твір презентували під час однієї з міжнародних книжкових виставок у Мінську за участю сина та онуки класика білоруської літератури Михася та Віри Міцкевич.

Українські автори теж присутні на білоруських книжкових полицях. Помітним виданням стала, зокрема, книга творів Івана Франка у перекладі В'ячеслава Рагойши «Народе мій...», що

побачила світ до 150-річчя Каменяра у мінському видавництві «Мистецька література» [19].

Є й видавничі проекти, присвячені спільним сторінкам історії. На XX Мінській книжковій виставці 2013 року було представлено книгу видавництва «Балтія-Друк» «Князі Радзивілі», у творенні якої взяв участь інтернаціональний авторський колектив – українець Володимир Александрович, білоруска Ольга Баженова, литовці Альфредас Бумблаuskас, Рамонда Рагаускене та Генуте Кіркене [2]. Видання, присвячене одному з найвідоміших та найвпливовіших родів Великого князівства Литовського та Речі Посполитої, складається з трьох книг, в яких досліджується внесок Радзивілів в історію та культуру нині вже самостійних держав – України, Білорусі та Литви. Наступним проектом видавничої серії «Еліта» стало дослідження «Князі Острозькі», що було презентоване на київському «Книжковому Арсеналі» 2015 року.

Творчі зв'язки налагоджують також Книжкові палати України та Білорусі, які 2012 року уклали Угоду про інформаційну співпрацю, яка передбачає не лише обмін бібліографічними відомостями, а й спільні видавничі проекти. У рамках співробітництва було підготовлено, зокрема, статистичний збірник «Друк країн СНД», що побачив світ 2013 року, були реалізовані й інші книжкові проекти.

Варто окремо вести мову і про діяльність національних громадсько-культурних об'єднань у країнах проживання. В Україні від 2000 року діє Всеукраїнська спілка білорусів, яка об'єднує організації білоруської діаспори в різних містах. У Львові виходить друком газета «Весті з Білорусі», в Криму – часопис «Біла Русь», поширюється й інша друкована продукція. У Білорусі більшість українських громадських організацій входить до Республіканського громадського об'єднання «Ватра». Серед членів асоціації – товариства «Заповіт», «Січ», «Краяни», «Верховина», «Дніпро», «Радислав» та інші місцеві об'єднання. Друкованими органами «Ватри» є однойменний інформаційний бюлетень та газета «Українець в Білорусі». «Ватрівцями» за

допомогою посольств України в Республіці Білорусь підготовлено також книжкове видання «У боях за синьою Білорусь» про українців, чиї імена увічнені на білоруській землі. Активне українське культурницьке життя у Бересті (колишній Брест-Литовський). Тут діють громадсько-культурні утворення «Берестейщина», «Просвіта» імені Тараса Шевченка, науково-педагогічна спілка «Берегиня» та інші, виходять українські газети «Голос Берестейщини» і «Берестейський край». Діє «Просвіта» і у Кобрині. [16, с. 397]. В усіх шести областях Білорусі функціонують бібліотеки (разом їх – 12) з відділами української літератури.

Новим кроком українсько-білоруської видавничої співпраці стало і проведення Днів білоруської літератури в Україні, які пройшли у листопаді 2015 року в Києві. В рамках заходів були презентовані спільні видавничі проекти, відбулися зустрічі білоруських літераторів з українськими читачами а також були означені наступні кроки з розвитку співробітництва, спрямованого на тіснішу творчу двосторонню та європейську інтеграцію.

Список використаних джерел:

1. Агресія Росії проти України перетворила Лукашенка на білоруського «націоналіста» [Електронний ресурс] // Expres.ua. – 27.11.2014. – Режим доступу: <http://expres.ua/world/2014/11/27/120135-agresiya-rosiyi-proty-ukrayiny-peretvoryla-lukashenka-biloruskogo>

2. Александрович В. Князі Радзивіли / В. Александрович (Україна), О. Баженова (Білорусь), Р. Рагаускене, Г. Кіркене, А. Бумблаускас (Литва). – 2012. – Балтія-Друк. – Історична серія «Еліта». – 272 с.

3. В Беларуси абсурдное законодательство в сфере книгоиздания, считает писатель Владимир Орлов [Електронний ресурс] // БелаПАН. – 20.01.2015. – Режим доступу: http://naviny.by/rubrics/culture/2015/01/20/ic_news_117_452594/

4. В Беларуси недовольны засильем русских книг [Електронний ресурс] // pro-books.ru. – 31.01.2013. – Режим доступу: <http://pro-books.ru/news/3/11634>

5. Горбунов Анатолий. Книжный рынок России, Украины и Белоруссии сегодня. [Электронный ресурс] / Анатолий Горбунов // Университетская книга. Информационно-аналитический журнал. – травень 2014. – Режим доступу: <http://www.unkniga.ru/bookrinok/knigniy-rinok/3043-knizhniy-rynok-rossii-ukrainy-i-belarusi.html>

6. Горбунов Анатолий. Книжки в СНД: учора і сьогодні [Электронный ресурс] / Анатолий Горбунов // gazeta.zn.ua. – 12.11.2010. – Режим доступу: http://gazeta.zn.ua/CULTURE/knigi_v_sng_segodnya_i_vchera.html

7. Для поддержки национального книгоиздания в Беларуси выделено более 20 миллиардов рублей [Электронный ресурс] // БелаПАН. – 03.02.2014. – Режим доступу: <http://www.open.by/country/119282>

8. Договір про дружбу, добросусідство і співробітництво між Україною і Республікою Білорусь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/112_692

9. Закон України «Про ратифікацію Договору про дружбу, добросусідство і співробітництво між Україною і Республікою Білорусь (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 26, ст.175) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/112_692

10.Иванова Елена. Тенденции книгоиздания Белоруси (по итогам 2011 – 2013 гг.) / Елена Иванова // Вісник Книжкової палати – 2013. - № 5. – С. 1 – 2.

11.Каліновський Валерій. Саморусифікація Білорусі [Електронний ресурс] / Валерій Каліновський // Радіо «Свобода». – 30.03.2015. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24618000.html>

12.Карпов А. Ю. Ярослав Мудрый / А. Ю. Карпов. – М. : Молодая гвардия, 2001. — 583 с. — (Жизнь замечательных людей: Серия биографий; Вып. 1008 (808).

13.Котелович Ирена. Вначале было слово / Ирена Котелович // Журналист. – 2014. – №3 (31) дек. – С.12 – 15.

14.Кріль М. М. Історія країн Центрально-Східної Європи (кнець XX – початок XXI т.) : навч. посіб / М. М. Кріль. – 3-тє вид., виправл. і доповн. . – К. : Знання, 2013. – 278 с.

15.Львович Майя. У зозульчинім у борку = У зязюльчыным у барку / Майя Львович . – К. : Голов. спеціалізм. ред.. літ. мовами нац. меншин України, 2002 . – 167 с. – (Багатомовна поезія України). – На укр., белорус. яз.

16.Макарчук С. А. Етнічна історія України: Навч. посіб / С. А. Макарчук. – К. : Знання, 2008. – 471 с.

17.Мелодії білоруської жалійки [Текст] : поезії / упоряд. та пер. з білорус. В. Гуцаленко. – К. : Голов. спеціаліз. ред. літ. мовами нац. меншин України, 1998. - 270 с. – (серія «Джерела духовності»).

18.Мотульский Роман. Книгоиздание Белоруси советского периода в зеркале статистики / роман Мотульский // Белоруская думка. – 2012. – № 1. – С. 56 – 63.

19.Народзе мой...: творы / Іван Франко; уклад., пе. з укур. мовы Вячеслава Рагойшы; прадм. Таццяны Кабржыцкай. – Мінск : Маст. літ., 2006. – 253 с.

20.Новиков Александр. Реформа книгоиздания или смена игроков? [Электронный ресурс] / Алессандр Новиков // ЛитКритика. Белорусский литературный портал. – 09.02.2015. – Режим доступу: <http://www.litkritika.by/categories/pisатели/1539/2476.html>

21.Осадчук Петро. Піднебесні паралелі : Авторська антологія перекладача: поезія різних народів / Петро Осадчук. – К. : Голов. спеціаліз. ред. літ. мовами нац. меншин України, 2003. – 352 с. – (серія «Джерела духовності»).

22.Печать стран СНГ в цифрах 2013. Статистические данные книжных палат Армении, Белоруси, Казахстана, Кыргызской Республики, России, Таджикистана, Украины. – М. : Рос. книжн. палата, 2014. – 32 с.

23.Півторак Григорій. Нариси білорусько-українських літературних зв'язків: Культурно-історичні та літературознавчі аспекти проблеми / Григорій Півторак.– К., 2003. – 413 с.

24.Пчелкина Павла. Вильнюска я книжна ярмарка: книгоиздатели Белорусси опять удивили всех [Електронний ресурс] / Павла Пчелкина // BaltNews.lt. – 20.02.2015. – Режим доступу: http://baltnews.lt/vilnius_news/20150220/1013548375.htm

25.Республика Беларусь: основные социально-экономические показатели 2010 – 2014. – Минск : Национальный статистический комитет Республики Беларусь, 2014. – 70 с.

26.Смирнов Артур. Чому Лукашенко став на захист білоруськості [Електронний ресурс] / Артур Смирнов, Аніта Грабська // DW.DE. – 27.01.2015. – Режим доступу: <http://www.dw.de/чому-лукашенко-став-на-захист-білоруськості/a-18216665>

27.Соглашение о создании Межгосударственного совета по сотрудничеству в области периодической печати, книгоиздания, книгораспространения и полиграфии (Минск, 4 июня 1999 года) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_839

28.Соглашение о сотрудничестве в области книгоиздания, книгораспространения и полиграфии. Угода про співробітництво в галузі книговидавання, книгорозповсюдження і поліграфії. (Чолпон-Ата, 16 апреля 2004 года) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_872

29. Угода про співробітництво в галузі книговидавання, книгорозповсюдження і поліграфії. (Алмати, 10.02.1995) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_876

Bukhtatyi Oleksandr

PERSPECTIVES OF MUNICIPAL PRESS IN UKRAINE

Annotation: This article explores the problematic issues of municipal printed media in Ukraine and decided by the mechanism of reform.

Keywords: newspapers, state media support, community property, journalist.

Гліб Головченко,
кандидат педагогічних наук,
директор Коледжу преси та телебачення, м. Миколаїв,
Україна

ШКІЛЬНІ МЕДІА: РЕАЛІЇ НОВОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДОБИ

УДК ??????

Анотація: дослідж
енні

Ключові слова: цінності

Постановка проблеми. Наукове пізнання будь-якого історичного типу суспільства та його вікових культурних традицій та устоїв полягає у дослідженні тих чинників, які репрезентують найважливіші якісні характеристики і орієнтири суспільства в цілому. Очевидно, що кожному характерному етапові розвитку людства (індустріальна епоха, постіндустріальна, інформаційне суспільство тощо) відповідає своя концепція функції й ролі засобів масової інформації.

Економічна, фінансова, політична, соціальна, ідеологічна, інформаційно-комунікаційна діяльність мас-медіа була, є і, напевно, залишатиметься об'єктом прискіпливої уваги сучасних вчених. Але є ще одна важлива у цій сфері царина, природа якої полягає у дослідженні взаємозалежність між такими категоріями як «медіа», «освіта», «громадянська компетентність», «критичне ставлення до інформації», «вміння розпоряджатися інформацією» тощо.

На нашу думку, все це є темою окремого дослідження, яке у сучасному інформаційному просторі отримало назву «медіа-освіченості».

Загалом природа поняття «медіа-освіченість» пов'язується не лише з чистою педагогікою чи науками про сучасні медіа. Воно тісно корелюється й з іншими галузями знань, такими як психологія, історія, філологія, література, юриспруденція, етика тощо. Сучасна якість освіти залежить не від обсягу фактичних знань індивіда, а від оволодіння ключовими компетенціями.

Водночас аналіз наукових праць змушує зробити висновок про невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується ця частина нашого дослідження, існування різночитань та неузгодженостей щодо визначення певної ідеалізованої системи функціонування сучасних засобів масової інформації у соціокультурному дискурсі. Адже сучасна освіта в епоху глобалізації набуває ознак тотальної інформатизації і, як суб'єкт суспільних відносин, часом набуває ірраціональних рис, а тому специфіка функції новітніх і традиційних мас-медіа полягає в тому, що вони мають дуалістичну природу: одночасно є перш за все є цементуючою ланкою, що об'єднує суспільство навколо певної мети; та роз'єднує це саме суспільство, поширюючи ідеї, стереотипи та установки.

Аналіз наукових досліджень показує, що у демократичних суспільствах мас-медіа прагнуть виконувати ряд спеціальних функцій, до найважливіших з яких відноситься: гносеологічна функція (інформування і просвітництво); функція формування культури населення (в т.ч. і політичної); аксіологічна (оцінювальна) функція.

Але ще й до сьогодні ми мусимо визнати, що з часу проголошення незалежності України вітчизняний істеблішмент досі обтяжений «валізами без ручок», які дісталися у спадок від Радянського Союзу.

Одним з таких «спадків» є система підготовки журналістів. За радянських часів завдання факультетів журналістики було перш за все підготовка якісних робітників ідеологічного фронту. Вони у переважній більшості мали бути членами комуністичної партії та

бути надійними солдатами владної системи. Під час навчання головні акценти робилися на марксистсько-ленінській теорії та історії Комуністичної партії Радянського Союзу. А в іншому програма підготовки журналістів була схожа з програмою підготовки філологічного факультету. Історично, це склалось тому, що починалися ці факультети з відділень на філологічних факультетах. Тому головні «таланти» журналіста полягали у вмінні фантазувати, вигадувати, розповідати та яскраво писати. Традиційно профілюючим іспитом під час вступних випробувань був твір. Тобто перевірялися навички абітурієнтів мріяти, соковито вигадувати на визначені теми. Хоча професія сучасного репортера більше потребує вміння писати переказ, тобто вміння чітко та точно викладати факти.

Сьогодні українськими університетами готується „нове старе” покоління журналістів. Тому що не змінилась система підготовки та не змінились технологічні підходи, за якими необхідно працювати репортеру в сучасних умовах. Крім того, у сучасних планах українських університетів зазначено, що мета підготовки журналістів – підготовка фахівців з формування громадської думки.

Західноєвропейські університети не готують журналістів. Факультети та відділення масових комунікацій готують фахівців, які адекватно здатні використовувати сучасні засоби масових комунікацій. Одна з обов'язкових дисциплін – вища математика. В нас традиційно журналістів вважають гуманітаріями. Тому для більшості наших колег це було дикунством примушувати творчу особистість вираховувати інтеграли та визначати тангенси. Але насправді це робиться для систематизації сприйняття та визначення головних фундаментальних знань у розрізі науки про інформацію.

Переважна більшість українських майбутніх журналістів не вміє вирішувати елементарні завдання з двома-трьома невідомими.

Тоді питання, як вони можуть розібратися у складних перипетіях політики чи економіки, де цих невідомих набагато більше. Крім того, письменник – майстер слова – це окрема спеціальність.

Журналіст – не письменник – він фахівець у пошуку інформації та її підготовці до друку. Взагалі у більшості видань репортер пише текст навіть без заголовків. Придумувати заголовки – віддавно вважається прерогативою редакторів. Але у сучасній газеті редактор та репортер – це також різні напрямки роботи.

Редактор – це фахівець по тексту (слово та факти).

Репортер – пошук та первинна обробка. Все чітко по-виробничому.

Тому підготовка «спеців» на відділені масових комунікацій також чітка та виважена – виробнича. У американців є такий вислів – журналістом може бути хто завгодно. В американських журналістів немає, на відміну від лікарів або юристів, ні ліцензування, ні сертифікації – це частина демократії (до речі, як і в українських).

Але, скажімо відверто, що для сучасного роботодавця-медійника – існує декілька алгоритмів дій:

перший, найдорожчий, – взяти людину та навчити її писати у редакції. Тому на такі видатки йдуть, коли мова йде про видатних авторів (колишніх яскравих спортсменів, або лікарів, коли писати треба на певну «вузьку» тему);

другий – взяти працівника з університету, заощадивши тим самим гроші. Тому що у переважній більшості випускнику університету для того, щоб почати працювати у редакції, необхідно показати де його робоче місце та де туалет. Все інше він знає та вміє.

Як це вдається. По-перше, кожний студент має право обирати ті дисципліни, які він хоче вивчати. Кожний абітурієнт отримує на руки повний список, за яким він може обирати. Повна прозорість у

методичному забезпеченні – тобто кожна лекція є роздрукованою або в електронному вигляді, і студенти можуть навіть брати їх на сайті свого факультету. Великі можливості мультимедійного супроводу навчання – безумовно додають легкість у сприйнятті матеріалу. Але крім того, велика увага приділяється практичним навичкам, які напрацьовуються під час навчання в університеті.

Класична підготовка українських журналістів застаріла технологічно та змістовно. Очевидно, що проблема щодо їх підготовки існує. Незважаючи на функціонування в Україні понад 50 факультетів журналістики, на місцевому і регіональному рівні відчувається дефіцит спеціалістів. Постає просте питання, на яке складно дати відповідь: «Чому учні загальноосвітніх шкіл, які активно проявляють себе у царині шкільних медіа «губляться» на шляху до великої журналістики»?

Результати моніторингу майже двадцятирічної історії проведення конкурсу шкільних медіа доводять, що Україна, як держава, визнає роль шкільної преси у побудові нового суспільства.

Дозволю собі на підтвердження процитувати виступи відомих громадських та державних діячів:

Ігор Лубченко, голова Національної спілки журналістів України (1997-2011): «Якщо ми говоримо про майбутню журналістику, то потрібно зараз починати підтримувати дітей, які тягнуться до цього».

Василь Кремень, президент Національної академії педагогічних наук України: «Кількість інформації, які отримують українці, з кожним днем зростає. Тому дуже важливо, щоб наші громадяни мали змогу її аналізувати. В цьому їм може допомогти медіа освіта. Школярі, які роблять шкільні медіа, вже сьогодні можуть відокремити факти від коментарів, правду від вигаданого. Таким чином у нас не просто зростає кількість потенційно якісних журналістів, у нас зростає кількість якісних глядачів, слухачів, читачів».

Борис Ложкін, Глава Адміністрації Президента України: «Запит українського народу на демократичні перетворення у країні нерозривно пов'язаний із незалежними засобами масової інформації, забезпеченням конституційних гарантій на свободу слова та переконань, формуванням позитивного міжнародного іміджу України. Крім того, розвиток інформаційного суспільства та медіа, популяризація України у світі та просування її інтересів у світовому інформаційному просторі є одним з першочергових пріоритетів Стратегії сталого розвитку «Україна - 2020». Переконали, що шкільні медіа є частинкою сучасної інформаційної сфери та першою сходинкою до вашої творчої самореалізації».

Володимир Гройсман, Голова Верховної ради України: «Йдеться вже не про формат традиційних стінгазет, а про справжні комунікаційні майданчики, своєрідні творчі майстерні для учнівського загалу. Сподіваюся, що набутий на конкурсі медіа-досвід відкриває для вас вікно в сучасну дорослу журналістику».

Олег Наливайко, голова Держкомтелерадіо України: «Галузь телебачення завжди потребує нових креативних журналістів, продюсерів, операторів. Юнкори, які сьогодні створюють шкільні телерепортажі, завтра можуть поповнити лави українських телеканалів та зробити українське телебачення більш цікавим, більш інноваційним, більш інформативним та оперативним».

Лариса Івшина, головний редактор газети «День»: «Кожному прояву розумної ініціативи потрібно дарувати шанс, підтримуючи такі ідеї. Я не знаю, чи через шкільну пресу приходять у професійну журналістику. Але якщо люди вчаться прислухатися до себе, висловлювати свої думки, обмінюватися ними - це в кожному разі гарні навички комунікації на шкільному рівні. Я переконана, вони не зашкодять. Навіть якщо з тих дітей, які пишуть у шкільні газети, не всі стануть журналістами, вони однаково стануть повноцінними членами суспільства, які будуть поважати професію журналіста. І мені здається, що в інтересах усіх

нас – сприяти розвитку такого середовища, де буде розуміння важливості журналістської праці».

Наталія Лігачова, головний редактор журналу та Інтернет видання «ТелеКритика»: «Якою бути шкільній пресі? На етапі створення шкільної газети, вона повинна витримати натиск директора та вчителів у нелегкій боротьбі за незалежність».

Валерій Горобець, секретар Національної спілки журналістів України: «Коли побачив тисячі газет, у яких я, редактор з 20-річним досвідом, знайшов ідеї для своєї газети, то був вражений. Для мене є величезне задоволення в тому, щоб спілкуватися із цими дітьми, бачити їх чисті, відверті очі. Так, в української журналістики є майбутнє».

Фоззі, соліст гурту ТНМК: «У порівнянні з нами, діти зараз взагалі вільні. У нас шкільна газета – політінформації по понеділках, я додавав щось про музику, але мені звичайно за це «попадало». Нашим дітям краще – Леніна вони не малюють, а можуть писати те, що їм хочеться».

Олег Скрипка, лідер гурту «ВВ»: «Ми живемо у віртуальному світі – у світі журналістики, тобто як журналісти представлять реальність, такою вона й буде. Якщо ми будемо піклуватися про цю професію й виростимо людей, які будуть боротися за своє слово, тоді відбудеться переламний момент – народиться професійна журналістика, сильна і правдива».

Вже сьогодні аналіз історії Національного конкурсу шкільних газет від 1997 по 2015 рр. дає підстави відслідкувати його роль і значення для розвитку українського суспільства. Так, у 2015 році для участі у конкурсі було подано 1675 конкурсних роботи, серед яких друковані та стінні газети, Інтернет-видання, теле-, фото- та радіорепортажі тисяч юнкорів з України та інших країн.

За традицією напередодні оголошення та нагородження кращих юнкорів, для юних журналістів відбувся VII Міжнародний юнкорівський зльот «Засоби масової комунікації сьогодні і завтра». В рамках зльоту майстер-класи для юнкорів провели

Шлапак Роман – керівник спільної програми Європейського Союзу та Ради Європи «Зміцнення інформаційного суспільства в Україні», Репкова Тетяна - експерт Ради Європи, засновник Клубу медіа менеджерів (Париж), секретар НСЖУ Костянтин Григоренко з темою «Місцева преса в Інтернеті», секретар НСЖУ Олександр Бухтатий з темою «Шкільна газета як крок до розуміння свободи слова або мій перший досвід спілкування з СБУ», секретар НСЖУ Валерій Горобець з темою «Цікава газета навіть в маленькій школі», Скиба Павло – представник компанії Google в Україні з темою «Google Apps».

Керівники юнкорівських об'єднань взяли участь у III-й Науково-педагогічній конференції «Медіа освіта та інформаційне суспільство».

Разом із героїчними кіборгами з 79-ї окремої аеромобільної бригади юнкорам та гостям представлено унікальну виставку Сергія Лойко «Пекельний аеропорт».

Міжнародний конкурс шкільних медіа – найбільша подія шкільних медіа в Україні. Більш того, спілкування з колегами із зарубіжних країн дає підстави зробити висновок про його унікальність. Щороку в конкурсі беруть участь газети, теле-, фото-, радіорепортажі шкіл, ліцеїв, гімназій, професійно-технічних навчальних закладів з усієї України та інших країн світу.

За 18 років проведення конкурсу в архівах зберігається понад 27 тисяч робіт. Серед них: стінні, друковані, електронні видання, телевізійні сюжети, радіопередачі, тисячі фотознімків з України, Болгарії, Польщі, Грузії, Молдови, Греції, Росії, Білорусії та інших країн світу.

Близько 70 тисяч учнів, які навчаються в школах і гімназіях, колегіумах і ліцеях, вечірніх школах і школах-інтернатах, у позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах України та інших держав, стали членами редколегій власних видань, теле-, фото- і радіоматеріалів.

За 18 років проведення Міжнародного конкурсу шкільних медіа звання КРАЩОГО отримали 408 робіт активних юнкорів.

Міжнародний конкурс шкільних медіа – це можливість юнкорів відчувати себе найкращими. Коли ми мріяли про те, що у юнкорів світу буде свій Чемпіонат з футболу. Чому футбольні фанати можуть пишатися своїми гравцями, а юнкорів навіть не вшановували широко ніколи. Ми і в подальшому зробимо імпрезу для старої Європи, а потім зберемо весь світ.

Шкільні газети – нова форма та зміст нової української преси.

Газета англійською – newspaper (лист з новинами), тому саме це не дало змоги людству втратити першого і головного призначення газет. Люди повинні отримувати новини за допомогою газет. Якщо читачі забажають отримати насолоду від слова – вони купують книгу. Радянська знахідка –отримувати все в одному місці.

Газета на імперському російськомовному просторі переважно більшість часу виконувала інші функції. Ніколи ці видання не працювали заради суспільства. Фактичною та новиною російська журналістика намагалася стати з лютого по жовтень 1917 року, але цей проміжок розвитку демократичної преси був дуже швидко придушений. Більшовики заборонили вихід будь-яких газет, крім заснованих комуністичною партією. А від цих газет вимагалось лише одне – сповідувати та доносити ПРАВИЛЬНИЙ погляд на ПРАВИЛЬНІ події.

Комуністична преса стала ще більш орієнтованою на маніпуляцію правлячими колами народною свідомістю, тому у радянські часи головне завдання агітації та пропаганди не вимагало від нашої журналістики а ні швидкості у подачі, а ні об'єктивної оцінки явищ.

Тому новини були завжди першими ворогами агітації. Новину не можливо було швидко написати та погодити. А доки йшов процес погодження, новина вже перетворюється на історичну старість. Тому радянські публіцисти створили штучну систему, яка

б знівелювала гостроту змісту та зробила непомітною відсутність швидкості у подачі матеріалів. Так у газетах замість відділу новин були відділи інформації.

Українська шкільна преса повинна остаточно позбавитися радянських ознак та стати промоутером нової ери української преси. Новий зміст та форма повинні з'явитися з початку в кожній українській школі, а потім у кожній українській газеті.

Найбільш ефективна методика організації журналістської праці, яку застосовують професійні газети у демократичних країнах: універсальні типи журналістських текстів.

Віковічно політична залежність преси не дозволяла будувати вільну країну. Вперше журналісти розпочали рух за набуття свободи лише під час набуття незалежності України. Часи незалежності стали часами громадянського подвигу пересічних громадян та журналістів. І під час найбільш жорстких моментів історії саме журналісти займали принципову позицію, яка визначала подальший історичний розвиток подій. Певна частина робила це свідомо, а певна частина розуміючи власну цінність та відповідальність. Ніколи раби та колонія не мали права на власну думку та позицію. Ми виборювали це право, і ніхто нам його не подарував. Це надбання нашої громади, нашої країни.

Дитина має право на вільне висловлювання, тобто "свободу шукати, одержувати та передавати інформацію та ідеї будь-якого роду незалежно від кордонів в усній, письмовій чи друкованій формі, у формі творів мистецтва чи за допомогою інших засобів на вибір дитини" (Стаття 13 Конвенції ООН про права дитини).

Від дорослих певною мірою залежить, чи зможуть діти реалізувати своє право на вільне висловлювання. Завдання полягає в тому, щоб навчити дітей вільно висловлювати свої думки, почуття, ідеї, погляди.

Існують певні труднощі в реалізації права дитини на вільне висловлювання, а саме:

– часом у дітей виникають труднощі з тим, щоб сформулювати і висловити своє бачення проблеми або відношення до неї. Більше того, діти іноді навіть не знають, що мають таке право;

– вони не мають можливості донести свою точку зору чи своє відношення з певних проблем (важливих для дітей) до осіб, які впливають на прийняття рішень. Більше того, часто не існує механізмів, які б забезпечували дитині можливість вільно висловлюватись;

– на практиці часто відсутнє систематичне вивчення владою (адміністрацією школи) точок зору чи пропозицій дітей з важливих питань, що їх стосуються, та не проводиться їх моніторинг. І, таким чином, спостерігається відчуження дітей від участі в прийнятті рішень.

Враховуючи це, важливо вчити дітей чітко формулювати і висловлювати думки й відчуття, а також вони мають знати, що це їх невід'ємне право мати внутрішню потребу висловлюватися. Завдання також полягає в тому, щоб навчити дітей вільно висловлювати свої погляди, сформувати механізм реалізації цього права і здійснювати моніторинг, тобто постійне відслідковування його на практиці.

Найкращим засобом забезпечення права дитини на вільне висловлювання мають стати громадські медіа, які, підкреслюють дослідники К.Крос і Р.Гакет, виконують важливі функції в суспільстві. Громадяни мають право на отримання інформації, що стосується життя громади, і громадські медіа забезпечують це право. Вони також забезпечують право на вільне вираження своєї думки на низовому рівні в суспільстві та відбивають інтереси громади і потреби громадян. Шкільні ЗМІ мають виконувати ці важливі функції громадських медіа в шкільній громаді: інформувати школярів про справи, що стосуються життя шкільної громади та давати можливість їм вільно висловити свої погляди,

думки стосовно важливих проблем, що їх стосуються і, таким чином, забезпечити право на вільне висловлювання.

Розвиток шкільних ЗМІ має багато перешкод, серед яких основними є: брак громадської активності школярів, відсутність цілеспрямованої підтримки з боку адміністрації та вчителів, відсутність певних навичок створення матеріалів для ЗМІ, брак технічних засобів і програмного забезпечення та навичок роботи з ними тощо. Залучення школярів до журналістики буде сприяти формуванню їх громадянської культури. Юні громадські журналісти стають ініціаторами всебічного обговорення суспільно важливих проблем, що стосуються життя громади, а висвітлення і всебічне обговорення проблем шкільними ЗМІ полегшують вивчення пропозицій і підготовлюють виважене прийняття рішень тими, хто їх приймає. Набутий досвід участі дає можливість в майбутньому бути більш активними громадянами, тобто брати участь у громадському житті на місцевому рівні і в житті суспільства в цілому.

Крім того, ми не можемо не порушити питання про наявність величезної системної проблеми, яка полягає у відсутності системної державної підтримки розвитку шкільних медіа, без чого розмови про медіа-освіченість, медіа-грамотність, розвитку навичок критичного ставлення до масової інформації будуть залишатися тільки розмовами.

На сьогодні в Україні активно функціонують Міністерство освіти і науки, Міністерство інформаційної політики, Міністерство молоді та спорту, Міністерство культури, Державний комітет телебачення і радіомовлення, але, незважаючи на таку розгалужені систему центральних органів виконавчої влади, до повноважень яких віднесено формування політики у сфері освіти та культури, інформаційній сфері та сфері інформаційної безпеки, вітчизняна система шкільних медіа діє здебільшого на засадах волонтерства, ініціативи знизу та не завжди легально (для

прикладу, професійні журналісти не можуть працювати з юними журналістами без наявності документу про педагогічну освіту).

Парадоксально, але в Україні відсутня державна політика щодо шкільних медіа, але існує розгалужена система цих шкільних медіа

Список використаних джерел:

1. Україна медійна : на порозі інформаційної революції [Текст]: моногр. / Олександр Бухтатий, Олександр Радченко, Гліб Головченко. [За науковою редакцією д. держ. упр., проф. Радченка О. В.]. – К. : Видавець СВС Панасенко, 2015. – 208 с.

Glib Golovchenko

PERSPECTIVES

Annotation: *This article explores the problematic issues of municipal printed media in Ukraine and decided by the mechanism of reform.*

Keywords: *(newspapers, state media support, community property, journalist.*

Валерій Довгань,

доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри державного управління та місцевого самоврядування Хмельницького університету управління та права

Наталія Захаркевич

кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри державного управління та місцевого самоврядування Хмельницького університету управління та права

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УХВАЛЕННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ У ГАЛУЗІ ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ УКРАЇНИ

УДК ??????

Анотація: дос

лід

женні

Ключові слова: цінності

Постановка проблеми. Основним результатом діяльності державних структур та органів влади різних рівнів у галузі ветеринарної медицини є розроблення та ухвалення ефективних управлінських рішень у межах власної компетентності, а також організація та контроль за їх виконанням.

Основою забезпечення ухвалення управлінських рішень сьогодні є їх інформаційна підтримка. У галузі ветеринарної медицини спостерігається великий дефіцит в інформації (як державних органів управління, так і різних ринкових суб'єктів), що суттєво ускладнює ухвалення будь-яких управлінських рішень. Як показав аналіз, ситуація однаково незадовільна і в науковій

літературі (монографічній, періодичній), і в офіційній статистиці. Інформатизація процесу управління є засобом для підвищення обґрунтованості та ефективності управлінських рішень.

Ступінь дослідження проблеми.Протягом останніх років категорія «інформаційного забезпечення» підлягало дослідженню в працях вітчизняних таких дослідників як: Ю.Т. Черепін, П.І. Вербицький, О.Г. Гаврилюк, І.Я. Коцюмбас та ін. Проте думки науковців значно різняться при визначенні сутності та елементів інформаційного забезпечення. Крім того, у науковій літературі питання інформаційного забезпечення державного управління в галузі ветеринарної медицини практично не досліджуються.

Метою цього дослідження є аналіз інформаційного забезпечення державного управління в галузі ветеринарної медицини, визначення його функцій та формулювання шляхів вирішення виявлених проблем.

Виклад основного матеріалу.Систематичним збиранням та аналізом оперативної інформації про ситуацію у галузі ветеринарної медицини визначаються стратегічні плани держави, ефективність роботи зі створення законодавчих та нормативних документів (у тому числі щодо регулювання та розвитку галузі ветеринарної медицини), система протиепізоотичних заходів та планування їх раціонального ветеринарного забезпечення, структура науково-дослідницької діяльності та виробництва засобів ветеринарного забезпечення, форми та види міжнародної співпраці тощо.

Система інформаційної підтримки рішень різних рівнів державного управління у галузі ветеринарної медицини повинна забезпечувати такі функції:

- повне забезпечення інформацією, достатньою для аналізу поточної ситуації, виявлення та оцінка проблемного кола питань, ухвалення стратегічних рішень;
- інформаційне обслуговування тактичного та оперативного планування, організування та контролю діяльності на різних рівнях ієрархії державного управління у галузі ветеринарної медицини;

– інформаційна підтримка ухвалення управлінських рішень з питань регулювання діяльності підзвітних та підконтрольних організацій.

В умовах посилення глобальної інформатизації господарської сфери та суспільства в цілому упродовж останніх десятиліть підвищення ефективності державного управління можливе лише на базі використання сучасної обчислювальної техніки, що дозволяє реалізувати якісно нові принципи управління складними системами [1, с. 207].

Саме тому створення єдиної інформаційної системи державного органу управління у галузі ветеринарної медицини – Державної ветеринарної та фітосанітарної служби – є необхідною умовою ефективного управління.

У процесі управлінської діяльності у галузі ветеринарної медицини керівниками різних рівнів ухвалюються три основні типи рішень: стратегічні, тактичні та оперативні. Використання конкретного типу рішень залежить від характеру робіт, а також рівня управління.

Основою функціонування та розвитку інформаційної системи Державної ветеринарної та фітосанітарної служби (далі – ІС Держветфітослужби), виходячи з практичних потреб, повинні бути принципи цілісності, послідовності, ієрархічності, масштабованості, безпечності тощо [2]. Навіть поверхневий аналіз виявляє основні переваги запропонованої ІС Держветфітослужби:

- робота в умовах реального часу;
- автоматизація ручної праці;
- мінімізація паперового документообігу;
- зменшення витрат часу на заповнення й рух документації та звітності;
- зменшення кількості помилок;
- полегшений пошук необхідної інформації;
- можливість оперативного формування документів;
- широкі можливості для систематизації та аналізу усього обсягу інформації;

– доступ до мережі Інтернет.

Створення такої інформаційної системи ми пропонуємо здійснювати у декілька етапів (рис. 1).

Етапи	Зміст етапу	Відповідальні за виконання дій на певному етапі
I	Запровадження системи регулярної звітності	Держветфітослужба та її територіальні органи управління, Державна служба статистики
II	Створення централізованої бази даних і відповідного програмного забезпечення для збору, обробки та аналізу необхідної інформації	Держветфітослужба, Державна служба статистики
III	Створення автоматизованих інформаційних систем основних підрозділів системи управління в галузі ветеринарної медицини	Держветфітослужба та її територіальні органи управління
IV	Об'єднання локальних інформаційних систем у єдину систему	Держветфітослужба та її територіальні органи управління
V	Створення системи електронного документообігу та генераторів звітів	Держветфітослужба, її територіальні органи управління
VI	Створення користувацьких інтерфейсів для усіх інших учасників	Держветфітослужба, її територіальні органи управління

Рис. 1. Етапи створення ІС Держветфітослужби

Примітка. Запропоновано автором

За основу необхідно взяти існуючу систему звітності з подальшим її трансформуванням в електронну форму. Переведення існуючої системи звітності в електронний формат уже розпочалося: підзвітні організації та структури подають до Держветфітослужби звітність, поряд із традиційними, на електронних носіях та через електронні канали.

Проте відсутність відповідної статистичної інформації про господарську діяльність суб'єктів ринку ветеринарних препаратів вимагає розробки системи збирання та опрацювання такої звітності.

Запропонована система звітності організацій, підзвітних і підконтрольних Держветфітослужби України, дасть змогу з достатньою періодичністю отримувати якомога повнішу інформацію про ситуацію у галузі ветеринарної медицини, про становище на ринку ветеринарних препаратів і кормових добавок України, епізоотичний стан та виявлені у регіонах захворювання тварин. Така інформація в масштабах усієї країни та окремих її регіонів уможливить необхідні прогнози та планування протиепізоотичних заходів, наукову роботу, ухвалення рішень щодо державного регулювання галузі тощо. Система інформаційних звітів покликана істотно полегшити роботу щодо аналізу інформації та планування різноманітних заходів у галузі і, водночас, оптимізувати контроль за усіма суб'єктами господарювання [3; 4].

Для потреб збору статистичної галузевої звітності, на нашу думку, в Україні слід запровадити запропоновану у 1990 р. Радою лікарських засобів скандинавських країн Анатомічно-терапевтично-хімічну класифікаційну систему ветеринарних лікарських засобів ATCvet, а з 1996 р. – рекомендовану Всесвітньою організацією охорони здоров'я до застосування як міжнародний стандарт у методології збору статистичних даних [5; 6; 7]. Системою ATCvet передбачено п'ять рівнів групування

ветеринарних препаратів. Кожній групі, підгрупі та конкретному лікарському засобу присвоєно ідентифікаційний код, що робить класифікацію зручною для застосування в автоматизованих інформаційних системах та базах даних.

Після зведення статистичної звітності (яке повинно здійснюватися управлінням аналітично-організаційного забезпечення Держветфітослужби до 20-го числа місяця, наступного за звітним періодом) опрацьовані результати надходять до Департаменту ветеринарної медицини, де проводиться їх аналіз та опрацювання.

На другому етапі створення ІС Держветфітослужби передбачається організування робочої групи, основним завданням якої повинен стати контроль за розробленням та впровадженням апаратно-програмного комплексу систематизації та аналізу інформації. На цьому етапі обирають підрядну організацію, яка забезпечуватиме технічний бік створення системи (побудову структурованої корпоративної комп'ютерної мережі, написання програмного забезпечення бази даних та інтерфейсів користувачів, організацію віддаленого доступу та під'єднання комплексу до мережі Інтернет тощо). На цьому етапі планується створення на основі цього комплексу загальногалузевої інформаційної системи.

Третій етап, який можна здійснювати паралельно з другим, передбачає створення автоматизованих систем збору, опрацювання та аналізу інформації в підрозділах усіх рівнів (починаючи з найнижчого – районного, міського) структури управління ветеринарної медицини України.

На четвертому етапі передбачається об'єднання створених локальних інформаційних систем у єдину систему Держветфітослужби.

П'ятий етап передбачає створення системи електронного документообігу та генераторів звітів, які дозволять швидко та

оперативно обробляти інформацію, що надходитиме на сервер Держветфітослужби.

Шостим є етап створення користувацьких інтерфейсів для усіх інших суб'єктів галузі ветеринарної медицини для доступу до узагальненої статистичної інформації (веб-сайти, листи-розсилки новин та інше).

За умов формування світової інформаційної мережі та входження до неї України важливим чинником економічного зміцнення держави, забезпечення обороноздатності, соціально-політичної стабільності та розвитку демократичних засад управління є ступінь інформаційно-аналітичного забезпечення. Для ухвалення виважених рішень у діяльності різних суб'єктів господарювання, а також у господарській, політичній, соціальній та інших сферах компетенції держави потрібна об'єктивна та достовірна інформація.

Важливість і необхідність шостого етапу створення повномасштабної інформаційної системи зумовлена не лише потребою в інформації вказаних суб'єктів, а й курсом на відкритість інформації, що визначено Указами Президента України «Про підготовку пропозицій щодо забезпечення гласності та відкритості органів державної влади» від 17.05.01 р. № 325 [8], «Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості в діяльності органів державної влади» від 01.08.02 за № 683 [9], а також низкою рішень уряду.

Висновки. Отже, маємо підстави вважати, що внаслідок створення інформаційної системи Держветфітослужби будуть досягнуті такі основні завдання:

- можливість зберігати, обробляти та аналізувати значно більші обсяги додаткової інформації, необхідної для ухвалення управлінських рішень керівниками різних рівнів у сфері ветеринарної медицини;
- спрощення збору та аналізу оперативної інформації та зменшення затрат людської праці;

- підвищення ефективності контролю та координації дій у галузі ветеринарної медицини;
- спрощення системи звітності для усіх підзвітних (підпорядкованих та підконтрольних) суб'єктів господарювання та регіональних підрозділів структури управління ветеринарної медицини;
- можливість своєчасного забезпечення достовірною статистичною, законодавчою, нормативною та іншою інформацією різних учасників ринку ветеринарних препаратів;
- забезпечення гласності та відкритості діяльності органів і структур державного управління галуззю ветеринарної медицини.

Список використаних джерел:

1. Черепін Ю. Т. Аналітичні складові CIA3 регіональних органів виконавчої влади / Ю.Т. Черепін // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – №10. – С. 207-210.
2. Побудова інформаційної системи структури державного управління в галузі ветеринарної медицини. Основні принципи та етапи (Методичні рекомендації) / Вербицький П. І., Гаврилюк О. Г., Коцюмбас І. Я. та ін. – К. : Тріада плюс, 2005. – 16 с.
3. Ведення квартальної статистичної звітності «Звіт про виробництво й поставку ветеринарних препаратів в Україні» : методичні рекомендації / Вербицький П.І., Гаврилюк О.Г., Коцюмбас І.Я. та ін. – К. : Тріада плюс, 2005. – 20 с.
4. Визначення обсягів споживання продукції на ринку ветеринарних препаратів : методичні рекомендації / Вербицький П. І., Гаврилюк О. Г., Коцюмбас І. Я. та ін. – К. : Тріада плюс, 2005. – 16 с.
5. ATCvet Index. – Uppsala, Sweden: Nordic Council of Medicines, 1997. – 74 p.
6. Guidelines on ATCvet classification. – 3rd edition. – Uppsala, Sweden: Nordic Council of Medicines, 1999. – 36 p.

7. WHO Collaborating Centre for Drug Statistics Methodology: About the ATCvet classification system [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.whocc.no/atcvet/>.

8. Про підготовку пропозицій щодо забезпечення гласності та відкритості діяльності органів державної влади: Указ Президента України від 17.05.2001 № 325/2001 // Урядовий кур'єр. – 22.05.2001. – № 88.

9. Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади: Указ Президента України від 01.08.2002 № 683/2002 // Урядовий кур'єр – 02.08.2002. – № 140.

Valerij Dodgan, Natalia Zacharkievich

PERSPECTIVES

Annotation: *This article explores the problematic issues of municipal printed media in Ukraine and decided by the mechanism of reform.*

Keywords: *newspapers, state media support, community property, journalist.*

Олександр Радченко,
*доктор наук з державного управління, професор,
професор надзвичайний Поморської Академії в Слупську,
Польща*

Тетяна Гузенко,
прпоро

СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ – ДОМІНАНТА ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ НА ДОНБАСІ

УДК 351.9:327.8:172.15 (477)

Анотація:Стаття присвячена проблематиці розбудови системи патріотичної просвіти й виховання в Україні, що надзвичайно актуалізувалась останнім часом від початку воєнних дій на Донбасі. Запропоновано основні контури нової системи патріотичної просвіти та виховання в Україні як адекватної відповіді на виклик історії та нагальний суспільний запит на нову державну політику в сфері соціалізації й ресоціалізації громадян.

Ключові слова: патріотизм, патріотична просвіта та виховання, державна політика, політична соціалізація

Постановка проблеми.Хаотичний несистемний характер дій української публічної влади, насамперед, на найвищих її щаблях, протягом 2014 – 2015 рр. супроводжується катастрофічним накопиченням різноманітних проблем від тарифів і падіння рівні доходів до переддефолтного стану економіки й загроз національній безпеці.В умовах відсутності реформ: адміністративно-територіальної (ліквідація РДА та утворення виконкомів місцевих рад), виборчої (переходу на відкриті виборчі списки так і не сталося), податкової (стимулювання малого й

середнього бізнесу, виходу з «тіні»), силового блоку (очищення й переформатування міліції, прокуратури, судів), нарешті реформування самої системи державної служби через люстрацію «прозаседавшихся», прихід до влади молодих ефективних державних менеджерів.

Відсутність цих зрушень ще більше підриває віру громадян у свою державу, ще більше актуалізує необхідність у духовності і патріотизмі, яка, на переконання віце-президента національної академії державного управління при Президентіві України А. А. Попка є «особливо великою в сучасній Україні, що знаходиться на крутому історичному переломі. Успішний хід реформ навряд можливий, якщо система формування і розвитку нашого підростаючого покоління буде позбавлена духовно-етичних основ, особливо любові до своєї Вітчизни. Саме в умовах сучасного розвитку ідея патріотизму може і повинна стати тим стрижнем, навколо якого сформуються високі, значущі відчуття, переконання, позиції, прагнення кожної людини, її готовність і здібність до активних дій для блага Вітчизни» [9, с. 22].

Аналіз останніх публікацій.Проблематика патріотичної просвіти та виховання висвітлюється в роботах Т. Безверхої, Р. Гулої, О. Діденка, А. Загородньої, Ю. Кальниша, Б. Карпінського, О. Мельникової, Т. Мельничук, І. Парубчака, А. Попка, В. Трощинського та ін. Зокрема, А. Загородня розкриває сучасне розуміння патріотизму як духовно-морального принципу життєдіяльності особистості, який характеризується відповідальним ставленням людини до рідного краю, до Батьківщини, до народу, це активна праця на благо Вітчизни, примноження її багатств, розбудова науки та культури, захист свободи та честі своєї держави [3]. Основні принципи патріотизму в системі формування особистісних якостей громадянина-патріота досліджує Є. Колеснік [5]. Окремі проблеми патріотичного виховання сучасної молоді піднімає О. Мельникова [6]. Місце

держави в патріотичній діяльності як системі суб'єкт-об'єктних відносин розкривають А. А. Попок та О. Г. Діденко [9].

Проте системного розгляду державної політики щодо формування патріотичної свідомості громадян як в науковому, так і в практично-політичному дискурсному просторі бракує. Тому ставимо науковим *завданням даної розвідки* надолужити цей пробіл.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система патріотичного виховання будь-якої країни вибудовується навколо трьох домінант, що складають семантичне ядро національної ідеї:

- національний пантеон слави героїв та героїчних подій історичного розвитку;
- ціннісні засади, на яких будується вся сукупність суспільно-владних відносин;
- модель-мета суспільного розвитку – контури бажаного майбутнього своєї країни.

Сьогодні в українському суспільстві практично немає сумнівів щодо мети державного розвитку як сучасної європейської держави. Відповідно, державою мають пропагуватися європейські цінності суспільно-владних відносин (в цьому компоненті ми ще маємо розбіжності між дійсним станом та бажаним).

Але найбільшу складність в розбудові ефективної системи патріотичного виховання становить фактична відсутність в історичному минулому України видатних (світового рівня) героїчних перемог та достатньої кількості героїв-учасників тих подій, що викликали б однаково сильне бажання до наслідування в усіх регіонах держави. Проте ми маємо низку історичних подій та постатей, полярних у ціннісному відношенні й фактично досі не маємо національного пантеону героїв, оскільки наша державність не постала внаслідок значимо довготривалої національно-визвольної боротьби широких народних мас (в ході якої якраз і виокремлюються національні герої та героїчні перемоги, апофеозом яких стає здобуття незалежності).

Тому пропонується розбудову національного пантеону слави здійснювати за моделлю "фрагментарної мозаїки" в дусі європейських домінант пріоритету людини навколо героїв "мікрорівня", "простого героїзму", "локальних перемог" – від відомих діячів українського державотворення до пересічних українців, щоденні дії та локальні вчинки яких можуть бути вкладеними у підмурок майбутньої європейської України. Таким чином з мозаїчних фрагментів ціннісно значимих для суспільства окремих мікроперемог окремих людей над випробуваннями долі має скластися синергетичний пазл спільної перемоги України у своєму історичному поступі до омріяного ладу.

Сприятливою соціальною базою такого підходу є середовище Майдану, АТО та середній клас, орієнтований на євроінтеграційні процеси.

Розбудову національної системи патріотичного виховання в Україні пропонується здійснювати за трьома паралельними стратегіями:

1. Стратегія короткострокової перспективи – сьогоднішні невідкладні заходи, окремі конкретні проекти та дії, що суттєво актуалізують проблематику національного патріотизму та формують соціальний запит суспільства на патріотизм і створюють для цього необхідні інформаційні приводи.

2. Стратегія середньострокової перспективи – формування законодавчої, організаційної та комунікаційної основи національної системи патріотичного виховання, що передбачає залучення Верховної Ради України, Міністерства освіти і науки, Міністерства оборони, Держкомтелерадіо, Національної спілки журналістів, представників ЗМІ та громадськості, зокрема до розробки й прийняття Концепції національної системи патріотичного виховання (Концепція НСПВ).

3. Стратегія довгострокової перспективи – розгортання широкомасштабних структур національної системи патріотичного виховання зі стимулюванням та вкоріненням заходів і дій з

практичної реалізації Концепції НСПВ на рівні від шкільного класу й студентської групи до трудових колективів органів державної влади й місцевого самоврядування, громадських утворень, в організаційній культурі яких суттєве місце почнуть посідати патріотичні цінності, процедури та символи української державності.

Стратегія короткострокової перспективи передбачає створення гнучкої організаційної інформаційно-комунікаційної структури на основі тимчасового творчого колективу (наприклад – "Національного інформаційно-політичного центру патріотичної просвіти"), спроможного протягом кількох тижнів розгорнути в межах всієї України активну медіадіяльність патріотичного спрямування, продукувати різнопланові інформаційні приводи щодо загострення суспільної уваги до проблематики патріотизму та відповідні інформаційно-комунікаційні продукти для їх поширення електронними, друкованими та некласичними каналами комунікації.

Виконання зазначеної функції можливе через залучення до тимчасового творчого колективу Національного інформаційно-політичного центру патріотичної просвіти (НЦПП) фахівців PR та медіа-комунікації, науковців Інституту національної пам'яті, діючих журналістів, кінодокументалістів, студентів Інституту журналістики КНУ, спеціалістів у сфері IT-медіа тощо (з відповідним технічним оснащенням) та структурування НЦПП на такі функціональні підрозділи:

- сектор креативного PR, стратегії розвитку патріотизму та меседжів;
- сектор публіцистики друкованих та взаємодії зі ЗМІ;
- медіа-група кінодокументалістики та соціальної відеореклами;
- дизайн-група візуальної соціальної реклами;
- сектор організаційно-масових заходів, грантів, творчих конкурсів та координації взаємодії з зовнішніми партнерами;

– сектор підготовки масових спікерів та агентів впливу на суспільну думку.

У рамках НЦПП пропонується розгорнути основну діяльність з пропагування патріотизму та патріотичного виховання молоді на поточний момент на основі проектного підходу (кожен проект має самостійний характер, окремо затверджується, має власний бюджет, чіткі мету, строки й терміни реалізації, відповідальних виконавців і систему контролю).

Зокрема пропонується реалізація таких спецпроектів як:

– створення "Медіапорталу патріотичної просвіти" як "матки" концентрації медіа-матеріалів патріотичного спрямування для їх подальшого поширення у традиційних ЗМІ та сільових спільнотах і мережевому середовищі (у тому числі на Youtube, LinkedIn, Facebook, Google+ тощо);

Створення інформаційної бази даних "Банк даних організацій та установ патріотичного виховання", координація та організація співпраці з ним у сфері патріотичного виховання;

– рамкова розробка нового теле- та відео формату 5-хвилинних документально-публіцистичних фільмів патріотичного спрямування у серії "Герої поруч з тобою!" (з елементами як документалістики, так і політичної міфотворчості й медіатизації дійсності). Головними героями цих фільмів мають стати наші сучасники – бійці АТО, волонтери, пересічні патріоти, інноватори-творці, конструктори, переможці життєвих ситуації, активісти Майдану т. ін. На прикладі екранізації однієї життєвої події, високопатріотичного вчинку цих людей створюватиметься ореол привабливості й можливості щоденних патріотичності й героїзму, соціальне середовище, в якому "завжди є місце подвигу";

– щотижневий випуск нового фільму за проектом "Герої поруч з тобою!" та розміщення його в мережах телебачення, Інтернет і кінопрокату як соціальної реклами. Одночасно відбувається дублювання життєвих історій учасників проекту

"Герої поруч з тобою!" у вигляді друкованої продукції (нарисів для ЗМІ, брошур, книжок тощо);

– розробка та запуск системи творчих конкурсів на краще висвітлення (окремо у текстовому, окремо – у відеоформаті) патріотичної проблематики під гаслами "Лицарі долі", "Герої серед нас", "Незламні долі", "Покоління переможців" тощо серед:

а) учнівської молоді, напр., міські – районні – обласні та всеукраїнський етапи конкурсу учнівських творів для 5-6, 8-9 та 10-11 класів;

б) студентської молоді в широкому значенні (без урахування специфіки спеціалізації);

в) окремо для студентів-журналістів і філологів, студентів-істориків, студентів-політологів і соціологів;

г) професійних журналістів місцевих і районних видань;

д) журналістів центральних ЗМІ;

е) окремо для режисерів і тележурналістів-аматорів та окремо для режисерів і тележурналістів-професіоналів;

ж) серед молодих письменників на кшталт "Війна і мир ХХІ століття";

з) серед широкого письменницького загалу (через Національну Спілку Письменників України);

к) серед курсантів військових ВНЗ та воїнів нацгвардії й регулярних частин.

– запуск та розкрутка конкурсів і фестивалів патріотичної пісні (в ідеалі – у форматі на кшталт "Україна має талант" або "Голос країни");

– заснування нагрудних відзнак "Патріот України" (для дорослих), "Козацька звитяга" (для школярів) з відповідною розробкою положення та дизайну відзнак, їх тиражуванням та використанням для нагородження як переможців конкурсів з розвитку патріотизму, так і для відзнак вояків АТО, волонтерів, громадських активістів тощо;

- заснування Грантів Президента України, на підтримку наукових розробок (напр., дисертацій) в галузі національної ідеї та національного патріотизму;

- розробка лінії візуальної (банерно-плакатної) соціальної реклами;

- відбір серед молодих учасників АТО та патріотів-активістів найбільш придатних для підготовки з них "зразкових патріотів" – масових спікерів для ЗМІ та агентів впливу на суспільну думку.

Стратегія середньострокової перспективи першим кроком передбачає формування робочої групи під патронатом Адміністрації Президента України з розробки проекту Концепції національної системи патріотичного виховання. До складу групи необхідно залучити представників Національного інформаційно-політичного центру патріотичної просвіти, Міністерства освіти і науки, Міністерства оборони, Держкомтелерадіо, Національної спілки журналістів, відомих громадських діячів тощо.

Спираючись на Концепцію патріотичного виховання молоді 2009 р. Міністерства освіти і науки, робоча група має розробити законодавчі, організаційні та комунікаційні основи національної системи патріотичного виховання. Паралельно в інформаційному просторі формується думка щодо невідкладності прийняття на законодавчому рівні нормативної бази сучасного патріотичного виховання.

Відповідну Концепцію Президент України подає в порядку законодавчої ініціативи до Верховної Ради України на затвердження.

Стратегія довгострокової перспективи полягає у довготривалому та широкомасштабному практичному виконанню Концепції національної системи патріотичного виховання на всіх рівнях від шкільного класу й студентської групи до трудових колективів органів державної влади й місцевого самоврядування, громадських утворень та формування в їх організаційній культурі патріотичних навичок, традицій і процедур. Це можуть бути,

додатково до перелічених вище як складові короткострокової стратегії такі спецпроекти:

- запровадження Президентських грантів на патріотичні проекти, розробки, дії, здобутки, заохочення до запровадження таких грантів від комерційних і громадських структур;

- встановлення традиції підняття національного прапора як початок всіх урочистих заходів в системі публічної влади та освіти, як початок трудового тижня тощо;

- стимулювання розробки та використання прапорів і символіки школи, факультету, окремого класу, органу публічної влади, структурного підрозділу тощо;

- запровадження щорічних творчих конкурсів патріотичного спрямування для різних вікових, соціальних і професійних груп (конкурс учнівських творів, аматорських фільмів, флеш-мобів, авторської та самодіяльної патріотичної пісні, професійні конкурси серед журналістів, молодих письменників, військовослужбовців тощо);

- встановлення поза статусом офіційних державних нагород спеціальної нагороди "Президентська відзнака за патріотизм" (з полегшеною процедурою нагородження), спеціальних Грамот Президента за заслуги у розвитку українського патріотизму та пошук, відбір і нагородження такими відзнаками героїв-учасників АТО, найбільш політично свідомих і активних українців, резонансних для громадської думки особистостей (напр., героїв журналістських матеріалів і документально-публіцистичних фільмів проекту "Герої поруч з тобою!");

- розгортання в період канікул широкої мережі дитячих і молодіжних військово-спортивних та військово-оздоровчих таборів з патріотичним ухилом;

- розгортання мережі шкільних гуртків з патріотичного моделювання (стратегій-панорам відомих військових сутичок, славетних бойових кораблів, новітніх українських зразків

військової техніки та сучасних озброєнь, діючих моделей військових літаків, танків, ракетно-космічної техніки тощо);

- відбудова стилізацій козацьких фортець як інфраструктури дитячих патріотичних ігор;

- поширення військово-історичних реконструкцій подій козацької держави та часів Київської Русі, видовищних лицарських турнірів тощо;

- розробка та тиражування вітчизняних віртуальних ігрових програм та інтернет-ігор з яскраво вираженим патріотичним змістом на кшталт "Відвоювання Криму", "Зона АТО", "Війна з сепаратистами";

- молодіжні квести – пошуково-ігрові форми пропагування патріотизму через змагання команд на краще виконання поставлених завдань з читанням карт, пересуванням місцевостями, знаходженням артефактів як сучасний аналог колишньої "Зірниці";

- програма пропагування Збройних Сил України "Три дні в армії" з одночасним знешкодженням міфів про негаразди воїнської служби у популярному серед молоді середнього класу форматі "екстремального туризму", коли при реальній військовій частині (зразково-показовій) на короткий термін перебування (від 3 днів до тижня) створюється тимчасовий підрозділ зі школярів, молоді й усіх бажаючих "покуштувати військову службу". Протягом цього терміну підрозділ за спеціальною програмою живе солдатським життям (у покращеному варіанті), приймає своєрідну присягу, встає на підйом державного прапора, проходить військове вчення, долає полосу перешкод, стріляє на полігоні, знайомиться з новітніми зразками озброєння й техніки, прослуховує лекції з військової справи та надання первинної медичної допомоги тощо;

- "П'ята рота" – телевізійна реаліті-шоу програма пропагування Збройних Сил України у форматі "За склом", що висвітлює життя й побут новобранців окремо взятої роти, їх становлення, конфлікти, випробування тощо;

– стимулювання різноманітних форм місцевого патріотизму "Малої Батьківщини" як органічної складової загальнодержавного патріотизму "Великої України";

– координація діяльності різноманітних державних, освітніх та громадських організацій і установ в частині патріотичного виховання української молоді та суспільства в цілому.

Україна конче потребує значної кількості документальних фільмів про події, що відбуваються. Їх виробництво значно дешевше ніж художніх, однак і увага до них трохи менша. Водночас, сьогоденні формати напівдокументальних-напівхудожніх фільмів дозволяють ефективно поєднати в собі дешевизну документалістики і ефективність художніх фільмів (що наочно демонструє російське телебачення). Відповідно вже сьогодні слід розпочати виробництво принаймні декількох фільмів в межах загальної серії «Герої не вмирають» та «Звичайний патріотизм» для демонстрації як на телебаченні, так і для надання до шкіл та ВНЗ.

Висновки. В надзвичайно складних умовах, коли сучасне українське суспільство перебуває в еволюційній фазі ціннісного зсуву, коли відбувається стихійний злам колишньої системи цінностей та таке саме стихійне безсистемне становлення нової системи суспільних цінностей [10, с. 308], подальше ігнорування відсутності в країні цілеспрямованої акцентованої та ефективної державної політики патріотичної просвіти й виховання може становити реальну загрозу процесам подальшої демократизації та європейської інтеграції української держави. Адже якщо держава не піклується про інсталяцію в суспільній свідомості нових демократичних цінностей, то з посиленням невідворотних негараздів і проблем модернізаційних процесів реформаторські настрої суспільства можуть досить швидко змінитися радикальними, масова підтримка реформаторського політичного режиму змінитися на його повне несприйняття, а демократичні

сподівання – на вимогу «сильної руки» та нового авторитарного лідера.

Тому саме ініційована державними діями й підтримана суспільством нова політика політичної просвіти й виховання має забезпечити перехід до домінування духовних цінностей, інтересів людини і суспільства, принципів моральної політики, високого професіоналізму та відданості, всього того, що можна назвати служінням народу і Батьківщині – високим патріотизмом.

Інакше, як попереджав ще на зорі української незалежності М. Амосов – "без почуття патріотизму, без любові до своєї Батьківщини, без утвердження в суспільстві свідомості ідеї як політичної спільноти, об'єднаної історичною долею, державною мовою, інститутом громадянства, без визнання достоїнності людини, гідності й цінності людської особистості як ключового елемента права, без продукування і культивування системи ціннісних орієнтацій загальноцивілізованого характеру не лише в сфері культури, освіти, науки, але й економіки й політики годі сподіватись на динамічну трансформацію українського суспільства в суспільство ліберальної демократії. А іншого шляху у нас немає" [6, с. 25].

Список використаних джерел:

1. Амосов Н. Идеология для Украины [Электронный ресурс] / Н. М. Амосов // Зеркало недели. Украина. – № 16 – 18 апреля 1997. – Режим доступа : http://gazeta.zn.ua/SCIENCE/ideologiya_dlya_ukrainy.html
2. Гула Р. Патріотизм в Україні: уроки минулого, сучасний стан, погляд у майбутнє [Текст] / Р. В. Гула // Архіви України . – 2013. – № 6. – С. 38–45.
3. Загородня А. Сучасне розуміння патріотичного виховання молоді [Електронний ресурс] / А. Загородня. // Теорія та методика управління освітою . – 2013. – Вип. 10. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ttmuo_2013_10_11.pdf

4. Карпінський Б. Державотворчий патріотизм нації як основа фінансового забезпечення конституційного ладу (Частина I) [Текст] / Б. А. Карпінський // Науковий вісник НЛТУ України . – 2013. – Вип. 23.12. – С. 211–219.

5. Колеснік Є. І. Формування особистісних якостей громадянина–патріота та основні його принципи [Текст] / Є. І. Колеснік // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки . – 2013. – № 13(2). – С. 111–119.

6. Мельнікова О. Проблеми патріотичного виховання сучасної молоді [Текст] / О. В. Мельнікова // Духовність особистості . – 2012. – Вип. 2. – С. 83–89.

7. Мельничук Т. Виховання патріотизму та національного імунітету для збереження культурної спадщини українського народу [Електронний ресурс] / Т. Ф. Мельничук // Педагогічний процес: теорія і практика . – 2014. – Вип. 2. – С. 23–28. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/pptp_2014_2_7.pdf

8. Парубчак І. Політична соціалізація як цілеспрямований вплив держави на розвиток суспільних процесів [Текст] / І. О. Парубчак // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. праць / ХарPI НАДУ. – 2013. – випуск 1 (43). – С. 276–284.

9. Попок А. Місце держави в патріотичній діяльності як системі суб'єкт–об'єктних відносин [Текст] / А. А. Попок, О. Г. Діденко // Ефективність державного управління . – 2013. – Вип. 34. – С. 22–30.

Oleksandr Radchenko, Tetiana Guzenko

PERSPECTIVES

Annotation: Article is about the development of education and patriotic education in Ukraine is extremely actualized recently with the outbreak of hostilities in the Donbas. Proposed the basic outline of the Concept of education and patriotic education in Ukraine as an adequate

response to the challenge of history and urgency of the public demand for a new state policy in the sphere of socialization and re-socialization of citizens.

Keywords: patriotism, patriotic education and training, public policy, political socialization.

Олександр Кучабський,
*доктор наук з державного управління, професор,
професор надзвичайний Поморської Академії в Слупську,
Польща*

Сергій Петраков,
*здобувач Харківського регіонального інституту державного
управління Національної академії державного управління при
Президентіві України*

УДК 351.751

СВІТОВИЙ ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ДЕРЖАВИ

Анотація: **дослі**

Дже
нні

Ключові слова: **цінності**

Постановка проблеми. В сучасному світі від початку формування глобального інформаційного суспільства накопичилася ціла низка різноманітних підходів, парадигм і моделей регулювання інформаційного простору держави. Тому для України важливим завданням дослідження є розгляд існуючих моделей регулювання інформаційної сфери на прикладі провідних держав, іншими словами, міжнародного досвіду впорядкування інформаційних відносин в суспільстві, що допоможе виявленню сутнісних особливостей практичної реалізації інформаційної функції держави. На межі 80-90-х рр. XX ст. стратегічною метою розвитку в багатьох країнах була проголошена побудова інформаційного суспільства. Тому нагальною потребою сьогодення є багатоаспектне дослідження напрямів державної

інформаційної політики та її особливого сегмента – механізму регулювання інформаційної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний науковий доробок в розробку питань державного регулювання інформаційної сфери зробили такі автори як В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, І.В. Арістова, Г.В. Атаманчук, І.Л. Бачило, Л.В. Березовець, К.І. Беляков, Ю.П. Битяк, В.М. Брижко, О. Є. Бухтатий А.С. Васильєв, Н.І. Глазунова, В.Ф. Іванов, Р.А. Калюжний, А.В. Колодюк, В.К. Колпаков, В.А. Копилов, Б.А. Кормич, Л.В. Кузенко, О. В. Кузьменко, Б.М. Лазарєв, О.В. Логінов, А.В. Макаренко, В.Я. Малиновський, Й.У. Мастяниця, В.Б. Наумов, І.Ю. Онопчук, В.Ф. Опришко, О.В. Радченко, О.П. Рябченко, О.В. Соснін, М.В. Томенко, В.С. Цимбалюк, М.Я. Швець, Л.Є. Шиманський, О.І. Ющик та інших.

Проте, вченими не достатньо повно розглянуто існуючі моделі регулювання інформаційної сфери та визначено механізми адаптації існуючого досвіду щодо цього питання.

Метою статті є визначення особливостей існуючих моделей державного регулювання інформаційної сфери за кордоном та визначення можливостей для їх використання в Україні.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні дослідники виділяють дві моделі відносин держави та ринку в інформаційній сфері: західну і східну. Західною моделлю називають шлях, яким йдуть індустриально розвинені країни, в його рамках можна виділити модель континентальної Європи і англосаксонську.

Англосаксонська модель визначається загальною концепцією соціально-економічного розвитку, яка передбачає превалювання приватного сектору над функціями держави в усіх напрямках розвитку суспільства. Американський вплив у галузі комунікаційних технологій та інформаційної сфери відчутний в глобальних процесах, міжнародній політиці, світовій економіці.

Ця модель передбачає інтенсивний розвиток електронних комунікацій для встановлення соціальних, політичних, культурних

зв'язків у суспільстві. Проблема розвитку універсальних послуг має важливе значення в США та Великій Британії, вона вирішується за допомогою стратегії поліпшення якості інформаційних послуг, соціальної орієнтації суспільства.

Специфічною рисою цієї моделі є вплив чинного законодавства на розвиток перспективних галузей економіки, права інтелектуальної власності, соціального захисту населення.

Погляд Конгресу США на стратегію національної інформаційної політики викладений у доповіді Ф.Вайнгартена “Удосконалення федеральної інформаційної політики: погляд Конгресу” (1996 р.), де зазначається, що Сполучені Штати сприймають інформаційні проблеми як політичні фактори для прийняття рішень, невіддільні від глобальних проблем американського суспільства. Інформація виступає одним із основних ресурсів держави, а системи, що лежать в основі її створення, обробки і поширення, сприяють прогресивному розвитку і становлять основні соціальні інфраструктури суспільства. Інформаційна індустрія трактується як головний стратегічний чинник конкуренції та провідний сектор національної економіки [10, с. 40-41].

Пріоритетами регулювання інформаційної сфери в США є наступні положення:

- підтримка досліджень та розробок у галузі інформації і комунікації; вплив на їхнє спрямування та заохочення до поширення технічних знань і можливостей в економіці; сприяння обміну технологіями між лабораторіями та фірмами, запровадження нововведень на ринках;

- побудова та вдосконалення інформаційної інфраструктури, контроль за її діяльністю, побудова глобальних систем комунікації і дослідження впливу систем на міжнародні, національні та приватні пріоритети;

- збереження порушеної новими технологіями рівноваги між чотирма основними інформаційними цінностями:

конфіденційністю інформації, інформацією як суспільним благом, інформацією як товаром, інформацією як невіддільним компонентом існування держави (необхідне відновлення цієї рівноваги і встановлення нових засобів контролю для нових інформаційних відносин);

– недоторканність приватного життя, конфіденційність інформації персонального характеру на різних рівнях у різних сферах державного управління і в приватному секторі;

– створення урядової політики в галузі інформації і комунікації [10, с. 44].

В той же час, концепція національної інформаційної політики США ставить завдання розширення і вдосконалення інформаційного простору, посилення свого впливу в таких регіонах, як Латинська Америка, Центральна і Східна Європа, країни Арабського світу та Азійсько-Тихоокеанського регіону. США запропонували доктрину “інформаційної парасольки” міжнародного співробітництва з широким колом країн у різних регіонах світу, суть якої у превентивній комунікації на основі переміщення масивів інформації, що передається США державам-реципієнтам для забезпечення їх національних інтересів і, як наслідок, збереження лідерства США у політичній системі міжнародних відносин [10, с. 45].

Вдосконалення інформаційного простору є політичним та економічним факторами інформаційної монополії США у міжнародному інформаційному просторі: США – основний експортер не тільки програмного забезпечення, а й аудіовізуальних творів, телепрограм, кінострічок, музичної продукції, розважальної інформації та реклами. У той же час інформаційний простір США убезпечений від будь-якого втручання із зовні, що забезпечує політичні пріоритети у глобальних інформаційних відносинах [1, с. 25].

Англійська модель максимально наближена до американської:

– Роль держави обмежується створенням умов для ринкової конкуренції в інформаційній сфері.

– Стратегія розвитку суспільства визначається як приватна ініціатива, лібералізація ринку телекомунікацій, створення мереж та інформаційних супермагістралей, захист нових структур на інформаційних ринках [1, с. 29].

Таким чином, можна констатувати, що концепція інформаційної політики в рамках англосаксонської моделі виходить із становища в міжнародному інформаційному просторі, рівня розвитку інформаційних технологій і впровадження нових форм управління інформаційними потоками.

Актуальне для континентальної Європи питання про те, що розвивати спочатку – мережі або послуги, не стоїть перед США і Великобританією. Там домінує думка про те, що необхідно спочатку побудувати мережі для того, щоб розвивати послуги.

Проблема розвитку послуг, доступних для усіх (проблема універсального обслуговування), має особливе значення для США. Універсальне обслуговування служить противагою можливим негативним елементам політики лібералізації: адже ціль цієї політики – поліпшити якість послуг і знизити їх вартість для ділових споживачів, а не для населення.

Європейська модель також вирізняється пошуками рівноваги між контролем держави та стихією ринку, динамічним поєднанням державних інтересів і прагнень приватного та корпоративного бізнесу. Характерними рисами європейської моделі виступають варіативність і політична спрямованість програм регулювання інформаційної сфери для різних країн, обумовлених новою європейською геополітикою, становленням економіки знань, різними можливостями постіндустріального розвитку. В рамках європейської моделі українські дослідники (Є.Макаренко, А.Колодюк) називають західноєвропейську, скандинавську, центральноєвропейську, східноєвропейську стратегії [3, с. 25].

Західноєвропейський підхід до ролі держави в процесі переходу до інформаційного суспільства викладено в наступних документах:

Резолюція Європейського Союзу “Біла Книга. Зростання, конкурентоспроможність, зайнятість: виклики та стратегії XXI століття”, в якій підкреслюється важливість державного контролю в комунікаційній сфері (особливо над супермагістралями) з врахуванням переваг приватного сектору [11];

– Директива Європейського Союзу “Зелена Книга. Життя і працевлаштування в інформаційному суспільстві”;

– Рекомендації “Інформаційна магістраль для глобального суспільства” (Brussels, 1996) [3];

– Програма “Europe i-2020”.

Основне в політиці Європейського Союзу – пошук певного балансу між повним контролем з боку держави та вільним розвитком ринку, динамічне поєднання урядових та ринкових сил із врахуванням того, що роль кожної з них може змінюватися в часі. Цей підхід тим більше виправданий, тому що ключовим елементом програми європейської інтеграції є поняття “соціальна Європа”, бо такими є самоідентифікація і самовизначення цього регіону. Саме в цій площині полягають основні відмінності між англосаксонською та європейською моделями регулювання.

Сьогодні інформаційна політика Європейського Союзу виходить із доктрини європейського інформаційного суспільства, проголошеної 1994 року у доповіді “Європа і глобальне інформаційне суспільство: рекомендації для Європейської Ради ЄС” (відома у науковій літературі як доповідь Мартіна Бангеманна) [3, с. 48]. Основна ідея – зміна традиційних підходів і оцінок міжнародного співробітництва і світової конкуренції: від геополітики, яка визначає міжнародне становище країни за географічними ознаками, природними ресурсами, кліматичними умовами, політико-економічними чинниками, до технологічної політики (інформатики), яка визначає місце кожної держави в

світовій ієрархії залежно від впровадження нових наукових досягнень та високих технологій в усі сфери життєдіяльності суспільства. Позиція ЄС у регіоні обумовлює економічну і соціальну інтеграцію європейських країн, реорганізацію бізнесу, переосмислення взаємовідносин державного і приватного секторів, нові форми організації праці та інші інституційні перетворення. Напрямки і стратегії інформаційної політики ЄС втілені у програмах і проектах Організації стратегічних наукових досліджень таких, як: RTD (Розвиток Технологічних Досліджень), ІМРАСТ (Інформаційні технології і ринкова політика), ESPRIT (Європейська стратегічна програма промислового розвитку і впровадження технологій), проектах “Он-лайн для урядів”, “Глобальна інвентаризація”, “Глобальний виклик Бангеманна”, “Електронна комерція”, “Дистанційна освіта, медицина, культура та інформаційні послуги”. Реалізація програм і проектів ЄС, спрямованих на становлення ІС в Європі, здійснюється за підтримки ЄС та європейських країн на найвищому рівні [3, с. 54].

Політика країн Європейського Союзу в інформаційній сфері базується на таких принципах:

- сприяння розширенню суспільного доступу до передових інформаційно-комунікаційних технологій шляхом створення локальних центрів доступу до них у бібліотеках, школах тощо;
- розширення деяких соціальних послуг, що надаються в електронній формі та підвищення рівня їх доступності;
- запровадження інформаційно-комунікаційних технологій у державну систему освіти та перепідготовки кадрів і допомога з боку держави в адаптації до нових можливостей;
- проведення досліджень у сфері соціальних наслідків, викликаних розповсюдженням інформаційно-комунікаційних технологій, та у сфері можливостей адаптації усіх категорій громадян до нових умов життя;
- виконання просвітницько-демонстраційних функцій і підвищення рівня ознайомлення суспільства з можливостями

інформаційно-комунікаційних технологій, що запроваджуються; при цьому державні органи влади повинні бути лідерами з використання інформаційно-комунікаційних технологій у своїй щоденній діяльності, стимулюючи цим прискорення інформаційного розвитку усього суспільства; крім того, роль лідерів повинна сприяти накопиченню критичної маси активних споживачів всередині державної адміністрації і всього державного сектору, а також і за його межами;

- сприяння процесу стандартизації технічних систем з метою забезпечення сумісності різноманітних мереж, а також мережевих послуг, що надаються;

- контроль за розробкою відповідного законодавства та дотриманням юридичних гарантій [3, с. 43].

Європейська модель, що відповідає цим принципам, включає такі положення:

- пошук балансу між контролем з боку держави та ринком;
- динамічне поєднання державних та ринкових сил при гнучкій зміні ролі кожної з них з часом;
- пріоритетний розвиток сфери послуг та забезпечення універсального обслуговування;
- законодавча регламентація особистої ініціативи громадян;
- орієнтація на функціональне та практичне інформування населення, а не на розваги, як в американській моделі;
- врахування різноманітності підходів у межах країн Європейського Союзу, окремі випадки яких представлені скандинавською (акцент на наданні послуг, соціальна складова, лібералізація телекомунікацій) та французькою моделями (сильна роль держави з орієнтацією на технічне забезпечення, створення мереж та підтримка вітчизняного виробництва, стимулювання домашніх користувачів).

Значна увага приділяється сучасним інформаційним технологіям, що детально виписано в програмі “Europe i-2020”. Програма передбачає виконання двох взаємодоповнюючих груп

дій. З одного боку, це стимулювання послуг, програмних платформ та контенту, що охоплюють надання державних послуг у режимі он-лайн, а також електронний бізнес, а з другого – охоплення універсальної інфраструктури та питань безпеки. Відтак до 2020 року Європа має забезпечити:

- модернізацію державних послуг у режимі он-лайн;
- діяльність електронного уряду;
- комп'ютеризацію освітньої сфери;
- надання медичного обслуговування в електронній формі;
- створення більш динамічного середовища для розвитку електронного бізнесу [3, с. 58].

Однак, незважаючи на спільність принципів розвитку, кожна з країн ЄС зберігає свої особливості у формуванні державної політики, створенні національної інформаційної інфраструктури й у формах використання інформаційних технологій.

Аналізуючи європейську модель інформаційного суспільства в цілому, відзначимо, що пошук певного балансу між повним контролем з боку держави і законами ринку, тобто, сполучення урядових і ринкових сил, виступає основною рисою інформаційної політики не тільки країн Північної Європи, але й інших країн Європейського союзу. У той же час ЄС продовжує приділяти сьогодні велику увагу питанням приватизації і лібералізації ринку інформаційно-комунікаційних технологій.

Крім західної, у науковій літературі виділяють азійську модель, яка реалізує ідеологічну доктрину країн Азійсько-Тихоокеанського регіону, побудовану на філософських принципах конфуціанства, діяльності держави з інституціоналізації цих принципів [10, с. 41].

В основі азійської моделі – альтернативний соціально-економічний розвиток регіону, конкуренція із Заходом, утвердження власних ціннісних орієнтацій, зв'язок між культурними традиціями (освіта, виробнича дисципліна, відданість корпорації, довіра, сімейна гармонія) і соціальними

трансформаціями. У рамках азійської моделі виділяють японську, індійську та младоазійську.

Японська модель, у створенні якої основний внесок належить Й.Масуді, професору кількох японських і американських університетів, раднику провідних інформаційних корпорацій, спрямована на вдосконалення системи корпоративного управління за принципом ієрархічної піраміди, в основі якої три складових чинники: *он* (вдячність), *гігі* (відповідальність), *ва* (гармонія). Вони виражають угоду про взаєморозуміння і взаємодопомогу вищого і нижнього рівнів управління [11, с. 34].

Ця модель використовує пріоритетний розвиток інформаційних технологій і впровадження інформаційних послуг у всі сфери життєдіяльності країни.

Індійська модель своїм головним пріоритетом передбачає розвиток внутрішніх людських ресурсів. Індія володіє значним науково-технічним потенціалом, а також ефективною законодавчою системою. Особливості побудови інформаційного суспільства в Індії – це обережність та послідовність, а також опора на національні культурні традиції. Важливу роль у такому прогресі відіграє політика реформування уряду, спрямована на забезпечення кожного індійця універсальним доступом до інформаційно-технологічних ресурсів за помірними цінами. Індія, де понад 50% населення є неграмотним, за державної підтримки створила сучасну індустрію програмного забезпечення, яке вже складає 1/5 індійського експорту.

Прискореними темпами характеризується інформаційний розвиток Китаю. В основі цього розвитку лежить модель економічної співпраці держави і ринку. Вагомі інвестиції китайського уряду в сферу науково-технічних розробок, залучення іноземного капіталу вже приносять свої плоди, обіцяючи в майбутньому перетворити цю раніше технічно відсталу країну в один зі світових центрів нових технологій. У першу чергу йдеться про сектор телекомунікацій.

Формулювання стратегії регулювання інформаційної сфери з'явилося в Китаї тільки в 2001 р.; Зборами народних представників була прийнята "Програма десятого п'ятирічного плану національної економіки і соціального розвитку КНР", що сформулювала ключові напрями впливу. Ця стратегія відбиває особливе становище китайського суспільства. Китай усе ще залишається індустріально невисоко розвинутою країною, тому в процесі розвитку інформаційної сфери необхідно враховувати цей факт.

У 2001 р. китайською Держрадою був прийнятий проект телекомунікаційної реформи, що передбачає поступовий відхід держави від прямого втручання в діяльність телекомунікаційних підприємств, створення сприятливої ринкової атмосфери в телекомунікаційному секторі; демонополізацію телекомунікаційного сектора, посилення конкуренції, заохочення приходу приватного капіталу на телекомунікаційний ринок, у тому числі іноземних інвесторів.

Позитивну роль у регулюванні телекомунікаційного ринку відіграли законодавчі документи, що регулюють сферу телекомунікацій і мережі Інтернет. Тут хотілося б відзначити такі моменти, що стосуються законодавчого регулювання китайського сегмента Інтернету і телекомунікаційної сфери: 1) міністерство громадської безпеки відповідає за безпеку комп'ютерних мереж, технічну безпеку і безпеку інформаційного змісту; 2) усі мережі, що підключаються до мережі Інтернет, зобов'язані підключатися винятково через мережі, визначені урядом; 3) у Китаї прийняті спеціальні закони, орієнтовані на регулювання діяльності інформаційних послуг у мережі Інтернет. Мова йде про регулювання змісту, тільки традиційні ЗМІ певного рангу мають право створювати сайти і надавати інформаційні послуги, інші комерційні організації, якщо вони орієнтовані на надання інформаційних послуг, зобов'язані підписати контракт із традиційними ЗМІ і купувати інформацію в них [2, с. 257].

Таким чином, китайський уряд відіграє дуже важливу роль у розвитку вітчизняного інформаційно-комунікаційного сектора, що включає в себе Інтернет. Ця роль виявляється в створенні національної стратегії інформатизації і формуванні економічних і політичних інститутів у цій сфері. Подвійний підхід, продемонстрований китайським урядом у взаєминах з телекомунікаційним сектором – стимулювання розвитку національної інформаційної інфраструктури і поступове відкриття ринку, що включає в себе відкриття доступу іноземних інвесторів і відносно суворий контроль над даним сектором, що включає в себе інвестиційний контроль і контент-контроль, – пояснюється, з одного боку, сильним бажанням розвивати свою економіку, інтегруватися у світове співтовариство і домогтися лідируючого місця в майбутній світовій конкуренції, з іншого боку, однаково сильним бажанням зберегти політичну стабільність, а також морально-етичні цінності [2, с. 258].

Младоазійська модель виступає як стратегія регіону Східної і Південно-Східної Азії – епіцентру індустриального та інформаційного розвитку, до якого належать Південна Корея, Тайвань і Гонконг, а в останні роки наближаються Таїланд, Малайзія, В'єтнам. Ця модель – трансформована японська ідея, успіх якої у підтриманні стабільного макроекономічного і політичного середовища та співробітництві держави з приватним капіталом. Уряди приймають рішення щодо вагомих інвестицій приватного сектору в інформаційну сферу, стимулюють створення матеріальної і соціальної інфраструктури (тобто порушується фундаментальний принцип невтручання держави у ринкові відносини). Державний контроль, його форми і методи можуть бути різними, але дилема “державна – ринок” виступає як соціально-політична, а не суто економічна. Младоазійська модель характеризується політичним і економічним співробітництвом держави і приватного сектору.

Сінгапурська модель менш відома. Її характерними рисами є висока частка (58%) високотехнологічної продукції в обсязі

експорту (у США - 32%, а у Фінляндії - 27%), значний рівень розвитку електронної торгівлі, високу конкурентоздатність і ВВП на душу населення [9, с. 13]. При цьому важливими факторами є істотне розшарування суспільства за рівнем добробуту і практично повна відсутність демократичних механізмів, зокрема, показник “свобода ЗМІ” (інтервал від 0 до 100) у Сінгапурі дорівнює 68, що в чотири рази перевищує цей показник у США та Фінляндії і у три рази – показник розвинутих країн.

Важливою рисою сінгапурської моделі інформаційного суспільства є увага до соціальної сфери. Так, у 2000 р. була запущена державна програма “Електронний уряд Сінгапуру”, розгорнуті інтегровані портали держустанов “Урядовий портал” і сервіс-центр “Електронний громадянин”, що надають інформаційні послуги в сфері офіційної державної політики, бізнесу, освіти, роботи, родини, здоров’я, відпочинку, спорту, транспорту, туризму й ін. Сайт розміщає пошукову систему і має зворотний зв’язок у вигляді розгорнутої електронної форми. Всі установи освіти, соціальної сфери, культури переведені в Інтернет, причому не як формальне формування, а з широким набором електронних послуг, таким чином, більша частина діяльності держустанов (відомств, шкіл, лікарень, бібліотек) здійснюється через Інтернет [6, с. 229-230].

Успіх двох останніх моделей базується на втручанні держави в прийняття рішень в галузі великих вкладень приватного капіталу, на активній участі держави в створенні національної інформаційної інфраструктури [4].

Отже, досліджуючи західну модель, можна зробити висновок, що англосаксонська модель визначається загальною концепцією соціально-економічного розвитку, яка передбачає превалювання приватного сектору над функціями держави в усіх напрямках розвитку суспільства. Американський вплив у галузі комунікаційних технологій та інформаційної сфери відчутний в глобальних процесах, міжнародній політиці, світовій економіці.

Європейська модель відрізняється стратегією європейської інтеграції, поняттям “об’єднаної Європи”, пошуками рівноваги між контролем держави і стихією ринку, динамічним поєднанням державних інтересів і прагнень приватного та корпоративного бізнесу із врахуванням того, що роль кожного з них може змінюватися в часі. Характерними рисами європейської моделі виступають варіативність і політична спрямованість програм побудови інформаційного суспільства для різних країн, обумовлених новою європейською геополітикою, становленням інформаційної (інтелектуальної) економіки, різними можливостями постіндустріального розвитку.

Слід констатувати, що процес інформаційних перетворень у світі незворотний, у наші дні створюється нова карта світу – інформаційна, яка показує стан даної сфери в кожному його регіоні[5]. Відповідно до неї, висока щільність інформації, інтенсивність розвитку і використання нових інформаційних технологій припадає сьогодні, у першу чергу, на США, країни ЄС, особливо його північний регіон, Японію, Сінгапур, Китай. Разом з тим навіть у цих розвинутих країнах недостатньо розвинута комунікаційна інфраструктура і доступ до одержання інформації.

Узагальнення різних підходів дозволяє виявити наступні інваріантні властивості, що виступають ядром будь-якої концепції регулювання інформаційної сфери. Як правило, використовується комплексний підхід, заснований на підтримці балансу інтересів держави, суспільства, підприємницьких кіл і окремої особистості. При цьому підкреслюється провідна координуюча роль держави як органу, здатного виразити і забезпечити захист інтересів усього суспільства. Крім цього, концепція регулювання повинна мати гуманістичну спрямованість, що не допускає ситуацій, у яких хтось буде “виключений” з інформаційного суспільства[8]. І, нарешті, третьою, основною складовою більшості концепцій регулювання є переконаність у величезній значущості інформації, знань і освіти в цілому. Тобто, успіх державного регулювання інформаційної сфери як ніколи залежить від плідної взаємодії держави, бізнесу і

суспільства, хоча в кожному випадку співвідношення їхньої активності і ролі може бути різним.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, на сьогоднішній день не існує універсального підходу, або ж єдиної моделі регулювання інформаційної сфери. У кожному регіоні світу та країні існують свої внутрішні особливості, які згодом і визначають специфіку цього процесу. Виявлено, що поряд з загальними рисами становлення певної моделі на світовому рівні, національні та регіональні особливості країн впливають на специфіку її побудови і розвитку. В “західній” моделі основна роль відводиться ліберальному погляду держави на інформаційний ринок та робиться наголос на побудові супермагістралей та їх універсальному обслуговуванні, а в “азійській” – приділяється більше уваги державному регулюванню ринку, спостерігається прагнення встановити зв’язок між традиційними культурними цінностями і невідворотними соціальними змінами.

Список використаних джерел:

1. Волокитин А.В. Роль государства в развитии информационного общества / А. В. Волокитин, И.Н. Курносов // Развитие информационного общества в России. – Т. 1: Теория и практика / Сборник статей под ред. Н.В. Борисова и Ю.Е. Хохлова. – СПб: Изд-во Санкт-Петербургского университета, 2001. – С. 19-38.
2. Лежун Ц. Китайский интернет: стратегия информатизации и телекоммуникационная политика / Цзя Лежун // Национальные модели информационного общества / Отв. ред. и сост. Е.Л. Вартанова, науч. ред. Н.В. Ткачева. – М.: ИКАР, 2004. – С. 251-262.
3. Макаренко Є.А. Європейська інформаційна політика / Є. А, Макаренко. – К.: Науково-видавничий центр “Наша культура і наука”, 2000. – 367 с.
4. Мелюхин И.С. Информационное общество: истоки, проблемы, тенденции развития / И. С. Мелехин. – М.: МГУ, 1999. – 208 с.

5. Радченко О. В. Інституційні та методологічні аспекти формування і реалізації державної комунікативної політики в Україні / О. В. Радченко, О. Є. Бухтатий // Публічне управління : теорія та практика : зб. наук. пр. Асоціації докторів державного управління. – Х. : Вид-во АДНДУ, 2014. – № 3(19). – С. 33–39.

6. Ткачева Н.В. Сингапур: социальные измерения информационного общества / Н. В. Ткачева // Национальные модели информационного общества / Отв. ред. и сост. Е.Л. Вартанова, науч. ред. Н.В. Ткачева. – М.: ИКАР, 2004. – С. 226–234.

7. Химанен П. Информационное общество и государство благосостояния: Финская модель / П. Химанен, М. Кастельс; Пер. с англ. – М.: Логос, 2002. – 224с.

8. Україна медійна : на порозі інформаційної революції [Текст]: моногр. / Олександр Бухтатий, Олександр Радченко, Гліб Головченко. [За науковою редакцією д. держ. упр., проф. Радченка О. В.]. – К. : Видавець СВБ Панасенко, 2015. – 208 с.

9. Чернов А.А. Становление глобального информационного общества: проблемы и перспективы / А. А. Чернов. – М.: Издательско-торговая корпорация “Дашков и Ко”, 2003. – 232 с.

10. Masuda Y. The Information Society as Postindustrial Society. Wash.: World Future Soc., 1983.

11. White Paper. The Challenges and Ways Forward into the 21st Century. – Brussels, 1993.

Oleksandr Kuchabski, Sergij Petrakov

PERSPECTIVES

Annotation: *This article.*

Keywords: *alist.*

Томаш Міхальські,
*доктор хабілітований в закресі наук географічних, професор,
професор Гданьського національного університету,*

Іван Парубчак,
*доктор наук з державного управління, доцент,
професор Вищої школи міжнародних відносин та суспільних
комунікацій в Хелмі, Польща*

УДК 351.84:35.072.2:342.5 (477)

СОЦІАЛЬНИЙ ДІАЛОГ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ СУЧАСНИХ СУСПІЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Анотація: розглянуто зміст соціального діалогу в сучасних реаліях соціально – економічного життя країни. Вивчено основні аспекти комунікативної політики держави в контексті інституту соціального діалогу. Запропоновано досягнення збалансованості соціальної політики через застосування чинників соціального діалогу в суспільстві.

Ключові слова: комунікативна політика, легітимна форма, державне управління, соціальний діалог, інституалізація, держава, соціалізація.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Сьогодні трансформаційні процеси в Україні супроводжуються різноманітними наслідками в усіх сферах життєдіяльності суспільства – політичній, економічній, соціальній, духовній та інших. Це призводить до виникнення соціально-політичних протиріч, збільшення рівня конфліктності, зростання соціальної напруженості в суспільстві. Для вирішення цих проблем необхідні ефективні легітимні чинники [4].

Розглядаючи сутність соціального діалогу, слід зазначити, що у сучасних умовах кожен громадянин, навіть не усвідомлюючи цього, є його стороною. Це обумовлюється постійною взаємодією з різними соціальними групами і владними структурами. Саме завдяки соціальному діалогу досягається узгодження політичних та соціально-економічних інтересів різних соціальних груп і владних структур з метою досягнення соціального миру і стабільності у суспільстві [6]. Оптимальний соціальний діалог зміцнює стосунки між його сторонами, завдяки такому діалогу держава може досягати значного прогресу в соціально-економічному розвитку. Соціальний діалог дозволяє скоротити кількість конфліктів та сприяє стабільності у політичній та соціально-економічній сферах.

Сутність соціального діалогу пов'язана із соціальною політикою держави. Здійснення соціально-економічних реформ у сучасному суспільстві також пов'язане з загостренням соціальних проблем, що потребує узгодження інтересів різних соціальних груп та владних структур цивілізованим, безконфліктним шляхом [12]. Інструментом вирішення цієї проблеми служить соціальна політика держави, яка спроможна сконцентрувати зусилля державних органів на розв'язанні найгостріших соціальних проблем.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання проблеми. У сучасних світоглядних концепціях соціальний діалог розглядається як суспільний діалог між класами і соціальними групами щодо забезпечення певних умов співіснування на основі узгодження їх інтересів у політичній та управлінській сфері. З розвитком постіндустріального суспільства і змінами у соціальній структурі вузька форма соціального діалогу виявилась недостатньою для врегулювання багатьох фундаментальних соціальних проблем. У зв'язку з цим практика діалогу стала розповсюджуватися на всі структури так званого

третього сектору – об'єднань громадян та інститутів територіального, професійного, економічного самоуправління [7, с. 146]. Можна стверджувати, що дана форма соціального діалогу використовується в діяльності багатьох урядів у процесі розроблення політики та державних програм, така практика існує і в Україні.

Якщо розглядати визначення соціальної політики в контексті інституту соціального діалогу, то найбільш вдалим є визначення соціальної політики, під яким розуміється діяльність держави й суспільства по узгодженню інтересів різних соціальних груп і соціально-територіальних громад у сфері виробництва, розподілу та споживання, що дозволяють узгодити інтереси цих груп з інтересами людини та довготерміновими цілями суспільства [8, с.13]. Такий підхід вказує на врахування в соціальній політиці принципів соціальної справедливості та соціального діалогу як основних цінностей сучасного громадянського суспільства.

Визначення невіршених раніше частин загальної проблеми, яким присвячена стаття. У науковій літературі можна виділити два протилежних підходи до вирішення соціально-політичних протиріч та конфліктів. Перший з них – це конфронтаційний шлях, суть якого полягає в твердженні про те, що протилежні інтереси соціальних груп настільки суперечливі, що повне вирішення протиріччя відбувається шляхом соціальної ліквідації опонента. Другий – це співробітництво між різними соціальними групами та державою, або цивілізований шлях. У межах цієї моделі визнається, що протиріччя не бувають абсолютними, завжди існують можливості узгодження інтересів та досягнення потенційної згоди [14]. Саме в рамках другого підходу і можливий розгляд соціального діалогу як легітимної форми вирішення соціально-політичних протиріч.

Не існує універсальної моделі соціального діалогу, він є засобом підвищення продуктивності праці та

конкурентоздатності. Соціальний діалог – не лише форма управління кризою, іноді уряди звертаються до соціальних партнерів лише у випадку економічної кризи, шукаючи їх підтримки у вжитті непопулярних заходів [21]. Такий підхід докорінно помилковий, оскільки діалог повинен ґрунтуватися на взаємній довірі та впевненості, що досягаються роками добросовісного співробітництва. Тобто соціальний діалог повинен використовуватися не лише за несприятливих, але й за сприятливих соціально - економічних обставин; ця теза і вимагає подальшого глибшого вивчення та обґрунтування.

Формулювання мети статті, постановка завдань. Метою статті є запропонувати використання процесів соціального діалогу як інституційного способу контакту між державною владою та соціальними групами і їх суб'єктами. Для цього потрібно вирішити низку завдань:

Розглянути сутність соціального діалогу в сучасних реаліях соціально– економічного життя країни.

Вивчити основні аспекти соціальної політики держави в контексті інституту соціального діалогу.

Дослідити сутність соціального діалогу як легітимної форми вирішення соціально – управлінських протиріч.

З'ясувати можливість досягнення збалансованості соціальної політики через застосування процесів соціального діалогу в суспільстві.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Соціальна політика держави спрямована на підвищення добробуту населення шляхом діяльності в таких сферах, як зайнятість, соціальний захист, охорона освіти, здоров'я, житлова політика. Найбільш пріоритетними цілями соціальної політики є: зниження соціальної напруженості та збереження миру і злагоди у суспільстві; досягнення соціальної справедливості; забезпечення соціально-політичної стабільності в державі; сприяння зайнятості

кожного громадянина; функціонування системи соціального забезпечення; створення всебічних умов для гідного рівня життя людини; вирішення соціальних проблем [19, с.29].

Соціальна політика вирішує завдання, пов'язані із загостренням соціально-політичних конфліктів, збільшенням соціальної напруженості в суспільстві. Серед інструментів соціальної політики, які забезпечують використання легітимних засобів зняття протистояння та зменшення рівня конфліктності між різними соціальними групами, виділяється соціальний діалог. Він, як спосіб здійснення соціальної політики, дозволяє забезпечити участь всіх соціальних груп у її формуванні. Завдяки соціальному діалогу здійснюється взаємодія суб'єктів соціальної політики, що сприяє узгодженню їх соціально-економічних інтересів [13, с.15]. Виходячи з того, що соціальний діалог передбачає собою взаємодію його сторін на всіх рівнях, у тому числі й на національному, то його важлива позитивна сторона – це участь у формуванні політики суб'єктів, які можуть знайти консенсус та згоду.

Завдяки соціальному діалогу збалансовується соціальна політика, її збалансованість, соціальний захист і економічний зріст сприяє підвищенню рівня життя та розвитку країни. Соціальний діалог також сприяє прояву інтересів до соціальної політики нових верств населення. Соціальна політика стає публічною та прозорою і, тим самим, призводить до того, що населення бере участь у реалізації цієї політики. Традиційно соціальний діалог уособлює більш-менш інституційний спосіб спілкування між державною владою та різними соціальними суб'єктами, що представляють інтереси значних соціальних груп, принциповою функцією яких є взаємне повідомлення думок та рішень стосовно цілей, інструментів і стратегій соціальної політики [2]. Соціальний діалог є широко застосовуваним засобом підвищення ефективності політики держави і подолання недосконалостей стандартних моделей парламентської

демократії. Отже, соціальний діалог виступає політичним інститутом, який сприяє реалізації політичної участі різних соціальних груп. Соціальний діалог за своєю сутністю відповідає цілям, завданням і функціям соціальної політики держави та посідає головне місце в узгодженні інтересів та протиріч різних соціальних груп [18, с.44]. Одним з головних завдань соціальної політики є створення найкращих умов для життєдіяльності громадян, тобто забезпечення загального добробуту. Ключова роль у виконанні цього завдання належить державі, діяльність якої по задоволенню соціальних потреб людини визначається як соціальна політика.

Соціальна держава – це не тільки надання підтримки тим, хто її потребує, це ще й забезпечення в країні здорового соціального клімату, розвитку без потрясінь, революцій і громадянських війн [15]. Це можливо завдяки використанню легітимного засобу щодо узгодження соціальних протиріч, а саме соціального діалогу, який дозволяє безконфліктним, цивілізованим шляхом виконувати такі завдання. Соціальна політика є засобом узгодження соціально-економічних інтересів різних соціальних груп та владних структур, а соціальний діалог виступає інструментом реалізації цього засобу. Використання соціального діалогу у соціальній політиці сприятиме стабільному розвитку суспільства в усіх його сферах. Узгодження інтересів різних соціальних груп та владних структур за допомогою соціального діалогу сприяє соціальному миру та згоді в суспільстві.

Узгодження протиріч та зменшення рівня конфліктності в суспільстві цивілізованим, безконфліктним шляхом сприяє зняттю соціальної напруженості, досягненню соціального миру і злагоди у суспільстві, забезпеченню високої якості життя та гідної праці. Соціальний діалог є одним з ефективних чинників узгодження політичних та соціально-економічних інтересів різних соціальних груп і владних структур [14]. Він здатний виступати

досить досконалим інструментом впровадження соціальної політики держави. Соціальний діалог виявився цінним демократичним засобом вирішення соціальних проблем, формування консенсусу, а також сучасним і динамічним процесом, що має унікальний потенціал та широкі можливості в сприянні прогресу у контексті глобалізації, регіональної інтеграції і перехідного періоду.

Соціальний макропроцес включає способи взаємодії держави і суспільства, інститутів і груп, політичної системи і соціального середовища, уряду і громадянина. Соціальний діалог є одним із способів взаємодії держави і суспільства, його інтереси представляють, у тому числі, професійні спілки та організації, які виступають активними учасниками управлінських процесів і беруть участь у діалозі між собою та з державними органами [16]. Під соціальним діалогом слід розуміти процес, що включає всі типи переговорів, консультацій та обміну інформацією, спрямований на успішне вирішення питань соціально-економічної політики.

Соціальний діалог є досить гнучким інструментом. Дуже важливо не тільки вирішувати конфлікти, але й сприяти запобіганню конфліктних ситуацій. Завдяки соціальному діалогу можна знайти нові способи вирішення питань. Без діалогу сторона залишається наодинці, вона обмежена в можливостях пошуку рішень. А соціальний діалог допомагає розширити базу варіантів рішень, тим самим вибрати найкраще рішення. Таким чином, соціальний діалог є ефективним засобом узгодження інтересів його учасників. Соціальний діалог виступає інструментом, який переводить стосунки учасників діалогу з негативного поля у позитивне, чим сприяє взаємодії, а не виникненню конфліктних ситуацій [20, с.11].

Мета соціального діалогу відрізняється залежно від його змісту і може значною мірою відрізнитися у різних країнах. Її можна представити у формі піраміди: в основі буде широкий

спектр питань, з яких соціальні партнери просто обмінюються інформацією без бажання впливати на позиції один одного. З обмеженої кількості інших питань партнери надають перевагу консультуванню один з одним з метою зближення своїх позицій. Лише дуже вузький спектр питань зазвичай є предметом справжніх переговорів з метою досягнення домовленості, найчастіше у формі компромісу, прийнятого для всіх сторін [23, с.14].

Методика ведення соціального діалогу залежить від того, чи віддають сторони перевагу участі держави, чи просто зустрічаються між собою. У більшості країн – кандидатів на вступ до ЄС держава активно залучається до діалогу з самого початку реформ і є зазвичай ініціатором тристоронніх зустрічей для обговорення невідкладних і широкомасштабних реформ [5]. У деяких країнах соціальний діалог поширюється і на інших учасників, таких як громадські організації та суспільні групи.

Питання соціального діалогу знаходяться у центрі соціальної та економічної політики ЄС. На європейському рівні проводяться спільні консультації, переговори і дії між європейськими соціальними партнерами, а також дискусії між соціальними партнерами та інституціями ЄС. Важливим аспектом впливу міжнародних організацій на розвиток соціального діалогу є те, що ці питання знаходяться у центрі їх політики та діяльності. Зокрема, це стосується їх нормотворчої діяльності, пов'язаної з прийняттям політико-правових документів, які регулюють питання соціальної політики, розвитку соціального діалогу, діяльності соціальних партнерів. Особливе значення для сучасного українського суспільства має позитивний досвід розвинутих демократичних країн Заходу, які спромоглися, використовуючи інструменти соціального діалогу, сформулювати дієві моделі узгодження соціальних інтересів, запобігання гострих політичних криз [11, с.122].

Зміст соціального діалогу на національному рівні, перш за все, визначається реаліями соціально-економічного життя і тому може бути різним залежно від потреб суспільства на різних етапах розвитку, проте часто він повинен реагувати на термінові події. Предметом соціального діалогу можуть бути питання, які знаходяться в компетенції партнерів, у сфері їх діяльності та інтересів. У найзагальніших рисах можна сказати, що предметом соціального діалогу є розробка та впровадження соціально-економічної політики держави, відносин між партнерами і їх взаємними зобов'язаннями [9]. Слід зазначити, що всі питання соціального діалогу потребують залучення та активної участі соціальних партнерів до процесу їх вирішення. Проведення урядом консультацій з ними є обов'язковою та невід'ємною складовою успішного управління. Соціальний діалог є моделлю, яка не існує сама по собі, він може розвиватись та виконувати свої функції тільки за наявності певних умов. Зокрема, це наявність управлінської волі й відданості справі участі в соціальному діалозі з боку всіх сторін; сприятливе політичне середовище, зокрема політична демократія, необхідна для відкритого політичного діалогу; соціально зорієнтована ринкова економіка; відсутність адміністративно-командних методів управління економікою; поміркованість регуляторної політики держави щодо втручання в діяльність соціальних партнерів; повага до таких основних прав, як свобода асоціації та право на ведення колективних переговорів; відповідна інституційна підтримка; законодавча база, що регулює питання соціального діалогу [3, с.97].

Соціальний діалог не закінчується сам по собі, це засіб вирішення різних економічних і соціальних проблем. Соціальний діалог не достатньо визнати частиною успішного управління, його слід оцінювати на основі ефективного внеску в зайнятість, соціальний захист. Надання можливостей великим групам суспільства брати участь у процесі формулювання та прийняття

рішень стосовно соціально-економічної політики може посилити та консолідувати традиційні політичні чинники. Соціальний діалог гнучкий: партнери можуть зустрічатися у міру необхідності, він також може бути стратегічним, тобто спрямовуватися на досягнення довготривалих, а не короточасних результатів. З іншого боку, соціальний діалог повністю ефективний лише в умовах демократії, у суспільстві, яке не лише декларує, а й дотримується основних прав і свобод [1]. Він сприяє запобіганню або розв'язанню соціально-політичних конфліктів, досягаючи прийнятного компромісу між економічними та соціальними імперативами і може поліпшити умови для бізнесу та інвестування.

Соціальний діалог здійснюється на національному, територіальному та локальному рівнях. На національному та територіальному рівнях сторонами соціального діалогу є представники від трьох сторін: профспілок, роботодавців та органів виконавчої влади. А на локальному рівні сторонами соціального діалогу виступають лише представники від двох сторін: профспілки та роботодавця. Так, обмін інформацією здійснюється з метою з'ясування позицій, досягнення домовленостей, пошуку компромісу і прийняття спільних рішень щодо соціально-економічних і трудових питань [22]. Сторони соціального діалогу забезпечують надання одна одній на безоплатній основі необхідної інформації. З метою врахування позицій сторін, вироблення компромісних узгоджених рішень під час розроблення законодавчих та нормативно-правових актів здійснюються узгоджувальні процедури. Недосягнення компромісу між сторонами за результатами узгоджувальних процедур не може бути підставою для перешкод у подальшій роботі.

Соціальний діалог є практично цілісністю правових та політичних форм ведення колективних переговорів між соціальними партнерами [17, с.65]. Він є процесом узгодження

на різних рівнях напрямків розвитку країни, регіону або окремих підприємств. При цьому принциповим елементом, навколо якого організований цілий комплекс діяльності партнерів, є можливість приділення уваги різноманітним інтересам соціальних груп при прийнятті рішень, встановленні стратегічних цілей і розробці програм розвитку. Функції соціального діалогу полягають у тому, що завдяки можливості артикуляції та модифікації своїх інтересів, соціальні партнери можуть досягти порозуміння, що в свою чергу призводить до вищого рівня їх ідентифікації зі змістом згоди і вироблених у цих рамках програм діяльності [10]. Отже, можна говорити, що найважливіші очікувані результати соціального діалогу – це досягнення консенсусу в суспільстві, а також залучення соціальних груп до досягнення домовленостей щодо узгодження соціально-економічних інтересів держави.

Формулювання висновків і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Дані пропозиції можуть бути корисними для уряду і соціальних партнерів з метою ефективного розвитку соціального діалогу, в тому числі і в Україні; є дуже важливим використання процесів соціального діалогу як інституційного способу контакту між державною владою та соціальними групами і їх суб'єктами.

Соціальний діалог повинен здійснюватися на принципах законності, репрезентативності й повноважності сторін та їх представників, незалежності і рівноправності сторін, конструктивності та взаємодії, добровільності та прийняття реальних зобов'язань, взаємної поваги і пошуку компромісних рішень, обов'язковості розгляду пропозицій сторін, пріоритету узгоджувальних процедур, відкритості та гласності, обов'язковості дотримання досягнутих домовленостей, відповідальності за виконання прийнятих зобов'язань. В цьому і полягає сутність соціального діалогу як легітимної форми вирішення соціально – управлінських протиріч.

Розглянувши сутність соціального діалогу в сучасних реаліях соціально – економічного життя країни нами було досліджено основні аспекти соціальної політики держави в контексті інституту соціального діалогу та запропоновано досягнення збалансованості соціальної політики через застосування процесів соціального діалогу в суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Андрищенко А., Дубровський І. Відповіді у минулому? Соціальне партнерство в Україні має певні історичні корені // Профспілки України. – 2005. – № 2. – С. 77-79.
2. Вітер О. Соціальний діалог про рівень життя чи майно спілок // Голос України. – 2007. – 18 січня. – С. 7.
3. Глосарій із трудового права та соціально-трудоових відносин (з посиланням на досвід Європейського Союзу). – К.: ВД „Стилос”, 2006. – 431 с.
4. Давиденко В. Імперативи формування і розвитку інституту соціального діалогу // Політичний менеджмент. – 2005. – № 6. – С. 89-102.
5. Давиденко В. Соціальний діалог у формуванні політики Міжнародної організації праці // Політичний менеджмент. – 2007. – № 1. – С. 151-164.
6. Давиденко В. Соціальний діалог: проблема досягнення стандартів Євросоюзу // Політичний менеджмент. – 2006. – № 2. – С. 67-77.
7. Давиденко В.В. Соціальний діалог у громадянському суспільстві. – Вінниця: ДП „ДКФ”, 2006. – 280 с.
8. Доронін О.Д. Соціальна політика як засіб системного забезпечення демократичних реформ: Автореф. дис ... канд. політ. наук: 23.00.02 / Одеська національна юридична академія. – Одеса, 2004. – 16 с.
9. Жуков В. Міф соціального партнерства, який може стати реальністю // Профспілки України. – 2005. – № 2. – С. 73-77.

10. Жуков В.І., Гербедя С.В. Трипартизм та соціальний діалог в Україні // АПСВ. – № 4. – 2005. – С. 25-32.

11. Зарубіжний та міжнародний досвід регулювання соціально-трудових відносин та соціального захисту населення / За ред. С.В. Мельника. – Луганськ, 2005. – 179 с.

12. Інформація про діяльність Національної тристоронньої соціально-економічної ради при Президентові України у 2007 році. – Режим доступу: <http://www.ntser.gov.ua/assets-2007.doc>. – Заголовок з екрану.

13. Литвиненко В.И. Институционализация трудовых отношений социального партнерства: Автореф. дис. ... канд. социол. наук: 22.00.03 / Тюменский государственный университет. – Тюмень, 2004. – 18 с.

14. Ляшенко Т. Взаємодія держави і суспільства в реформуванні системи управління // Громадянське суспільство в сучасній Україні: специфіка становлення, тенденції розвитку. – К.: Парламентське вид-во, 2006. – С. 111-174.

15. Ляшенко Т. Соціальна складова економічних реформ // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – Київ; Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2005. – Вип. 7. – С. 204-212.

16. Ляшенко Т. Соціальне партнерство: шлях до громадянської консолідації // Наук. записки ІПіЕНД НАН України. – К., 2004. – Вип. 16. – С. 235-243.

17. Матеріали засідання круглого столу „Ефективна модель соціального діалогу – вирішальний фактор розбудови громадянського суспільства: сучасний стан, проблеми і перспективи законодавчого та інституціонального забезпечення”. – К.: Основа, 2005. – 140 с.

18. Матеріали засідання круглого столу „Законодавче закріплення основ ведення соціального діалогу в Україні”. – К.: Проект МОП „Консолідація правових та інституційних засад соціального діалогу в Україні”, 2006. – 78 с.

19. Матеріали регіонального тристороннього семінару „Діяльність територіальної тристоронньої соціально-економічної ради в контексті становлення соціального діалогу в Україні”. – К.: Проект МОП „Консолідація правових та інституційних засад соціального діалогу в Україні”, 2007. – 79 с.

20. Мірошніченко О.В. Методологічні проблеми удосконалення системи соціального партнерства в Україні: Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.09.01 / Харківський держ. екон. ун-т. – Х., 2004. – 20 с.

21. Мукашев С. Институту партнерских отношений – новое качество // Вестник профсоюзов. – 2005. – № 3. – С. 7-11.

22. На засадах соціального діалогу // Урядовий кур'єр. – 2008. – 1 лютого. – С. 1-2.

23. Неліпа Д.В. Особливості інституціоналізації соціального партнерства (політологічний аналіз): Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / Київський націон. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. – 17 с.

24. Публічний діалог в системі політичної культури демократичного суспільства : монографія / О. М. Крутій, О. В. Радченко. – Х. : Вид-во АДНДУ, 2015. – 320 с.

25. Радченко О. В. Публічний діалог як системотворчий феномен новітньої державної політики в Україні / О. В. Радченко, О. М. Крутій, І. О. Парубчак // Публічне управління : теорія та практика : зб. наук. пр. Асоціації докторів державного управління. – Х. : Вид-во АДНДУ, 2014. – № 4(20). – С. 158 – 165.

Tomasz Michalski, Ivan Parubchak

PERSPECTIVES

Annotation: *The content of social dialogue in the modern realities of the socio - economic life of the country. The basic aspects of social policy in the context of the institution of social dialogue. The*

essence of social dialogue as a legitimate form of solving social - management conflicts. A balancing of social policy through the use of factors of social dialogue.

Keywords: *social policy, legitimate form, governance, social dialogue, the institutionalization of the state, society, socialization.*

Наталія Галицька,

провідний спеціаліст відділу забезпечення роботи комітету з конкурсних торгів Державної наукової установи "Інститут інноваційних технологій і змісту освіти" Міністерства освіти і науки України

УДК 070:037

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДІА-ОСВІТИ В НАЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Анотація: у статті розкриваються поняття «медіа-освіта» і «медіа-грамотність». Розглядаються проблемні питання впровадження медіа-освіти в навчально-виховний процес.

Ключові слова: медіа-освіта, медіа-грамотність, інформаційно-комунікаційні технології, медіа-культура, концепція, інформація, суспільство.

Постановка проблеми. Питання становлення і розвитку в Україні інформаційного суспільства вимагають зміни парадигми державної політики в багатьох сферах суспільного буття з метою переорієнтації на інтереси кожного індивіда, відкрити для всіх і спрямовану на забезпечення можливостей кожному реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя.

Динамічний розвиток новітніх медіа здійснює суттєвий вплив на свідомість індивідів, зокрема діти та молодь замінюють «живе» спілкування віртуальним, отримують знання не з книжок, а з всесвітньої мережі Інтернет, а телебачення для багатьох дітей взагалі стало вихователем. Проте, в силу вікових та психологічних особливостей діти схильні вірити всьому, що подається у засобах

масової інформації. Виходячи з цього, навчання медіа-грамотності має стати обов'язковою складовою системи освіти.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Дослідженнями у сфері медіа-освіти займаються як зарубіжні, так і вітчизняні вчені та медіа-педагоги. Серед них Д. Букінгем (David Buckingham), Р. К'юбі (Robert Kubey), Л. Мастерман (Len Masterman), Д. Консідайн (David Considine), Л. Міллер (Linda Millar), К. Ворсноп (Christopher M. Wornsnop), Р. Хоббс (Renee Hobbs), О. Федоров, Є. Полат, Л. Зазнобіна, Ю. Усов, Д. Залагаєв, В. Іванов, Л. Найдьонова, Г. Онкович, Б. Потятиник.

Медіа-освіта пов'язана не лише з педагогікою, а й з іншими галузями знань, такими як психологія, історія, мова, література тощо. Так, К. Ворсноп (Christopher M. Wornsnop) визначає 20 важливих причин вивчати медіа, серед яких, зокрема, вивчати медіа як історію, тому що медіа інтерпретують минуле, як географію, тому що медіа визначають наше власне місце у світі, як літературу, бо медіа вимагають від нас вчитися та користуватися навичками критичного мислення, як психологію – медіа допомагають нам (не)розуміти самих себе та інших, як філософію – засоби масової інформації показують нам світ, його цінності та ідеї [17].

Метою статті є здійснення аналізу стану впровадження медіа-освіти у навчально-виховний процес в Україні, спираючись на зарубіжний досвід та українські реалії.

Виклад основного матеріалу. З. Бауман в одній зі своїх книг відмічає, що поява комп'ютерної «всесвітньої павутини» поклала край самому поняттю «переміщення» (і «відстань», яку необхідно подолати), зробивши інформацію, як в теорії, так і на практиці, миттєво доступною по всій земній кулі [1]. Такий стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій змушує нас іти в ногу з часом, проте в багатьох питаннях Європа та світ на декілька кроків випереджають Україну. Це стосується й освітньої галузі, зокрема мова йде про медіа-освіту та навчання медіа-грамотності.

Варто зазначити, що питання участі держави в освітніх процесах на теренах європейського континенту бере свій початок ще з часів стародавньої Греції. Як зазначає французька письменниця К. Куле у своїй книзі «ЗМІ у Древній Греції» ще у давні часи освіті приділялася увага, зокрема «...навчання в гімнасіях поступово інституціоналізувалось і держава почала приймати участь у формуванні програм та їх фінансуванні» [4, с. 76].

У сучасному суспільстві якість освіти залежить не від обсягу фактичних знань індивіда, а від оволодіння ним ключовими компетенціями. Радою Європи прийнято визначення п'яти ключових компетенцій, якими "мають бути освітлені молоді європейці: "політичні і соціальні компетенції; компетенції, пов'язані з життям у багатокультурному суспільстві; компетенції щодо самоврядування; компетенції щодо володіння усною і писемною комунікацією; компетенції, пов'язані з підвищенням інформатизації суспільства. Володіння цими технологіями, розуміння їх застосування, слабких і сильних сторін і способів до критичної думки щодо інформації, поширюваної мас-медійними засобами і рекламою; здатність вчитися впродовж життя як основа безперервного навчання в контексті і особистого професійного, і соціального життя" [14, с. 11].

Рада Європи на засіданні Парламентської Асамблеї 2000 року обговорювала питання медіа-освіти, зокрема йшлося про те, що «європейські демократії мають в своєму розпорядженні багато інструментів, щоб відповісти на виклики суспільству, яке змінюється. Нинішня ситуація, однак, показує, що існує нагальна потреба в розробці більш рішучих та фундаментальних заходів в галузі освіти, критично та проникливо використовувати засоби масової інформації, іншими словами, розвивати медіа-освіту. Медіа-освіта дозволяє людям реалізовувати право на вільне вираження своїх думок та право на інформацію» [16]. Згідно ч. 1 ст. 34 Конституції України кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Згідно ч. 2 ст. 34 Конституції України Кожен має право вільно

збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію учню, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [5].

В статті 53 Конституції України закріплено право кожного на освіту. Це право відноситься до культурних прав і свобод людини і громадянина. Культурні права і свободи, передбачені Конституцією України, відповідають міжнародним стандартам, зокрема Міжнародному пакту про економічні, соціальні та культурні права (далі – Пакт). Так, стаття 13 Пакту проголошує право кожної людини на освіту. В ній зазначено, що освіта повинна спрямовуватися на повний розвиток людської особистості та усвідомлення її гідності і має зміцнювати повагу до прав людини та основних свобод. Освіта повинна надати можливість усім бути корисними учасниками вільного суспільства, сприяти взаєморозумінню, толерантності та дружбі між усіма націями і всіма расовими, етнічними та релігійними групами й сприяти роботі Організації Об'єднаних Націй щодо підтримання миру [10, с. 59].

Нині ж в умовах інформаційної агресії виявляється, що більшість наших співвітчизників не готова до критичного сприйняття інформації, до самого життя в інформаційному просторі та до усвідомлення наслідків впливу інформації на психіку людини, вони також легко піддаються маніпуляції свідомістю та довіряють всьому, що подається у ЗМІ. Тому, медіа-освіта має стати для людей такою ж невід'ємною та обов'язковою як освіта загалом. Люди повинні усвідомлювати, що навчання заради навчання вже нікому не потрібно. Необхідно вміти аналізувати подану інформацію, відрізняти основне від другорядного. І це має стати частиною повного та всебічного розвитку особистості.

З цієї позиції, на нашу думку, необхідно дослідити питання термінології у зазначеній галузі, а саме спробувати з'ясувати спільність та різницю між широко вживаними дефініціями «медіа-освіта» та «медіа-грамотність». Європейська комісія (Комісія Європейської Спільноти) дає наступне визначення медіа-

грамотності, згідно з яким, це можливість доступу до засобів масової інформації, розуміння та критичне оцінювання медіа, їх змісту [13]. Схожу думку більш ширше виклали В.Ф. Іванов та О.В. Волошенюк, які вважають, що медіа-грамотність є сукупністю мотивів, знань, умінь і можливостей, що сприяють добиранню, використанню, критичному аналізу, оцінюванню, створюванню та передаванню медіа-текстів різних форм, жанрів, а також аналізу складних процесів функціонування медіа в суспільстві [8]. Тобто поняття медіа-освіти і медіа-грамотності різняться, адже медіа-освіта є більш ширшим поняттям і включає в себе, як результат, навчання медіа-грамотності, оскільки грамотність це не лише уміння читати та писати, а й здатність людини мати необхідні знання у певній галузі, а освіта – це систематизація отриманих знань, умінь та навичок. Медіа-освіта розглядається в контексті загальної освіти в цілому.

Вважається, що вперше термін «медіа-освіта» вжито 1973 року на спільному засіданні сектору інформації ЮНЕСКО та Міжнародної ради з кіно, телебачення та аудіовізуальної комунікації. Втім деякі науковці вказують, що першу навчальну програму з медіа-освіти розробив канадець М. МакЛюен 1959 року, а її активне застосування в навчально-виховному процесі розпочалося в 60-х роках ХХ ст. у Великій Британії, Канаді, Німеччині, США, Франції [8, с. 6].

16 грудня 2009 року уряд Словаччини прийняв «Концепцію медіа-освіти у Словацькій республіці в контексті навчання впродовж життя». Для розробки вищезазначеної концепції Міністерством культури була створена робоча група, членами якої були представники шкіл, церков, громадських організацій та інші фахівці. Дана концепція розглядає нинішній стан освіти у цій галузі і визначає цілі, стратегію та умови для ефективної медіа-освіти в контексті навчання впродовж життя. Однією з головних цілей медіа-освіти є навчити кожну вікову групу відповідальному підходу до змісту медіа, навчити громадськість використовувати нові комунікаційні технології та захистити неповнолітніх від

незаконного та небажаного змісту медіа. Також, згідно цієї концепції, система медіа-освіти має бути поділена на 4 основні рівні відповідно до вікових груп: медіа-освіта для дітей дошкільного віку, дітей початкової та середньої школи і для дорослих. Перші три рівні мають орієнтуватись на формування критичного та вибіркового підходу до медіа-контенту та створювати базові знання у галузі засобів масової інформації та комунікаційних технологій. Медіа-освіта дорослих повинна оновити отримані знання [15].

Слід відзначити, що в Україні поняття медіа-освіти досить нове. Держава у сфері здійснення освітньої політики робить послідовні кроки до впровадження медіа-освіти у навчально-виховний процес. Так, у 2010 році Інститутом соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України було розроблено «Концепцію впровадження медіа-освіти України», затверджену постановою Президії Національної академії педагогічних наук України від 20.05.2010, протокол № 1-7/6-150 (далі – Концепція). Дана Концепція визначає основні поняття, мету, завдання і принципи медіа-освіти, пріоритетні напрями її розвитку, а також умови реалізації даної Концепції.

Головною метою Концепції є сприяння розбудові в Україні ефективної системи медіа-освіти заради забезпечення всебічної підготовки дітей і молоді до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою медіа, формування у них медіа-обізнаності, медіа-грамотності і медіа-компетентності відповідно до їхніх вікових та індивідуальних особливостей [6].

Згідно Концепції медіа-освіта – це частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіа-культури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-

комунікаційних технологій [6]. А тому, медіа-освіта має стати невід'ємною складовою на шляху до модернізації системи освіти.

Так, з метою реалізації завдань, визначених у Концепції, постановою Президії Національної академії педагогічних наук України від 23.06.2011, протокол № 1-7/10-192 «Про підготовку всеукраїнського експерименту з упровадження медіаосвіти в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів» порушено клопотання перед Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України щодо започаткування всеукраїнського експерименту з упровадження медіа-освіти в навчально-виховний процес. Наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 27.07.2011 № 886 «Про проведення всеукраїнського експерименту з упровадження медіа-освіти в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів України» було затверджено програму дослідно-експериментальної роботи на 2011-2016 роки. За результатами I етапу експерименту дослідно-експериментальної роботи на 2011-2016 роки, зокрема, визначено моделі шкільної медіа-освіти та експерименту на базі експериментальних навчальних закладів, схвалено програму курсу за вибором «Медіа-культура» для учнів 10 класів, за результатами II етапу – проведено перший етап діагностики рівня медіа-культури та ставлення учнів до впровадження в школі медіа-освітніх інновацій, підготовлено програму роботи з батьками з метою підвищення рівня медіа-культури, впроваджено курс за вибором «Медіа-культура» для учнів 10 класів, розроблено програми семінарських та практичних занять для вчителів з питань медіа-освіти.

У 2011 році Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України спільно з Академією української преси впроваджується навчальна програма з медіа-освіти для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників. Ця навчальна програма визначає поняття медіа-освіти як формування медіа-грамотності на матеріалах та за допомогою засобів масової

інформації, кінцева мета якої критичне сприйняття медіа-повідомлень [9].

У 2012 році світ побачив підручник «Медіаосвіта та медіаграмотність», розроблений для студентів педагогічних ВНЗ. Автори підручника В. Ф. Іванов та О. В. Волошенюк погоджуються, що в Україні є певні теоретичні розробки та напрацювання у галузі медіа-освіти, а також зауважують, що, по-перше, в західних країнах існує стала практика медіа-освіти, на яку можна і варто орієнтуватися, по-друге, теоретичні розробки більшості українських науковців спрямовані, в більшості випадків, не на формування критичного мислення та автономної від медіа особистості (як у багатьох західних країнах), а на опанування медіа-обладнання та використання можливостей медіа в навчальному процесі [8]. Тоді як Парламентська асамблея Ради Європи ще у 1987 році рекомендує Комітетові міністрів «заохочувати освіту з питань ЗМІ, наприклад, завдяки: впровадженню шкільних курсів з навчання критичному ставленню до ЗМІ й аудіовізуальної продукції; сприяти використанню засобів масової інформації в галузі освіти» [2, с. 13].

Проте, незважаючи на певні досягнення держави, існує ряд чинників, які затримують процес впровадження медіа-освіти, серед яких варто відзначити:

- ігнорування важливості медіа-освіти у сучасному освітньому процесі;
- факультативність програм щодо медіа-освіти та її фрагментарний характер;
- відсутність комплексної підтримки (нормативно-правової, фінансової, кадрової, інформаційної) на загальнодержавному рівні.

Не є секретом той факт, що в країні дійсно бракує кваліфікованих педагогічних кадрів, які б могли вже викладати курс з навчання медіа-грамотності, відповідного нормативно-правового забезпечення, яке б регулювало питання медіа-освіти в контексті освіти в цілому. Зараз можна апробувати зарубіжний

досвід, користуватися європейськими нормами та стандартами, за умови їх адаптації до українського законодавства, до процесу модернізації освіти та до потреб загальноосвітніх навчальних закладів. Проте необхідно створювати і власні засоби, технології.

Для покращення результатів, для більшого зацікавлення учнів та для ефективного вивчення певних тем на уроки з навчання медіа-грамотності бажано було б запрошувати відомих професійних журналістів, які б ділилися досвідом, розповідали про основи своєї професійної діяльності.

Крім того, у Рекомендації Парламентської асамблеї Ради Європи 1999 року зазначено, що Асамблея рекомендує Комітетові міністрів, зокрема сприяти освіті з питань ЗМІ та здійснюваній ЗМІ, наприклад, заохочуючи відповідні органи влади в державах-членах: розвивати медіа-грамотність (традиційну і електронну) як частину шкільної програми, наприклад, шляхом ознайомлення школярів з кодексами поведінки журналістів чи заохочуючи випуск шкільних газет і передач спільно з професійними журналістами [4, с. 64].

Випуск шкільних газет, спілкування з професійними журналістами, ознайомлення з основами журналістської діяльності «зсередини» має зацікавити учня та заохотити його навчитися медіа-грамотності, адже від «сухого» викладення матеріалу бажаних результатів досягти складно.

Так, ще у 2005 році міністри країн-учасниць 7-ї Міністерської конференції з питань інформаційної політики у одній із своїх Резолюцій зазначили, що вони погоджуються реалізувати особливе заохочення дитячого навчання про медіа, надаючи їм можливість з користю використовувати позитивні аспекти нових комунікаційних послуг та уникнути шкідливої інформації [3, с. 84].

Висновки. Сучасний світ неможливо уявити без засобів масової інформації. Медіа формують уявлення про навколишній світ, його цінності, взаємовідносини у ньому, демонструють різні типи поведінки та способи життя. Засоби масової інформації значною мірою впливають на психіку та свідомість не лише дітей,

а й більшої частини дорослого населення. Користувачі медіа повинні навчитися аналізувати отримувану інформацію, відрізняти достовірну інформацію від спотвореної, вибирати джерела, яким можна довіряти. Аналіз українських реалій лише підтверджує беззаперечну необхідність підвищення рівня медіа-грамотності та медіа-культури у суспільстві.

Впровадження в навчально-виховний процес нового для України напряму освіти є надзвичайно важливим та вартим уваги з боку держави питанням. Відсутність належного інформаційного, кадрового, науково-методичного, матеріально-технічного забезпечення ускладнює цей процес. З моменту затвердження «Концепції впровадження медіа-освіти України» пройшло досить багато часу, проте, на жаль, маємо недостатньо результатів і багато невирішених проблем. А отже, потрібно не лише обговорювати доцільність медіа-освіти, яка і так вже очевидна, та шляхи її запровадження, а й рішуче діяти з метою якнайшвидшої реалізації цього важливого завдання.

Перспективи подальших досліджень полягають в тому, що, незважаючи на те, що в Україні вже є певні позитивні теоретичні і практичні досягнення у сфері медіа-освіти, їх потрібно розглядати в якості перших кроків. Загалом, на нашу думку, медіа-освіта повинна змінити фрагментарний характер, який вона має зараз, на системний, постійний, обов'язковий. В подальшому необхідно більш детально вивчити зарубіжний досвід, особливо країн-членів Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества [Електронний ресурс] / З. Бауман ; [Пер. с англ. М.Л. Коробочкина]– М. : Издательство «Весь мир», 2004. – 188 с. – Режим доступу: <http://yanko.lib.ru/books/cultur/bauman-globalizaciya-8l.pdf>
2. Законодавчий бюлетень Стандарти Ради Європи у сфері медіа. Рада Європи. Парламентська асамблея. Рекомендація 1067

(1987) «Про культурний вимір мовлення в Європі». – К. : IREX U-Media, 2005. – 86 с.

3. Законодавчий бюлетень Стандарти Ради Європи у сфері медіа. Прийнятий на 7-й Міністерській Конференції з питань інформаційної політики текст Резолюції № 3 «Права людини та регулювання медіа і нових комунікаційних послуг в Інформаційному Суспільстві». – К. : IREX U-Media, 2005. – 86 с.

4. Законодавчий бюлетень Стандарти Ради Європи у сфері медіа. Рада Європи. Парламентська асамблея. Рекомендація 1407 (1999) «ЗМІ та культура демократії». – К. : IREX U-Media, 2005. – 86 с.

5. Конституція України (із змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

6. Концепція впровадження медіа-освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ispp.org.ua/news_44.htm

7. Куле К. СМІ в Древней Греции: сочинения, речи, разыскания, путешествия... / К. Куле ; [Пер. с франц. С.В. Кулланды]. – М. : Новое литературное обозрение, 2004. – 256 с.

8. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник [Електронний ресурс] / Ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; За науковою редакцією В. В. Різуна. – Київ: Центр вільної преси, 2012. – 352 с. – Режим доступу: <http://www.aup.com.ua/uploads/momg.pdf>

9. Навчальна програма «Медіаосвіта (медіаграмотність)» (для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slideshare.net/medialiteracy/programm-26754060>

10. Пустовіт Ж. Актуальні проблеми прав і свобод людини і громадянина в Україні: навч. Посіб / Ж. Пустовіт. – К. : КНТ, 2009. – 232 с.

11. Федоров А. Медиапедагоги и теоретики медиакультуры зарубежных стран: энциклопедический справочник. [Електронний ресурс] / А. Федоров – М. : Изд-во МОО «Информация для всех»,

2011. – 54 с. – Режим доступа:
<http://www.ifap.ru/library/book499.pdf>

12. Федоров А. Медиapedaгoги России: энциклопeдический справочник. [Электронный ресурс] / А. Федоров – М. : Изд-во МОО «Информация для всех», 2011. – 158 с. – Режим доступа:
<http://www.ifap.ru/library/book496.pdf>

13. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – A European approach to media literacy in the digital environment [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0833:FIN:EN:HTML>

14. Hutmacher W. Key competencies for Europe / W. Hutmacher // Report of the Symposium (Berne, Switzerland 27–30 March, 1996) / W. Hutmacher. – Council for Cultural Cooperation (CDCC) a Secondary Education for Europe. – Strasbourg, 1997. – 72 p.

15. Markechova Jana. Slovakia: Concept of Media Education [Электронный ресурс] / Jana. Markechova – Режим доступа:
<http://merlin.obs.coe.int/iris/2010/5/article40.en.html>

16. Recommendation 1466 (2000) on Media Education [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
<http://assembly.coe.int/documents/AdoptedText/ta00/erec1466.htm>

17. 20 Important Reasons to Study Media by Chris Worsnop [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
<http://www.medialit.org/reading-room/20-important-reasons-study-media>

Nataliya Halytska

**THE PROBLEMS OF IMPLEMENTING MEDIA EDUCATION IN
THE EDUCATION PROCESS: FOREIGN EXPERIENCE AND
UKRAINIAN REALIA**

Annotation: *The article reveals the terms “media education” and “media literacy”. We consider the problems of implementing media education in an education process.*

Keywords: *media education, media literacy, information and communication technologies, media culture, concept, information, society.*

Віталій Коцур,

*кандидат політичних наук, старший науковий співробітник
відділу національних меншин інституту політичних і
етнонаціональних досліджень імені І.Ф. Кураса НАН України*

УДК ??????

"ГІБРИДНА" ВІЙНА РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація: У статті проаналізовано поняття гібридної війни, основні її складові, особливості тактики ведення гібридної війни на прикладі конфлікту Російської федерації і України та її вплив на Європейську архітектуру безпеки.

Ключові слова: гібридна війна, Україна, анексія, терористи, безпека, Російська федерація, інформаційний простір.

Постановка проблеми. Світові процеси глобалізації вплинули не лише зміни в науково-технічній галузі, а й на геополітичну площину в цілому. Останні роки стали переломними як для України, так і для всієї системи міжнародних відносин. Світова безпека, яка після розпаду Радянського Союзу була побудована на засадах співробітництва поступово трансформується до структури безпеки конфронтаційного типу. Неправомірна анексія Криму Російською Федерацією та збройний конфлікт на Донбасі поставили під сумнів систему міжнародної безпеки та нівелювали значну кількість міжнародних договорів, а зокрема «Будапештський Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 1994 р.» Усталена схема «силового балансу» з можливим супротивником із застосуванням військової сили в умовах XXI ст. себе не виправдовує, на відміну від нових методів збройних конфліктів, які кожного року впроваджуються в нестабільних

регіонах. На щорічній конференції Європейського оборонного агентства 16 листопада 2015 р. генеральний секретар НАТО Йенс Столтенберг заявив, що НАТО і Європейському союзу необхідно посилити співпрацю для протистояння гібридним війнам, які ведуться безпосередньо біля кордонів ЄС. Генсек зазначив, що гібридна війна це не новий підхід, але основна відмінність від минулого – масштаби та швидкість [11]. Яскравими прикладами гібридних війн на пострадянському можна назвати конфлікт в Нагірному Карабасі, де на початку 1990-х років негласну участь брали російські війська [12] та Російсько-грузинську війну 2008 року, де Росія, одночасно із застосуванням офіційної армії, вела інформаційну, кібер- та економічну війну [16]. Частково тактика та стратегія гібридних війн застосовувалася в Молдові під час Придністровського конфлікту. В усіх випадках ініціатором виступала Російська Федерація. В період конфлікту з Україною Російська Федерація не тільки порушила умови Будапештського Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 1994 р., а і Мінські домовленості. Саме тому в умовах анексії Криму та війни на Донбасі наша держава має навчитися протидіяти гібридним війнам, а вітчизняним військовим експертам необхідно виробити прогресивні моделі протидії гібридній агресії. Так, у американському журналі World Affairs звертається увага на те, що Україні потрібно розпочати «гібридну війну» з Росією, яка передбачає використання пропаганди, підривної діяльності, відвертої агресії і подібних методів, залишаючись публічно непричетним до конфлікту [17].

Тематика «гібридної» війни досліджена у наукових працях зарубіжних вчених, аналітиків та військових експертів: Ф. Гофмана, Д. Ласікома, Д. Девіса, П. Белла, Д. Кілкаллома, Ф. ван Каппена, Е. Лукаса, М. ван Кревельда, Р. Гейтса, Л. Корженьовські тощо. Анексія Криму та початок бойових дій на Донбасі привернули увагу низки вітчизняних дослідників, які намагалися дослідити феномен гібридної війни під кутом зору російсько-українського

конфлікту. Дослідженню проблем «гібридної війни» в Україні приділили належну увагу такі дослідники як: В. Горбулін, Є. Магда, Ю Радковець, М. Сенченко, Ю. Дмитрович, В. Філатов, М. Гродненський, Ю. Петухов, М. Требін, К. Одарченко, С. Оснач, Я. Потапенко, С. Дацюк тощо.

Метою даного огляду є визначення поняття та особливостей «гібридної війни» як феномену ХХІ ст, виявлення її основних складових, особливості тактики ведення гібридної війни на прикладі конфлікту Російської федерації і України.

Дійсним автором основних положень «гібридної війни» на пострадянському просторі слід вважати радянського військового теоретика комдива Георгія Іссерсона, який виклав їх ще у 1940 році в книзі «Нові форми боротьби», всупереч існуючим на той час поглядам на ведення бойових дій. За тактикою Г. Іссерсона під час реорганізації Робітничо-селянської Червоної Армії, ставка робилася вже не на кавалерію, а на бронетехніку та авіацію [10].

Глибокі історичні корені російсько-українського протистояння визначає голова Європейської асоціації наук з безпеки (European Association for Security), професор Лешек Корженьовскі (Leszek F. Korzeniowski) у статті *European security in the perspective of historical and contemporary threats to Poland and Ukraine* (Європейська безпека в перспективі історичних і сучасних загроз у Польщу та Україні) Автор робить акцент на тому, що Росія протягом багатьох століть намагається знищити українську ідентичність, починаючи з 1654 р. після підписання гетьманом Богданом Хмельницьким «Переяславської угоди». Лешек Корженьовскі наголошує, що Україна і Польща мають древні європейські традиції на відміну від Російської Федерації. Водночас після здобуття незалежності Україна обрала відмінний від Польщі шлях розвитку, що і призвело до анексії Криму і початку війни на Донбасі [15].

Британський вчений Едвард Лукас кваліфікує російсько-український конфлікт як гібридну війну Росії проти Заходу – «від небезпечних порушень її літаками повітряного простору до

безпрецедентної антизахідної пропаганди» [7, с. 49]. Ще у 2008 році у своїй концепції «нової холодної війни» вчений попереджав: «Захід програє нову «холодну війну», бо навряд чи помітив її початок. Путін і його кремлівські союзники захопили владу в Росії, кинули чорну тінь на східну половину континенту і створили міцні плацдарми в головних європейських країнах. А готовність чинити їм опір видається тривожно слабкою...» [6].

Провідний експерт віденського Інституту досліджень проблем забезпечення миру і управління конфліктами Мартін Малек вважає, що «гібридна» війна Росії проти України розпочалася задовго до революції гідності. Він твердо переконаний, що анексія Криму, яку він називає окупацією, не була імпровізацією або відчайдушною реакцією Путіна на повалення Януковича 22 лютого 2014 року. Ця операція планувалася не тижні чи місяці, а роки, і відпрацьовувалася під час військових навчань. Як приклад Малек наводить спільні російсько-білоруські навчання у Калінінградській області, а також на західному кордоні Росії з країнами Балтії та Білоруссю в вересні 2013 року. Було заявлено про участь у навчаннях 12 900 військовослужбовців, тобто менше тієї кількості, яка передбачає присутність західних спостерігачів. Насправді ж маневри були значно обширнішими – близько 70 тисяч солдатів та офіцерів, що стало причиною скарги з боку НАТО. Під час навчань відпрацьовувалися операції з захисту співвітчизників, нібито гноблених на території іноземної держави. Пізніше, вказує Малек, відпрацьовані методи застосували в Криму. Причому почасти саме ті військовослужбовці, які були задіяні у військових навчаннях у 2013 р. Їх завчасно невеликими групами перекинули на півострів на базу російського Чорноморського флоту в Севастополі. Європейські експерти вказують, що професійні російські військовослужбовці були від самого початку й на сході України. Спроби рекрутувати до ополчення місцевих мешканців були, на його думку, не надто успішними, тож основний кістяк збройних формувань сепаратистів становлять спецпідрозділи російських

збройних сил і, зокрема, загони російського ГРУ (Головного розвідувального управління), які, за даними експерта, штурмували донецький аеропорт [2].

В умовах глобалізації, бурхливого розвитку інформаційних технологій у XXI столітті, у сучасних стратегіях ведення війн зростає роль невоєнних методів тиску на противника, в першу чергу, через політичний (дипломатичний), економічний та гуманітарний елементи. Філософ Сергій Дацюк відзначає, що провідну роль у тактиці і стратегії «гібридних» воєн відіграє саме інформаційна складова. Метою військових дій у гібридній війні є не завоювання чи втримання території, а хаос, безперервний конфлікт і постійне генерування провокацій і постановочних для зомбі-ЗМІ військових подій» [4].

Є. Магда визначає характерні риси гібридної війни, а саме використання інформаційної зброї, участь у протистоянні недержавних акторів, використання терористичних методів, нехтування військовим правом та етикою, використання методів економічного та психологічного тиску, пропаганди тощо [8].

Визначення «гібридна війна» відсутнє в міжнародно-правових документах. Більше того, такого поняття не існує й у Воєнній доктрині України – документі, що є національною системою керівних поглядів на причини виникнення, сутність і характер сучасних воєнних конфліктів. Не застосовується цей термін й у воєнних доктринах Російської Федерації та Сполучених Штатів Америки [13]. Водночас першим серед вітчизняних дослідників концепцію «гібридної війни» Росії проти України як «ключовий інструмент російської геостратегії реваншу» розробив колишній голова РНБО Володимир Горбулін, котрий ще в січні 2014 року стверджував: «Хоча кожен конкретний елемент цієї «гібридної війни» не новий по суті і використовувався майже в усіх війнах минулого, однак унікальними є узгодженість і взаємозв'язок цих елементів, динамічність та гнучкість їх застосування, а також зростання ваги інформаційного чинника. Причому інформаційний чинник в окремих випадках стає

самостійним складником і виявляється не менш важливим, ніж військовий». Вказуючи на складність та багатоваріантність теоретичної концептуалізації поняття «гібридна війна», вчений зазначив, що для характеристики сучасного протистояння України і Росії можуть бути застосовані такі поняття, як «неконвенційна війна» (unconventional warfare), «нерегулярна війна» (irregular warfare) чи «змішана війна» (compound warfare), або ж «спонсоровані державою гібридні війни» (State-Sponsored Hybrid). Проти України ведеться повноцінна війна: «гібридна» за формою, «асиметрична» за змістом, – вважає В.Горбулін і додає, що нинішня ситуація по-своєму унікальна й безпрецедентна: «Це проявляється передусім у військовому та військово-технічному планах. Пріоритетного характеру набули дії російських розвідувально-диверсійних груп, проведення терористичних актів і застосування партизанських методів боротьби із залученням до них т.зв. ополченців з місцевого населення та криміналітету, а також російських найманців. Застосовуються проти української армії і батальйонні тактичні групи російських військ. Зокрема, це спостерігалось в боях під Іловайськом у другій половині серпня 2014 р.». Маючи амбіції й бажання розпочати «велику війну», але усвідомлюючи власну обмеженість в ресурсах і засобах для її проведення, – російська політична верхівка, схоже, вирішила зробити акцент на невійськових методах агресії, максимально активізувати економічні, політичні, інформаційні та гуманітарні важелі впливу на об'єкт нападу [3].

На нашу думку, найбільш вдалим є визначенням гібридної війни як збройного протистояння із поєднанням різних типів і способів ведення військових дій, використанням пропаганди та сучасних інформаційних технологій, які скоординовано застосовуються задля досягнення спільних цілей [14].

В Україні поряд із класичними прийомами ведення війни використовуються нерегулярні збройних формування, зокрема ополченці та терористи, а також ведеться інформаційна та кібервійна. Тому конфлікт на Донбасі став яскравою

демонстрацією ведення "гібридної війни" Російської Федерації проти України. Росія, за стратегією керованого хаосу діє на території України не тільки власними збройними силами, а в основному, за рахунок недержавних виконавців, зокрема бойовиками-найманцями, групами місцевого населення, козацькими організаціями, зв'язок із якими формально повністю заперечується. У такому випадку де-факто Росія фінансує і надає техніку терористичним організаціям Донецька народна республіка (ДНР) і Луганська народна республіка (ЛНР), які ведуть боротьбу проти України, а де-юре відкидає свою причетність, оскільки будь-яка держава зобов'язана дотримуватися Женевської та Гаазької конвенції про закони сухопутної війни, домовленості з іншими країнами. В кінцевому результаті в разі поразки вся відповідальність буде перекладена на лідерів самопроголошених республік ДНР і ЛНР.

На Донбасі, як і в Криму була зроблена ставка на використання цивільного населення для нагнітання масової істерії і спротиву новій українській владі, яка змінила режим Президента Януковича та у якості "живих щитів" для прикриття озброєних бойовиків.

Інформаційна складова відіграла важливу роль для формування потрібного Російській Федерації образу жертви в цій війні. Саме тому в першу чергу захоплювалися телевишки та відключалися українські канали. А вже на російських каналах був правильно створений образ "бандерівців-карателів" та "київської хунти", що прийшла до влади під час революції Євромайдану. Таким чином у ході війни Росія приписала Україні, що зробила сама, тобто жертву видала за агресора.

Основним об'єктом впливу в гібридній війні Російської Федерації стала не Україна як держава, а населення, що "визволяється". Головним завданням стало спонукання громадян України до зради власної держави та підтримки агресора.

Водночас Російською Федерацією було здійснено ряд заходів для формування бажаної картини подій у сприйнятті міжнародної

громадськості. У репортажах міжнародних російських телеканалів, зокрема, LifeNews та Russia Today, відверто відкидався вплив Росії на терористів ДНР і ЛНР, а конфлікт подавався як громадянська війна. Також було замовлено ряд статей у провідних світових журналах, де максимальний наголос був зведений на внутрішній конфлікт в Україні.

Особливістю гібридної війни на Донбасі є неофіційне залучення державою-агресором недержавних виконавців – "зелених чоловічків", "добровольців", "козаків", які є найманцями та місцевими колаборантами.

Одним із показників ведення гібридної війни в Україні є використання асиметричних бойових дій, які характеризуються істотною різницею у військовій силі та стратегіях і тактиках сторін-учасниць. З точки зору міжнародного права така стратегія полягає у тому, що Україна немає формальних підстав воювати з країною-агресором, яка неофіційно підтримує бойовиків та терористів. Так на території України діяла диверсифікована агентура спецслужб РФ. Водночас Росія постачає їх зброєю та новими найманцями, веде обстріли позицій Збройних сил України зі своєї території.

У неоголошеній війні проти України Росія активно застосовує методи інформаційно-психологічної війни, прагнучи зруйнувати моральний стан військовослужбовців та цивільного населення нашої держави [9].

За умов ведення гібридної війни держава має надати переконливі докази для того, щоб компетентні міжнародні урядові та неурядові організації, а також міжнародні судові інстанції вважали конфлікт в Україні міжнародним, тобто таким, який відбувається між державою Україна та державою Російська Федерація. Проте, авторитетна міжнародна правозахисна неурядова організація Human Rights Watch вважає, що в Україні відбувається саме не міжнародний, а (внутрішній) збройний конфлікт. Це є свідченням неефективної діяльності державних органів, їхньої непереконливості на міжнародній арені та активні дії російської дипломатії [13]. Водночас генерал-майор у відставці,

член верхньої палати парламенту Нідерландів Франк ван Каппен вважає, що Російська Федерація веде в Україні гібридну війну. Подібну думку висловив Головнокомандувач збройних сил НАТО в Європі генерал ВПС США Філіп Брідлав. Він заявив, що Росія, дотримується у відносинах з Молдовою того ж сценарію «гібридної війни», який використовувався до анексії Криму та інтервенції в Східній Україні [1]. Відтак думки Європейських політиків, військових та міжнародних організацій різняться, щодо конфлікту на Сході України [5]. Проте більшість міжнародних військових експертів визнає, що існує загроза виникнення нових конфліктів на території Європи, а агресія Росії загрожує безпеці не тільки України, а й всієї Європи.

В гібридній війні на власній території важко перемогти, оскільки в ній немає кордонів. Тому саме цей фактор вплинув на прорахунки української влади в проведенні антитерористичної операції. Українсько-російський кордон неможливо перекрити, якщо Україна не контролює інформаційний простір та повітря Сходу України. Водночас терористи продовжуватимуть здійснювати провокації на кордоні та захоплених територіях за інформаційної підтримки російських мас-медіа.

Мережеві дії терористів на захопленій території в сукупності з підтримкою російських військ на кордоні постійно дозволятимуть продовжувати Росії постачання терористів, зброї та боєприпасів на українську територію. Тому до того часу, поки не буде підконтрольний інформаційний простір на Донбасі, Україна не зможе розраховувати на підтримку власного населення в конфліктному регіоні. Така ситуація сприятиме формуванню постійної соціальної бази терористів ЛНР і ДНР [4].

Отже, лише чітка стратегія захисту територіальної цілісності та незалежності нашої держави за підтримки країн ЄС та США дозволить ефективно вирішити конфлікт на Донбасі, побудувати нову ефективну архітектуру європейської безпеки. Від України для цього потрібна чітка координація державних органів влади, люстрація правоохоронних органів та Збройних сил України,

отримання та фіксація доказів, що дадуть можливість в повній мірі довести міжнародний характер збройного конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Брідлав вважає, що загроза «гібридної війни» нависла над Молдовою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrainian.voanews.com/content/breedlove-on-moldova/2451324.html>.

2. Гібридна війна: в Європі пишуть історію конфлікту в Україні. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dw.com/uk/гібридна-війна-в-європі-пишуть-історію-конфлікту-в-україні/a-18370681>.

3. Горбулін В.П. "Гібридна війна" як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу / Горбулін В.П. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/internal/gibridna-viyna-yak-klyuchoviy-instrument-rosiyskoyi-geostrategiyi-revanshu_.html.

4. Дацюк С.А. Стратегія перемоги України у війні з Росією / С.А. Дацюк. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/53a5542ba2a4a/>.

5. Корнієнко С. Путін веде в Україні гібридну війну – генерал Каппен / С. Корнієнко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25363591.html>.

6. Лукас Е. Нова Холодна Війна. Як Кремль загрожує і Росії, і Заходу. / Е. Лукас. – К.: Темпора, 2009. – 488 с.

7. Лукас Е. Токсична байдужість / Е. Лукас // Український тиждень. – № 52 (372). – 2014. – С. 49.

8. Магда Є.В. Гібридна війна: Сутність та структура феномену/ Є.В. Магда. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2489/2220.

9. Парубій А. Війна Росії проти України і світу/ А. Парубій // Українська Правда. – 2014. – 6 серпня 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2014/08/6/7034046/>].

10.Радковець Ю. «Гібридна політика» сучасної Росії як стратегія реалізації її національної геополітики / Юрій Радковець – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://bintel.com.ua/uk/article/gibrid-politics/>.

11.Стрельцова М. НАТО та ЄС посилять співробітництво через спільні загрози / Марія Стрельцова – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1520997-nato-ta-yes-posilyat-spivrobitnistvo-cherez-spilni-zagrozi-y-stoltenberg>.

12.Халатян А. Нагорный Карабах, гибридные войны и готовность номер один./ Айк Халатян. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://kavpolit.com/articles/nagornyj_karabah_gibridnye_vojny_i_gotovnost_nomer-15781/.

13.Черниш В. Що відбувається на Сході України. Ще раз про термінологію / В. Черниш [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/33809>.

14.Hoffman Frank G. Future Thoughts on Hybrid Threats / Frank G. Hoffman // Small Wars Journal [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://smallwarsjournal.com/mag/docs-temp/189-hoffman.pdf>.

15.Krzeniowski L.F. European security in the perspective of historical and contemporary threats to Poland and Ukraine / Leszek F. Krzeniowski // Securitologia. – Volume 20(2), 2014 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.securitologia.edu.pl/>.

16.Lasica Daniel T. Strategic Implications of Hybrid War: A Theory of Victory. Daniel T. Lasica – School of Advanced Military Studies, 2009. – 56 p.

17.Motyl Alexander. Time for a Hybrid War Against Russia? /Alexander J. Motyl// World Affairs – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.worldaffairsjournal.org/blog/alexander-j-motyl/time-hybrid-war-against-russia>.

RUSSIA "HYBRID" WAR AGAINST UKRAINE: CHALLENGES FOR EUROPEAN SECURITY

Annotation: *The article analyzes the concept of a hybrid war, main components of a hybrid war, especially the hybrid warfare tactics by the example of the conflict of the Russian Federation and Ukraine and its impact on the European security architecture.*

Keywords: *hybrid warfare, Ukraine, annexation, terrorists, security, Russian Federation, information space.*

Віктор Шпак,
*кандидат історичних наук,
професор кафедри журналістики Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова, Україна*

УДК 655.4/5(477)(091)

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР У СПЕКТРІ ВИДАВНИЧОЇ ПРОДУКЦІЇ

Анотація: *Ця стаття присвячена дослідженню впливу видавничої продукції, зокрема, засобів масової інформації на формування національного інформаційного простору.*

Ключові слова: *інформаційний простір, ЗМІ, газети, журнали, реклама.*

Постановка проблеми. Інформаційний простір України почав інтенсивно розбудовуватися після проголошення незалежності 1991 р. Серед його основних складових: телебачення, радіо, інформаційних агенцій, Інтернету – гідне місце посідають друковані засоби масової інформації.

Сучасним світом правлять не так гроші, як інформація, яка сприяє збереженню і примноженню економічних, політичних, ідеологічних і культурологічних капіталів. [1] Інформаційна складова цивілізаційного процесу розвитку сучасного суспільства

по-новому висвітлила проблеми книговидання, друкованої періодики у культурно-духовному процесі в цілому та в вихованні особистості зокрема.

Сьогодні ознакою технологічного та соціального прогресу будь-якої країни є спроможність суспільства володіти та управляти інформацією на свою користь. Іншими словами інформація стала стратегічним ресурсом, від якого залежать не тільки соціально-економічні досягнення, але й національна безпека.

Володіння інформаційним простором є пріоритетним завданням кожної держави. Тому розбудова видавничої галузі як його вагової складової має актуальний характер.

Проблема актуалізується, оскільки світ вступив в нову еру свого розвитку, яку називають інформаційним суспільством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перехід до інформаційного суспільства висуває особливі вимоги щодо розбудови національного інформаційного простору, чи не найчутливішою стороною якого є видавнича справа. Окремим проблемам інформації, інформаційно-комунікативних систем національного інформаційного простору присвячені дослідження вітчизняних науковців: В. Здоровеги, Б. Потятиника, І. Крупського, В. Лизанчука, Ю. Алексєєва, В. Бебика, Ю. Бондаря, В. Андрущенка, Л. Губерського, М. Михальченка, С. Кульчицького, М. Нагорняка, А. Чічановського та ін.

Метою статті є дослідження впливу видавничої продукції, зокрема, засобів масової інформації на формування національного інформаційного простору.

Виклад основного матеріалу. Інформаційне суспільство – це найвищий ступінь розвитку сучасної цивілізації, що характеризується посиленням ролі інформації та знань у житті суспільства, збільшенням комунікацій, інформаційних продуктів і послуг у валовому внутрішньому продукті, створенням глобального інформаційного простору, що забезпечує ефективну

взаємодію людей, їхній доступ до інформаційних ресурсів і задоволення соціальних і особистих потреб. [2, с. 5]

Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.» наголошує, що одним із стратегічних напрямів розвитку України є побудова інформаційного суспільства, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному й особистому розвитку та підвищуючи якість життя. [3]

Актуальними є слова В. Семиноженка, який на межі тисячоліть зазначав у газеті «Урядовий кур'єр»: «Світ нарощує свої можливості, спираючись на східці інформаційного розвитку, які позначено в історії, зокрема, відкриттям писемності та технології друкування. Ми живемо в епоху чергового інформаційного прориву, з його прискореним темпом життя та культурним лідерством електронних ЗМІ. Проте і досі найбільш надійним, звичним, респектабельним джерелом інформації залишається видавнича продукція». [4]

Зі здобуттям незалежності Україною особливо активно розвивалися друковані ЗМІ. Українські газети стартували з непоганих позицій. За даними Книжкової палати України у 1991 році видавалося 1 909 назв газет. У найближчі наступні роки, в першу чергу, через загальні економічні негаразди відбувся доволі прогнозований спад і, лише, 1995 року кількість газет, які випускалися в Україні, поновилися і почала стало зростати. 1998 рік охарактеризувався першим піковим зростанням цього показника до 2 759 назв, за яким пішло невеличке падіння і черговий сплеск 2002 р. вже до 3 045 найменувань. На думку автора, причиною зигзагоподібності було зростання політичного попиту на засоби масової інформації. Саме в ці роки відбувалися вибори до Верховної Ради України. Використання друкованої

продукції у політичній боротьбі дало 1998 року позитивний результат, тому кандидати в депутати приділили цьому напрямку політичної технології максимальну увагу. Як наслідок 2002 року ми мали найбільше газет за всю історію сучасної України. Проектуючи обрану методику на наступні роки, бачимо подібну картину. Спад 2003 року і черговий стрибок у 2004 р. – році виборів Президента. Насичені передвиборним брудом газети поступово втрачали свою дієвість і авторитет. Наслідки не забарилися, впливовість газет падала і, політтехнологи почали зміщувати акценти з друкованих ЗМІ на електронні, широко застосовувати рекламу на біг-бордах, в Інтернеті тощо. Газети під вибори практично не створювалися, а використовувався наявний ресурс. Наслідком цього, разом з іншими причинами, стало стале зменшення кількості газет. 2010 р. країна, продукуючи 2 347 назв видань, відкотилася на рівень 1996 року. [5, с. 10].

Важливим показником життєдіяльності та впливовості друкованих ЗМІ є наклад видань. Падіння накладів видань розпочалося на початку 1990-х. Так у 1992 році загальний річний наклад газет зменшився з 3 799 971,0 тис. прим. у попередньому році до 2 709 650,1 тис. прим., тобто понад 1 млрд примірників. 1994 року – ще на 1,2 млрд прим. Абсолютного мінімуму у 1 582 389,8 тис. прим. було досягнуто 1996 року. Далі ситуація повторилася за сценарієм з кількістю назв. У роки виборів Президента, Верховної Ради чи місцевих виборів ситуація значно покращувалася. 2002 року річні наклади перевершили показники 1991 р., а 2005 р. досягли абсолютного максимуму у 4 959 791,1 тис. прим.

Середні (разові) наклади однієї газети за досліджуваний період не випадають з загальної тенденції. Коливаючись в межах 10–30 тис. прим., вони зайвий раз свідчать про те, що давно минули ті часи, коли газети друкувалися мільйонними накладками.

З культурно-соціальної точки зору важливим є показник кількості газет на 1000 осіб, які проживають в країні. 1991 року цей

показник дорівнював 529 примірників. Далі ситуація погіршувалася і досягла мінімуму 1996 р. у 415 примірників. У наступні роки розпочалися гойдалки з падіннями і підйомами. Найкраща ситуація склалася у 2002–2006 рр., коли на кожну особу припадало 1,8–1,9 примірника. Надалі тенденції набрали зворотного характеру: 2008–2010 рр. – 1,3–1,2 примірника. На перший погляд, цифри не такі вже й погані, але слід врахувати, що стабільні показники останніх років відбуваються на тлі постійного зменшення кількості населення країни.

Запропоновані дані свідчать, що найбільш вдалими роками кількісної розбудови друкованих ЗМІ можна вважати 2002–2008 рр. Саме тоді вітчизняні і міжнародні експерти заговорили про великий потенціал цього сектору. На початок 2008 року Україна мала 53 щоденні газети (з них три безкоштовні), більше 2000 щотижневиків, близько 300 щомісячних видань й не більше 10 щоквартальників.[6] Серед газет більшість становили місцеві (обласні, регіональні, міські та районні) видання, яких виходило понад 1 800 найменувань; газет з загальнонаціональною реєстрацією – близько 700 найменувань. Щоденні газети занепадають через неможливість задовольняти зростаючі потреби читачів, скорочення накладів та переходом користувачів оперативної інформації в Інтернет. Кількість щоденних газет сягає лише одного відсотка від загальної кількості видань, тоді як тижневики становлять майже 85 % від загальної кількості газет. [7, с. 30] Водночас зростала кількість видань, що виходили лише один раз на місяць. Саме до цієї категорії перейшли тижневики, зменшуючи періодичність видань практично в 4 рази. [8, с. 11]

За даними УАВПП, традиційно найбільш заповненим в Україні залишається сегмент суспільно-політичних щоденних газет, а не повністю використаними залишаються практично всі спеціалізовані ніші вітчизняного ринку преси, крім ділового та спортивного сегменту.

Згідно з підрахунками Всеукраїнської рекламної коаліції (ВРК), прибутки вітчизняної преси від реклами у 2007 р. порівняно з 2005 р. збільшилися майже вдвічі – відповідно \$225 млн проти \$131 млн.[9] За даними Української асоціації видавців друкованої преси (УАВДП), загальний обсяг реклами в пресі за 2008 р. становив \$423 млн. При цьому «макетна» реклама в пресі склала \$322 млн, а зростання за рік – 30 %. [10, с. 29]

Такі показники різко контрастують зі світовою кон'юнктурою. За даними аналітичного звіту компанії «Price water house Coopers» щодо глобального розвитку медіа, у 2007 р. світовий газетний бізнес ледь домігся росту в 0,1 %. [6] Така сприятлива кон'юнктура сприяла приходу на ринок іноземних медіа компаній.

З початком економічної кризи, вже влітку 2008 р. німецька «Handelsblatt» («Дело», «Инвестгазета», «ТОП-100. Рейтинг лучших компаний Украины») і співвласник чеського видавництва «Economiа» М. Павло продали більшу частину активів видавництва «Економіка». У вересні про продаж українського активу румунській «Adevarul Holding» повідомила швейцарська «Ringier AG», а в листопаді про вихід з українського ринку заявила голландська «Telegraaf Media Group» («What`s On», «Domus Design», «Любимая» та інші).[6]

Та навіть у період гарних рекламних здобутків читацький інтерес до газет невинно падав. За даними досліджень компанії TNS Ukraine, аудиторія читачів зменшилася з 17 млн 14,4 тис. у 2001 р. до 15 млн 635,4 тис. у 2007 р. Найбільша втрата аудиторії за 6 років відбулася у щомісячних видань – на 14,3 %: з 12 млн 557,2 тис. до 9 млн 686,2 тис, а в щоденних газет вона знизилася на 9,5 %: з 12 млн 518,5 тис. до 10 млн 484,6 тис. Порівняно стабільною була лише аудиторія щотижневиків (різниця в 1,8 % на рівні похибки вибірки): 14 млн 403,1 тис. у 2001 р. проти 13 млн 690,9 тис. у 2007 р.[6]

Слід зазначити, що наведені статистичні дані Держкомстату України, Держкомтелерадіо України, Книжкової палати України,

особливо стосовно накладів друкованої продукції, достатні для аналізу тенденцій, але є досить приблизними, оскільки в Україні немає національної тиражної служби.

Для досліджуваного періоду характерними тенденціями були: концентрація медіа ресурсу та створення медіа холдингів («Медіа Група Україна»: телеканали «Україна», «НЛО TV», «Футбол 1»/«Футбол 2», + «Регіональна Медіа Група» + продакшн-компанії «Теле Про», «Front Cinema», «Допоможемо ТВ» + сейлз-хаус «Медіапартнерство» + холдинг «Сьогодні Мультимедіа»; «Главред-Медіа» + видавництво «Прес-центр» + УНІАН; Telegraaf Media Group Ukraine + Gala Media Group тощо), координація комерційної діяльності («Співдружність рекламно-інформаційних видань», «Українська мережа оголошень» тощо), створення онлайн-проектів наявних друкованих ЗМІ (газета «День» + www.day.kiev.ua/uk/newspaper; газета «Сьогодні» + www.segodnya.ua тощо), запуск нових проектів на основі франшизи (Український Медіа Холдинг запустив проекти «Forbes Україна» та «Vogue Украина»); монополізація ринку друкованих послуг, впровадження новітніх технологій (розсилка газети за електронними адресами, он-лайн електронні видання тощо).

Останнім часом значно підвищується роль соціальних мереж у просуванні продукту на ринку. Закордонні колеги вбачають у співпраці видавців з мережевими спільнотами один з шляхів до успіху. Наприклад, журнал «New York Magazine», який удвічі більше інвестував у цифрові технології, і таким чином збільшив продаж друкованих аналогів. [11]

Новітні системи комунікації: Wi-Fi, 3G, 4G, Web 2.0, Podcasts дали можливість користувачам отримувати будь-яку потрібну інформацію в режимі он-лайн, що поставило видавців класичних газет перед багатьма питаннями. Чимало дослідників галузі скептично ставляться до майбутнього друкованої преси. Автор належить до іншої категорії науковців, які не пророкують «смерть» друкованому слову у найближчій перспективі. Аргументом

служить ситуація, що нині відбувається з газетами у розвинених країнах світу, від яких наша країна відстала на багато років, зокрема в видавничій галузі. Поглянемо, для прикладу на США і будемо вважати, що це наша далека перспектива. Так от, у США 2010 року електронні газети зібрали реклами \$25,8 мільярдів, а традиційні газети не на багато менше – \$22,8 мільярдів. Компанія «Pew Research Center» у ході свого щорічного дослідження «State of the Media», з'ясувала того ж року, що 40 % американців читають новини з газет (в тому числі електронних). [12]

Тобто час у української друкованої преси ще є. Розглядаючи рекламу як один з показників ефективності ЗМІ, бізнесмени не стануть викидати гроші на вітер, можна підтвердити наші прогнози аналізом рекламного ринку наступних років. Це свідчить про те, що навіть в непростих економічних і соціально-політичних умовах 2012–2013 рр. падіння рекламних показників у друкованих ЗМІ не є катастрофічним, що і підтверджують дані таблиці 1. [13]

Таблиця 1.

Реклама у пресі 2012–2013 рр.

	Підсумки за 2012 р., млн грн	Підсумки за 2013 р., млн грн	Процент змін 2013 р. до 2012 р.
Реклама у пресі	2 647	2 560	- 3.3%
У тому числі:			
Газети	755	685	- 9.3%
Журнали	924	915	- 0.9%
Нестандартне розміщення	695	690	- 0.7%
Класифайд	273	270	- 1.0%

Зрозуміло, що газети не можуть конкурувати з Інтернетом по багатьох параметрах, зокрема: оперативності, дешевизні та глобальності доступу. Проте суттєвою перевагою є можливість творити глибокі змістовні аналітичні матеріали.

Ще одним конкурентом щоденних традиційних газет є безкоштовні видання, кількість яких перманентно зростає. Їх розвиток, як правило, пов'язаний не лише з бізнесовими інтересами, а й з фінансуванням зацікавлених інвесторів для привнесення в суспільство потрібних їм ідей.

За даними Укрдержреєстру, станом на 1 січня 2013 року до Державного реєстру друкованих засобів масової інформації внесено 34 002 записи щодо зареєстрованих видань, з них 19 575 видань із загальнодержавною, регіональною та зарубіжною формами розповсюдження, 14 427 видань – з місцевою. З 19 575 видань із загальнодержавною, регіональною та зарубіжною формами розповсюдження зареєстровано: газет – 6012, журналів – 10270, бюлетенів – 559, альманахів – 147, дайджестів – 72, збірників – 1940, календарів – 369, каталогів – 11, інших видань – 195. 62 видання зареєстрували політичні партії, 309 – громадські організації. Із загальної кількості зареєстрованих видань регулярно виходять трохи більше 4000, з яких близько 60 % становлять газети, решта – журнали. За даними ДП «Преса», до каталогу передплатних видань України на 2012 рік внесено 2489 українських видань, частка газет становить 35,4 %, журналів – 61,3 % [7, с. 30]. Цей тривожний факт означає, що чимало видань не змогли вижити й існують номінально.

В свою чергу, агенція «Союздрук» показує у 2012 році спад роздрібних продажів преси, залежно від типу та періодичності видання на 15–30 %. [7, с. 31]

Розпочався спад і передплатних накладів, хоча до 2011 року ми спостерігали стале зростання. Якщо в 1990–1991 рр. кожна сім'я передплачувала 3–4 видання, то у середньому на одного громадянина України 2012 року припадало 0,38 примірника передплачених періодичних видань (у 2011 році – 0,42 примірника), а на одну сім'ю 1,15 примірника (у 2011 році – 1,25 примірника). [94, с. 32] Хоча згідно з нормами ЮНЕСКО, мінімальною для цивілізованих країн кількістю джерел інформації

є 100 примірників газет на рік на 1000 чоловік населення. В Україні цей показник в кращі роки становив 62 примірники. [14, с. 208]

Усі ці заходи, можливо, і не принесуть газетам додаткових прибутків, але допоможуть запобігти відтоку доходів і аудиторії.

Криза виступає тут певним каталізатором. Зрозуміло, що медіа-холдингам вижити простіше, ніж «районкам», чи навіть колись потужним обласним виданням.

За висновками Асоціації незалежних видавців регіональної преси України (АНРВУ), на ринку регіональної преси намічається тенденція до залишення 2–3-х більш-менш сильних видавництв на регіон. [7, с. 30]

На часі створення обласних медіа-центрів з розгалуженою районною структурою, власною поліграфією та мережею розповсюдження. Але, безумовно, першим кроком має стати роздержавлення преси. І тут знову своє слово повинна сказати держава, на підставі чітко окреслених пріоритетів.

Причини негараздів у галузі полягають не тільки в непродуманому менеджменті або недостатньому професіоналізмі співробітників. Здебільшого проблеми криються в тих фінансово-економічних умовах, у яких видавцям доводиться працювати.

Державна підтримка редакцій, згідно з Законом України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» здійснюється за вибіркоким принципом, ставлячи цим видавництва, з одного боку, в нерівні умови, а, з іншого, створює підґрунтя для зловживань.

Державна підтримка засобів масової інформації передусім має полягати у створенні для видавництв таких умов, які дозволили б їм випускати продукцію належної якості за цінами, доступними для населення країни. Нині ж висока собівартість продукції не дозволяє редакціям гідно конкурувати як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Проблеми багаторічні: брак фінансових ресурсів, дорожнеча газетного паперу, непомірно високі тарифи на доставку ЗМІ тощо.

До галузевих проблем можна віднести: відсутність єдиної системи галузевих стандартів і зокрема Національного класифікатора друкованих ЗМІ; відсутність єдиної та ефективної системи сертифікації накладів; недостатня розвиненість структур дистрибуції; брак комплексного і регулярного фахового моніторингу галузі тощо.

Журнальний сегмент видавничої галузі виділяється стабільністю та сталим поступовим зростанням. 1990 року в Україні виходило лише 185 найменувань журналів. За перші десять років ця цифра збільшилася до 1 242 назв, а за наступні 4 роки додала ще тисячу. Надалі темпи зменшилися і у 2010 р. видавалося 2 822 журнали. Протилежна картина з накладками. 1990 року середній річний тираж дорівнював 889 297 прим., а аналогічний показник 2010 р. – 119 777 прим., тобто в 7,4 раза менше. І це притому, що саме 2010 року було досягнуто максимального річного накладу у 338 млн прим. Найбільші темпи зростання зафіксовані у 2007–2010 рр., за певним винятком кризового 2009 р. На думку автора, причини такого зростання криються у певній демократизації суспільства після Майдану 2004 року, яке відкрило дорогу численним іноземним виданням на український ринок. Домінують серед видань понад 90 % журнали загальнонаціональної реєстрації та розповсюдження. [15]

Висновок. Повноцінне уявлення про стан справ та відповідний об'єктивний аналіз всіх процесів у видавничій сфері можна здійснити лише за умови системного аналізу цілісного видавничого комплексу, з обов'язковим урахуванням його економічних та управлінських складових, а також історичної традиції, ментальності українства.

Процеси глобалізації, новітні виклики і загрози потребують посилення ролі держави у формуванні національного інформаційного простору, вироблення і реалізації комплексної концепції його розвитку, задіяння балансу протекціоністських та

ринкових механізмів з метою розбудови національного інформаційного простору.

Необхідною умовою входження України до глобального інформаційного простору є узгодження національно-правової бази з міжнародним законодавством в інформаційній сфері; безумовне виконання взятих на себе зобов'язань перед європейською спільнотою, зокрема у видавничій справі.

Список використаних джерел:

1. Лизанчук В. Цинізм в інформаційному просторі України [Електронний ресурс] // «Універсум» [журнал політології, футурології, економіки, науки та культури]. – 2013. – № 3–4 (233–234). – Режим доступу : <http://www.universum.lviv.ua/journal/2013/2/lyz.htm> (23.07.15). – Назва з екрану.

2. Винарик Л. С. Информационная культура в современном обществе : [учеб. пособие] / Л.С. Винарик, Я.Г. Барсуцкий, А.Н. Щедрин. – Донецк : Ин-т экономики и пром-ти; ДИЭХП, 2003. – 322 с.

3. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» від 09.01.07 № 537-V : за станом на 12 лют. 2007 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. // Голос України. – 2007. – 6 лют. – № 21.

4. Семиноженко В. П. Книговидання в Україні – «відкрита книга»? / В.П. Семиноженко // Урядовий кур'єр. – 2002. – № 209. – 9 листопада.

5. Заряда Н. Аналітичний огляд газет, виданих в Україні у 2009 році // Вісник Кн. палати України. – 2010. – № 4 (165). – С. 10–14.

6. Гнатюк С. Друковані ЗМІ як складова єдиного національного інформаційного простору України [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень : [сайт]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/mart2009/18.htm> (15.08.14) . – Назва з екрану.

7. Хоменок О. Друкована преса // Український медіа-ландшафт – 2012. – К.: Konrad Adenauer Stiftung. – 2013. – 54 с.

8. Заряда Н. Аналітичний огляд газет, виданих в Україні у 2009 році // Вісник Кн. палати України. – 2010. – № 4 (165). – С. 10–14.

9. Гюс Схют. Продаж книжок в Україні: наступні декілька років УАВК Загальна інформація [Електронний ресурс] / UABOOKS.INFO : [сайт] – Режим доступу : http://uabooks.info/ua/book_market/general/?pid=3274&print=1 (12.02.2015). – Назва з екрану.

10. Лазебник М. Обсяг рекламно-комунікаційного ринку України у 2008 році та прогноз на 2009 рік // Маркетинг в Україні. – 2008. – №6. – с. 28–32.

11. Батуревич І. Майбутнє видавничої справи: традиції чи інновації? [Електронний ресурс] / Культурно-видавничий проект «Читомо». / Бібліотека. – Режим доступу : <http://www.chytomo.com/news/maybutnye-vydavnychoyi-spravy-tradytsiyi-chy-innovatsiyi> (16.09.11) . – Назва з екрану.

12. Куриленко О. Майбутнє газет: Текст помер, хай живе Контент // Українська правда. – 2011. – 19 березня. – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/columns/2011/03/19/6022251/> (15.08.14) . – Назва з екрану.

13. ВРК: рекламный рынок Украины в 2013 и прогноз на 2014 [Електронний ресурс] // МедіБізнес. – 2013. – 4 грудня. – Режим доступу : http://www.mediabusiness.com.ua/?option=com_content&task=view&id=37566&Itemid= (03.02.15). – Назва з екрану.

14. Мороз Н.О. Роль засобів масової інформації у формуванні громадянського суспільства України // Гуманітарний журнал. – 2012. – № 2–3. – С.205–210.

15. Культура [Електронний ресурс] // Держкомстат України, 1990–2013. – 12.07.2013 р. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Viktor Shpak

Information space

In the spectrum of publishing products

Annotation: *This article deals with investigation the impact of publishing products, in particular the media on the formation of the national information space.*

Keywords: *information space, the media, newspapers, magazines, advertising.*

МАЛИЙ БІЗНЕС – СЕРЦЕВИНА ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ

Шпак В. І. Видавничий бізнес в умовах української державності : монографія / В.І. Шпак. – К.: ДП «Експрес-об'ява», 2015. – 392 с.

Глобалізаційні процеси, в тому числі в інформаційній сфері, становлення та розвиток інформаційного суспільства актуалізують питання осмислення, визначення місця та ролі видавничої справи в цих процесах, у формуванні сучасної демократичної та інформаційної культури, демократизації суспільства в цілому. Поява нових видань та досліджень, присвячених цій проблематиці, а надто актуальним питанням історії становлення та розвитку галузі в умовах суспільно-політичних та економічних трансформацій сучасної України, безумовно заслуговує на увагу наукового середовища та й усіх, хто цікавиться розбудовою національного інформаційного простору. Нещодавно наявне книжкове зібрання поповнила монографія Віктора Шпака «Видавничий бізнес в умовах української державності», що побачила світ у видавництві «Експрес-об'ява».

Автор дослідження – видавець, освітянин та науковець, у свій новий праці на основі історичного аналізу становлення та розвитку видавничого бізнесу часів української державності узагальнює теоретичні положення і пропонує практичні заходи з підвищення ефективності функціонування малого підприємництва як фактору становлення та функціонування демократичного суспільства з високими культурно-духовними та освітніми цінностями.

Спираючись на дослідницькі праці сучасних українських науковців, зокрема, Олександра Афоніна, Юрія Бондаря, Миколи Сенченка, Володимира Різуна, Василя Теремка, Віталія Карпенка та інших, власний фактологічний та статистичний матеріал, В. Шпак окреслює системне коло основних проблем видавничої галузі України і пропонує комплексне та різноаспектне бачення шляхів їх розв'язання. Переконливо доводить, що малий бізнес, до якого належить практично вся видавнича галузь, в останні десятиліття стає дедалі вагомішим чинником повноцінного функціонування ринкових економічних систем, без нього неможлива успішна трансформація адміністративно-командної економіки до соціально-орієнтованої ринкової економіки. Серцевиною створення і діяльності видавничого підприємництва є інноваційна складова. В усі роки досліджуваного періоду конкурентну перевагу здобували видавництва, зорієнтовані на застосування новітньої техніки і технологій.

Значне місце приділяє дослідник світовому досвіду розбудови видавничої галузі. Показує, що за умови належного ставлення до неї, в першу чергу, з боку держави, вона достатньо швидко з проблемної перетворюється на суттєвий елемент поповнення державної скарбниці.

В історичному контексті проілюстровано роль малого підприємництва, в тому числі видавничого бізнесу, у формуванні середнього класу як основи розвитку демократичних перетворень в Україні та розбудові громадянського суспільства.

Запропоновані практичні рекомендації, сприятимуть подальшому розвитку та ефективному функціонуванню видавничого бізнесу та галузі загалом. Можуть бути використані також для подальшого аналізу стану та проблем розбудови підприємництва і видавничої діяльності; у підготовці фахівців інформаційної, зокрема видавничої, сфери; у навчальному процесі – для розробки навчальних курсів з підготовки фахівців видавничої та інформаційної сфери, новітньої історії та історії економіки.

Олександр Бухтатий,
кандидат наук з державного управління

КОМУНАЛЬНА ПРЕСА: НА ПОРОЗІ РЕФОРМУВАННЯ

***Україна медійна : на порозі інформаційної революції
[Текст] : моногр. / Олександр Бухтатий, Олександр Радченко,
Гліб Головченко. [За науковою редакцією д. держ. упр., проф.
Радченка О. В.]. – К. : Видавець СВС Панасенко, 2015. – 208 с.***

Світ третього тисячоліття впевнено входить в епоху інформаційного суспільства і успішність тих чи інших держав все більше залежатиме від того, наскільки швидко органи публічної влади та громадянського суспільства оволодіватимуть принципово новими інформаційно-комунікаційними відносинами та технологіями. Видання "Україна медійна", що побачило світ наприкінці осені 2015 року, цілком очевидно, є обґрунтованим науковим дороговказом перебудови системи «держава – ЗМІ – громадянин» у відповідності до європейських стандартів та вимог світу інформаційної доби...

Варта особливого відзначення розробка авторами проектів державних документів щодо вдосконалення державної інформаційно-комунікаційної політики та реформування державних і комунальних ЗМІ...

"Україна медійна" – дійсно революційне видання, такого глибокого аналізу відносин держави і преси, стану медійного простору України не було вже багато років. Перед нами постає реальна картина життя ЗМІ в Україні, з його здобутками, вадами та проблемами.

ДОРАБОТАТЬ

Наукове видання

**Інформаційний простір.
Українські реалії: досвід трансформацій**

Збірник наукових статей до п'ятої міжнародної науково-
практичної конференції.
(м. Хелм, Польща 28 листопада 2015 р.)

україномовний варіант

За загальною редакцією Віолетти Шиманської

Технічний редактор В. С. Мартинов
Комп'ютерна верстка О. О. Радченко
Коректор О. І. Новохацька
Обкладинка В. Л. Ковтун

Підписано до друку 13. 01.16. Формат 60х84/16. Папір
офсетний. Гарнітура Times New Roman. Умов. друк. арк. 12,0. Зам.
№ 090913. Наклад 300 прим. Не для продажу.

Видавництво Вищої школи міжнародних відносин
та суспільних комунікацій у Хелмі.
Польща, м. Хелм, вул. Войславська, 8А, 22-110, Хелм.

Wyższa Szkoła Stosunków Międzynarodowych i Komunikacji

Spółecznej w Chełmie; ul. Wojsławicka 8A, 22-100 Chełm